

# VIGILIA



V. ÉVFOLYAM  
1939 JÚLIUS-AUGUSZTUS

## TARTALOM:

### BALLA BORISZ: SZENT ERZSÉBET MÉCS LÁSZLÓ: VERSEK

CHARLES PÉGUY: Himnusz az  
Oltáriszentségről

REZEK ROMÁN: Charles Péguy  
életműve

COVENTRY PATMORE: Aurea  
dicta

ROZVÁNYI VILMOS: Férfiimád-  
ság 1939-ben

RÓNAY GYÖRGY: A költő  
megdicsőülése

GÁLDI LÁSZLÓ: Lionello Fiumi

LIONELLO FIUMI: Versek

GERÉZDI RABÁN: Jam lucis orto  
sidere . . .

GIOVANNI PAPINI: Júdás meg-  
kísértése

DEMETER ISTVÁN: Utat keres egy  
ember

DEMÉNY JÁNOS: Purgatóriumi  
utak

Louis de Cardonnel: Figline

FRANCIS JAMMES: Finale

JUST BÉLA: „Modern francia líra”

PAUL VERLAINE: Szonettek

OCTAVIAN SIREAGU: Krisztus  
árnyékában

VÁGHIDI FERENC: A háromszáz-  
éves Racine

TOLDALAGHY PÁL: Versek

RÓNAY GYÖRGY: 1919 (re-  
gény)

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG  
KÖNYVEK

## SZERKESZTIK:

POSSONYI LÁSZLÓ, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA

# VIGILIA

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ, ARADI ZSOLT  
ÉS RÓNAY GYÖRGY

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTIK

POSSONYI LÁSZLÓ, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA

FŐSZERKESZTŐ:

**POSSONYI LÁSZLÓ**

---

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata.  
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

---

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:  
Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak  
évi előfizetési díj 40 pengő.

**Egyes szám ára 1 pengő.**

Főbizományos: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

---

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.  
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekkszámja száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.



Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányonként kap-  
ható minden könyvesboltban.

**BALLA BORISZ :**

## **SZENT ERZSÉBET**

Két család érkezett meg ugyanazon a napon Eisenachba, ezerkétszázhuszonhét novemberében: a leszegényedett Verkund grófok Bambergbe utaztak és csak egyetlen éjszakát akartak itt tölteni, a Hallen család pedig a kitzingeni apátság felé tartott (nyolc napi kocsiútra innen). A Hallen család rendkívül gazdag volt. Hallen Jánosné megkérte férjét, hogy két napig időzhessenek Eisenachban.

Férje nem szívesen egyezett bele, mert ellenségét itt gondolta találni a Wartburgban, Eisenach fölött. Az asszony azonban ismerte a helyzetet, éppen ezért eröszakolta ki a hosszabb pihenőt; Hallenné a látszatát is el akarta kerülni annak, hogy férjét bizonyos dolgok feszélyezhetik. És kíséretük az egész úton, Eisenachig, ezen a témán rágódott és sugdolódzott. Az asszony mindent érzett és látott — dühhel telítetten, idegesen és elszántan érkezett meg Eisenachba. A Hellengraf fogadó udvarában rakták ki azokat a ládákat, amelyekre e két nap alatt szükségük volt; a takarókat, szőrmét, egy-két otthoni főzőedényt, a ritkább fűszereket, a család védőszentjének a képét. Ugyanekkor fordult be a nyitott kapun kissé szegényes, fa-fedelű utazószekerével a két Verkund testvér és az egyiknek a menyé, Verkund Ilse.

Hallen János kiszállt, nagyokat nyelt, ahogy a feleségére nézett, azután otthagya a kocsikat és közömbös arckifejezéssel sétált be az ivóba. Hallenné tovább ült az első kocsin, a széles medvebőrt egészen az álláig húzta és úgy figyelte, mit és hogyan rámolnak le a kocsiról a cselédei. A nővére még bent aludt a másik kocsiban, a fedél alatt.

— Rázzátok fel Bertát — adta ki a parancsot, miközben szemeivel a vendégfogadó falára nézett, mintha szét akarná morzsolni a falakat, hogy megtudhassa, mit művel most ottan bent férje, Hallen János. Első cselédje, Gisel, aki fontoskodva sétált ide-oda, mialatt a többi cseléd a nehéz munkát végezte, kilépett a fogadó ajtaján és odasietett úrnőjéhez, az udvar közepére, a kocsikhoz,

— Lefoglaltam a hosszú szobát és a kamrákat, — mondta lassan, ugyanazzal a mértéktartó, tiszteletgerjesztő mosollyal, amelyet úrnőjének szolgálatában tanult el. Hallenné körülnézett, azután leszállt a kocsiról.

— Berta! — kiáltotta másodszer az asszony; ugyanekkor egy idegen szolga lépett oda Giselhez:

— Azt kérdezi az uram, mikor engeditek előre a kocsiját, mert ő nem akar sokáig rátok várni.

— Kicsoda az urad? — kérdezte Gisel és lebiggyesztette ajkát, miközben oldalról gyorsan Hallennére nézett.

— Verkund grófok az én uraim. Siessetek már! — mondta a szolga buta arccal és Gisel sáros, piros cipőjét nézegette.

Hallenné kettőt lépett vastag lábaival és áttekintett az ő három kocsiján keresztül a fafedelű szekérre, amely félig még a nyitott kapuban állt és várakozott.

— Várhatnak — mondotta, lustán nyitva csak ki a száját s olyan hangon, amely a jelentéktelen ügyek közé utalta az egész kérdést, a kocsit meg a Verkundokat. — Gyerünk — mondta azután mégis valamiért idegesen. A szolgák a lerámolt holmikkal követték. Hallenné méltósággal ment be a kapun, keresztet vetett, amiért idegen házba lépett be először és a hosszú alacsony folyosóról benyitott az ivóba.

A helyiségben férjén kívül nem volt senki, A nyitott kemence tüzelt; a füst kékes rétegekben hullámozott a festett mennyezetgerendák alatt. „Hideg volt kint; mit nézel úgy rám...” szólt feléje az ura, a kemence mellől. Hallenné melléje ült és panaszkodni kezdett. A férje ridegen hallgatott, balkezében tartotta a cinkancsót, jobbkezeiben értékes ezüstös törét, amelyre szarvasvadászatot vert ki egy ötvös s evvel a törrel szabályos időközökben hangosat ütött a cin-kancsóra.

— Ha a kocsik megállnak, te egyszerűen otthagysz János. A térdem alatt ma reggel óta dagadni kezd a lábam; hiába szólok neked, mintha a gonosz szállt volna beléd, hallgatsz; mindent, mindent el fogok mondani rokonaimnak Kitzingenben; tudják meg, mivé lettem, mi a sorsom! A Megváltó látja, mit kell tőrnie egy keresztény úr asszonyának! Az emberek előtt soha sem lesz tekintélyem, ha téged látnak. A te arcod megöl engem, csak a Megváltó tudja... Most odakint ráncszóltak valami koldusok, de te csak részegeskedsz. Ne ütögesd azt a kancsót. Mit csinálsz? Mit akarsz avval a törrel? Te részeg! Ne lármázz a kancsóval! te részeg!

— Menj ki innen! — felelte Hallen János és felállt. Kezében a kancsót fogta. Berta, a Hallen sógornője lépett be ekkor mosolyogva, csak kissé sápadtan.

— Nézzél a nővéredre — szólt sógornőjéhez Hallen

János — ez egy boszorkány. Kolostorba fog kergetni, ha sokáig él.

Hallenné sírni kezdett és Berta leült melléje és átölelte karjával. Kint a városban valahol harsányan, hosszan tülköltek. Hallen János később ismét leült, hátat fordított a nőknek és mereven nézte a kékes füstöt, amely hosszú fonalakban terjedt és lassan forogni kezdett a levegőben.

— Ez az én életem... — mondta félhalkan később Hallen János és eltolta a kancsót — minden váramat odaadnám, mindent, ha másképp lehetne...

Közben alkonyodni kezdett; november vége volt és ezért elég korán jelentek meg az árnyak. Vesperáig azonban még sok idő hiányzott; a Hallen család nem várta meg az estidőt és vadhúst hozatott, kását, mézet és gancialepényt. Az ételek elrendezése, a parancsok kiosztása megszokott szavakat adtak Hallenné ajkaira, kövér testébe nyugalom költözött. Férje ezalatt a fogadóssal beszélgetett, aki összeráncolt homlokkal és bukácsolva gurított be egy kicsi hordót.

— Nagyon haragudtak a Verkund urak, hogy odaadtam uramnak a „vásár-szobát,” a legszebbet; meg akartak verni érte.

— Azok a koldusok! — emelte föl a fejét Hallenné. Berta nevetett. Az alkonyi homályban többen és főbben jöttek be az ivóba. Két hosszú és prémmelel szegélyezett bőrkabátban két kereskedő lépett be a helyiségbe; a sarokba húzódtak, levették süvegjüket, letérdeltek és imádkozni kezdtek. A kocsisok és szolgálégyek asztala felől nevetés hallatszott.

— Aztán meg jót isztok szemforgatók... — süvített egy hang.

— Fogjátok be a szátokat! — kiáltotta a Hellegraf vendéglő tulajdonosa a szolgák felé. A kemence körüli padkákra Hallenék miatt senki sem mert letelepedni. A kereskedők, hogy imádkoztak, odajöttek.

— Megengeditek? — kérdezte az egyik Bertától. Berta nem felelt, elfordította az arcát és sértő üdeséggel, fesztelenül nevetett. Hallen János sárga tekintetével nézett a kereskedőkre.

— Menjetek máshová — mondta.

Hallenné vagdalni kezdte a lepénydarabokat. — Mi megszoktuk, hogy magunkba fogyasszuk el azt, amit eszünk — dobta feléjük a gőgös szavakat és villámgyorsan vagdalta a lepényeket. — Bort! — kiáltotta egyik cse-

lédjének, azután a borral telt lábasba dobálta a lepénydarabokat. A kereskedők közül az egyik, kopasz fejét a magasba tartotta és vértelen szájával gyűlölködve mosolygott, de nem mozdult.

A vendéglős odaszaladt hozzá. — Bortwein várának urai ezek, nem szabad őket zavarni — kérte a bőrkabátos kereskedőket. Azok, s különösen a kopasz, végigmérték a vendéglőst.

— Nekünk is van méltóságunk, majd megtanítunk rá — és kimentek az ajtón.

A fogadás elsápadt és adós-levelére gondolt. Kint jeles, már egészen téli szél süvített; a Hellegraf vendéglővel szemközt, egy dombra felkanyarodó utca végén állt a Szent Katalinról nevezett apácák klastroma: sárgán, nagy, otromba rácsokkal. Fölötte az égen csillagok derengtek. Hallen János a lábosban keverni kezdte a forró bort és lepények után halászott fakanalával. — Most hallom — szólt a szája sarkából a felesége felé, — hogy Henrik örgróf egészen magához fogadta Berthold kanonokot (Berthold volt az ellensége, kinek jószágából Hallen János állítólag elrabolt valamit), de nekem már mindegy. Sok bajunk volt mindig... nem segít a Krisztus anyja.

Hallenné kidüllesztette a szemeit, közben vastag ajkai lassan, töprengve mozogni kezdtek. Gyanakodva kapdosta fejét jobbra és balra s ettől a perctől kezdve alig evett. Berta, a fiatal sógornő, aranyszálakkal préselt, háromszögű gallérját felszorította nyakáról a szájáig, és az asztalra könyökölt és mély, barna szemével egy magas vándorlegényt figyelt, aki a cselédek asztalánál ült és a hidegtől vörös ökleit mutogatta szomszédjának. Berta kicsit leeresztette szempilláit, a vándorlegény szöke, csodálatosan tiszta és hullámos hajára és magas, síma, bátor és szép nyakára nézett s arra gondolt, hogy sógora, Hallen János elsikkasztotta anyai örökségét és most fogva tartja és el akarja adni őt valakinek, akinek rövid, sündisznóhoz hasonló nyaka van s már ötvenéves elmúlt...

\*

Itt ültek hárman a kemence körül, amikor az „Isten szegényeinél” s utána a Szent Miklósról nevezett ispotályban vesperára harangoztak. A két nő letérdelt; Hallen János csupán a boros kancsót tolta el magától és fanyarul vetett mellére egy keresztet. Az ívóban csak a kocsmáros és egy öreg özvegyasszony tartózkodott, aki a méces mellett ült, halkán nyögdécselt és valamit kevergetett egy tégelyben. Kint az eisenachi házak kicsi, mélyre süllyedt

ablakaiból vörhenyes sávok reszkettek elő egymásután, a szél elállt s az egyik kapuszöglet szürke kövére lassan rászállt a holdsugár. A Hellegraf tulajdonosa tompára fáradt szemekkel bámult a mécsbe, amely jobbra hajladozott és azután balra s nyomában az öreg özvegyasszony, aki egyszerre imádkozott és keverte tégelyét, óriási, reszkető árnyékot kapott. Halkabban ugyan, de még mindig szóltak a harangok. A kocsmáros lassan felállt és kiment, két kezében négy üres palackkal s ugyanekkor kinyitott egy másik ajtó. Hallenék nem néztek oda; ön maga sorsát nézte mindhárom. Most is, a hullámzó szürkéségből, szakadatlanul szívárgott lelkükbe a gond, a félelem; kisebb, vagy nagyobb, de soha, soha nem szűnő békétlenség... A hatalmas Hallen János nem avval törődött, amiye dúsan volt s amire ellenségei gondoltak helyette irigy nyugtalansággal; öneki ellenségeire kellett gondolnia és félt. Felesége az életből kicsi, de szúrós részeket látott, miközben a homályba meredt és imáit darálta; egy-egy tiszteetlen cselédarcot, férjének a boroskancsó után görbülő ujjait, a térdének daganatát, a meissenai birtokok szomszédját, aki gyűlölködő pletykákat terjesztett. A fiatal Berta álmodozott, e hosszú út most álomnak tetszett; minden tájat, erdőt, elhúzódó, felbukkanó és újra a messziségbe merülő hegyet zsongó öntudattal s fáradt tagokkal újra átélt, újra meglátott — valamennyit megsiratta, amiért nem az ő menedéke lett, mindenütt kiszállt volna, minden elhagyott, ködös várnak utánamerengett most emlékezetében; az ismeretlenben akart ez a lány megpihenni. Mindennütt jobb helyet sejtett és álmodott magának, mint itt ezeknél, akik legközelebbjei voltak a világon... Az idegen nő, aki most az ivóba lépett azon a másik ajtón, leült az öreg özvegy mellé s lehajtotta szürke, tiszta posztóval fedett homlokát; időnként reszketni kezdett, az arca holtfehér volt, de tekintetét az elfelejtkezés lassanként egészen bevonta. Egy szelíd világ derengett a reszketve ülő szemeiben; a helyiségben hirtelen csend támadt.

S az özvegyasszony, aki mellé került s aki eddig ott ült nagy betegségben és szorongattatásokban, lassanként elhallgatott, nem nyögdécselt és lehúnyta a szemeit. Elaludt.

Ahogy elaludt, az idegen nő még jobban arcára húzta a szürke posztót. Szemeit beárnyékolta vele s előrehajolva, kicsit mosolyogni kezdett. A mosolya tiszta tudatlanság volt és rajta a hallgatagság bélyege őrizte és fokozta szép fényét; az alvó özvegy még mélyebben léleg-

zett és nem szenvedett már semmit; a tégely, amelyben kotyvasztani akart magának, — szép lassan kicsúszott kezéből a padlóra. Ekkor lépett be a szobába Verkund Ilse és Ilse mellett a két Verkund gróf.

— Ti vagytok azok a borkwinbeliek, azok a gazdagok? Én Verkund Gottfrid vagyok, — mondta Ilse apósa; a vállát lefeszítette és előreszegezte, azután szétvetett lábakkal megállt Hallen János előtt.

— Kidobtam a holmitokat — mosolygott — mestersegesen ingerelve mosolyával a grófot — Hallen Jánost.

Hallenné zsíros arcbőrén hirtelen piros foltok izzottak elő. — János! — kiáltotta férjének és nem akart a Verkundokra nézni.

— Mi holnap tovább indulunk Bambergbe, nem óhajtjuk tehát a félszerben tölteni az éjszakát. Henyéljetekek itt, vagy akárhol. A „vásári szoba” a Verkundoké marad, amíg azok élnek és amíg Eisenachban megszállnak és amíg csak nem ugornak félre a folyóvízbe, ha ilyen pénzszákokkal kell összetalálkoznioek egy hídon...

— Koldus. Te rongy! — ugrott fel Hallenné kidagadt, eltorzult arccal. — Te beszélsz így velünk? Azért, mert Verkund vagy? Rongyos a ruhád, rongyos a mellvédőd. Mindened rongyos!

— Ne szólj! — intett a férje, aki már zöldes fénnnyel szemében fürkészett szolgálai után.

— Te vénasszony vagy, ki hallgatna terád? — intett szép fejével a gróf Hallenné felé. Hallen János kiszámította közben, hogy öt férfiszolgálója van, három közöttük fegyveres s a városban is akad még férfi. A pénzére gondolva, lassan felállt.

— A szobát nem adom át. Nagy a gögöd Verkund gróf, de nem lesz akkora, ha életeted teszed rá... A szobát nem kapod meg. Nagyapád hangját viseled szádban, azóta sok idő telt el, nem az a családok már, aminek a hangod mutatja.

— Ma már nagyobb a mi méltóságunk! Takarodjatok, takarodjatok! — visította a gyávaság reszkető dühében Hallen Jánosné. Lábai most iszonyatosan fájtak. A másik Verkund, egy alacsony, fiatal és faarcú ember, megbil-lentette hosszú rozsdás törét. — Eredj ki Ilse — mondta a vöröshajú feleségének nyugodtan.

— Nem megyek. Mit akartok? — sírta el magát hirtelen Verkund Ilse — gyilkolni akartok? Krisztusom, Krisztusom — jöttek a könnyei és sötétpiros, duzzadt szája fájdalmasan kezdett rángatózni — amióta nyomorú-

ságba kerültünk, erővel keresitek a kárhozatot. Nem megyek, ha ti nem jöttök! Mit cipeltek magatokkal? Vigyetek Bambergbe, adjatok nyugalomra már: sose lássalak titeket a Szűzanya zárdájában, sose tudjam, hogy valaha is Verkund voltam...

— A mi méltóságunkat sértegeti egy ilyen... — sírta közben Hallenné. Férje sápadtan lépkedett az ajtóhoz, nem gyorsan, nehogy gyávának tartsák. Amikor kiment, az idősebbik Verkund kirántotta törét.

— A kutya!... szolgálaihoz osont.

Ekkor mindannyian kitódultak az ívóból! Odakintről rohanás, lárma s Verkund Gottfrid káromkodása zúgott be, azután egy penge ütődött a falhoz s a penge hangja panaszosan reszketett: — Átkozott — kiáltotta valaki még s már igen messziről így felelt rá egy hang: A mi méltóságunkat... majd megismered...

Közben a kemence már csak füstölt, de nem égett. A beteg, szegény özvegy az egész idő alatt mélyen, mélyen aludt....

...O Jesu, pro peccatis nostris, inmolatum, ab ingratis hominibus neglectum et afflictum, converte nos, — szólt a kihalt ívóban térdre ereszkedve a szürkeruhás asszony. Kezei alig érintették egymást ima közben; mereven a levegőben fehérlettek elől; a test is megmerevedett, — vivifica nos... accende nos...

— Mit csinálsz? — kérdezte a beteg özvegy hirtelen felemelkedve ültéből s nyögve nézett maga mellé az idegen nőre. A mécses lángja bántotta a szemét és ezért álmosan eltakarta kezeivel és újra megkérdezte:

— Imádkozol még? Ki vagy?

A térdelő nő felemelte a fejét.

Az özvegy sóhajtozni kezdett, félve pislogott a másikra s miközben kint minden fal, ház, kapuszöglet s feljebb Eisenach fölött a hegyek, az erdők fehér fényben úsztak, keresztet vetett magára.

— Oh, Isten...

— Ne ijedj meg — felelte Árpádházi Erzsébet, a thüringiai fejedelem özvegye — ne sajnálj. Nagy méltóságot nyertem én, mert kiüldöztek a várból engemet közéték, ti szegények. Krisztus irgalmára keresek egy félszert, ahová ma lenyughatom.

E pillanatban a Hellegraf tulajdonosa rohant át a szobán. — Krisztusom — dadogta — a két hatalmas család egymást öli fent. Krisztusom, a legszebb szobámat követeli mind... A boldogtalanok....

*Balla Borisz*

MÉCS LASZLÓ:

## VERSEK

### HEVERÉSZÉS.

Az erdőszélen háton heverek,  
Tücsökszájjal zenél a kerevet.  
Közel virágzik vetés és kaszat...  
Egy nagy piros pipacs kacéran rám kacag.

Komoly vetés s komolytalan pipacs  
együtt: ez voltam én rég! Mint ripacs  
tücsök vagy más csavargó, ki fütyül  
egész világra felelőtlenül:

Fütyültem Tündérország útjain  
s mélyek voltak boldogság-kútjaim.  
Fütyültem Kenyér-ország szép komoly  
ösvényein, mint testté vált mosoly.

Fütyültem Halál-ország rétjein,  
hogy hessegessem szörnyű félszeim  
és gyémánt volt a lábbelim pora.  
Ez volt költő voltom első kora.

Komoly lettem: pipacstalan vetés.  
Próféta gond lett minden nevetés.  
A dicsőség lova megérkezett  
és ráültettek titkos, gyors kezek.

Ahol csak kisebbségi magyarok  
szenvedtek, lovon jártam nem gyalog.  
A tútorom csak Isten maga volt.  
Versemnek ezerjófű szaga volt.

Költő voltom e másod-korszaka  
megszűnt, hogy megszűnt a cseh éjszaka.  
Az lettem: közéleti tényező,  
akit minden boldogság éhez

úgy néz, mint aki tud és aki kész  
csodát csinálni, mint híres bűvész,  
szárnyas lovam befogták szántani,  
a szenvedés ugarját áldani.

Mivé lettél költői diadal?  
Házam sóhaj-vár lett: sóhivatal!  
Kenyérgond és könnyakta vesz körül:  
„Uram segítsen, szavába kerül!”

Futok. Szívemben jószág-zene van,  
A nagyuraknak röntgen-szeme van,  
látják: nem osztok s nem szorzok s laza  
ígéretekkel engednek haza.

Új szenvedők jönnek. A hajsza nagy.  
A költő-álmok mélyen alszanak.  
Ki lopta el barázda-csendemet,  
amely felett pacsirták zengenek?

Jó heverészni most e hűvös fűvön,  
jó megbámulni, mint tündért, külön  
a vadrózsát s Holdat, mint csodált,  
először látott, sohasem volt Csodát!!!

#### VIDÁM VADÁSZ EL-ELMERENG.

A réten virág-szerelem.  
A lábam lázzal terelem.

Virít a bokros burgonya,  
szerelmes foglyok otthona.

Szél zeng a búza-tengeren,  
mélyén titokban gyöngy terem,

piros gyöngy: vadász-vigalom.  
Vadat véd: vetés, tilalom.

Vetés közt ösvény: nyargalász  
a láb, csikland a sok kalász.

Kutyám hol fut, hol meg-megáll.  
Puskámban alszik a Halál.

Puskával járok. Ez a rend.  
De vidám lelke elmereng.

Vadat véd vetés, tilalom.  
Hegyen-völgyön lakodalom.

De véget ér a hopszasza:  
éten rendet vág a kasza,

asztagba gyűl a gabona,  
nyulak, fácánok otthona.

A bűvőhely kevesbedik:  
ássák a krumplit, jaj, pedig

megszűnik minden tilalom,  
hegyen-völgyön ősz, siralom.

a vadat a rémek terelik,  
törik a zörgő tengerit,

maradna még csalit, berek,  
de ott a lomb pereg, pereg.

Vidám vadászt víg eb vezet  
s míg szívük csupa élvezet,

rémről remeg a védtelen  
vad s féktelen a félelem!

Ily skálát jár meg életünk.  
Előbb boldog-biztos szívünk.

Ó gyermek-mesék kertjei!  
Ó kamasz-vágyak berkei!

Gyermek-mesék közt a Halál  
vadászgat s prédát nem talál.

Ó rózsák parkja, szerelem!  
Szívet elrejtő rejtelem!

Titok-rózsák közt a Halál  
vadászgat s prédát nem talál. —

Ó férfi-álmok erdeje,  
kenyérvetések erdeje!

Erdőn, vetésben a Halál  
vadászgat s prédát nem talál.

Szívünk bujósckázhat vele,  
mert esőkkel, fénnel van tele.

De egyszer egy Rém átsuhan,  
míg bujócskázunk boldogan

s a gyermek-mesék kertjei  
eltűnnek. Rózsák berke hí.

De gordonkáz a gond-sereg  
s a rózsák szirma lepereg.

Gyorsan reggeltől estelig  
a bűvőhely kevesbedik.

A férfi-nyár arat, arat  
s rejtekhelyünk alig marad.

S egy könnyes őszi estelen  
erdőnk, bozótunk meztelen

lesz, mint a vessző s vasdorong.  
A szív didereg, a szív szorong.

Halál vadászat nesztelen.  
A szív felsír: mi lesz velem??

Mi lesz velem én Istenem?  
Ki véd meg engem, ha Te nem?!

*Mécs László*

# CHARLES PÉGUY HIMNUSZA AZ OLTÁRISZENTSÉGRŐL

Részlet a Jeanne d'Arc szeretetének  
misztériumából

Búza, szent-szent búza, belőled készül a kenyér. Búza, kalász, búzagalász magja, mezők aratása. Kenyér, mely a Mi Urunk asztalára került. Búza, kenyér, melyet maga a Mi Urunk evett, valamikor, minden nap közt a legnagyobb napon.

Búza, szent búza, belőled lett a Jézus Krisztus teste, valamikor, minden nap közt a legnagyobb napon; téged azóta mindennap eszünk, mindennap mint a Jézus Krisztus testét.

\* \* \*

Búza, te már csak külsőleg vagy búza; kenyér, te már csak ép' látszol kenyérnek; kenyér, már csak a kenyér színe marad a tiéd.

Kenyér, melynek már csak a színe régi.

\* \* \*

S te, szőlő, te, a búza tejtestvére. Szőlővesszőkön fűrtök drága magja. Szőlőlugasok fűrtös drága dísze. Szőlők szüretelt bora. Szőlőlugasok, dombok venyigéje vére.

Bor, mely a Mi Urunk asztalára került. Szőlő, bor, melyet maga az Úr ivott, valamikor, minden nap közt a legnagyobb napon.

Szőlő, szent szőlő, bor, mely Jézus vérévé változott, minden nap közt a legnagyobb napon, és amely azóta mindennap átváltozik a pap kezében és nem marad bor, hanem Jézus vére.

\* \* \*

Bor, te már csak külsőleg vagy bor, te már csak látszol pusztá bornak; már csak a bor színe marad a tiéd.

Kenyér, mely testté változott, bor, mely vérré változott.

Kenyér, melynek már csak a színe régi, bor, melynek már csak a színe régi,

\* \* \*

Istenem, hát hiába folyt volna Fiad vére; hiába partakzott egyszer és azóta annyiszor.

Egyszer, akkor és azóta annyiszor.

Istenem, hát hiába változott át a kenyér Fiad testévé, és Ő hiába ajánlotta fel egyszer és annyiszor.

Egyszer, akkor és még annyiszor.

Hát elhagyod, hát el fogod hagyni gyermekeid keresztény világát.

Egészen ráncborult a háború s a pusztulás. A háború hoz ránc bomlasztó pusztulást. Hát ránc hagyod a háborút egészen.

Fordította *Rezek Román*, O. S. B.

REZEK ROMÁN O. S. B.:

## CHARLES PÉGUY ÉLETMŰVE \*

Amikor a parnasszisták l'art pour l'art-ja és jeges személytelensége már nagyon hideg volt — szinte önmaguknak is —, amikor a szimbolisták új szépséges és megsejtett jelképek nyomán tapogatóztak Isten felé, egészen különös egyéniség született Orléansban: Charles *Péguy*. Hiába mondta, hogy semmit sem kapott az előző nemzedéktől! *Brémond* is hiába erősítette, hogy *Péguy* nem is volt költő! Mindketten túloztak. Igaz, hogy *Péguy* művészete nem kapcsolódik szervesen a szimbolistákéhoz, — valódi formaszépség is alig van benne, de minden sora erőt és elbűvölő mélységet nyer magának *Péguy*nek „írói tartalmáról”, emberségének egészéből.

Ha *Péguyt* igazi művésznek tekintjük, (aminthogy ma már egész Franciaország annak ismeri őt), akkor eggyel szaporodik azoknak az íróknak száma, akik egész munkájukkal azt igazolják, hogy a művészet alapja is vérben-léleekben pihen és még a forma is csak innen, csak ebből a talajból fakadhat — hazugság, ámitás és öncsalás nélkül.

Ezért jellemezhetjük *Péguy* munkáit — életével.

Honnan indult ki? A régi Franciaországból, a régi népből, röviden: a népből. Orléansi gyermekéveiben (1873—1880) napról-napra ugyanazt az egyformaságot láthatta: paraszt szülei a jó munka örömével fonták a szalmaszékeket, nagyanyja a francia paraszt imádságos hitével fohászzkodott, amikor tehénkéit legeltette Vennecy dombjain és régi történeteket mesélt a kis Károlynak. *Péguy* ősei számára a székfonás és legeltetés ugyanolyan értékű volt, mint a középkori katedrálisok gót rózsáinak faragása: imádságos és dalos munka.

A kis Károly ilyen nép vérét vitte magával az iskola padjai közé. „Laikus mesterei” (!) ügyesen nyerték meg szeretetét, pedig egészen mást tanítottak neki, mint a jó plébános úr a katekizmus órákon.

Egy ügyes tanító fölismerte *Péguy* tehetségét. „Tanuljon latint a kis lurkó” — mondta és besegítette a hatodik osztályba. Itt már görög és latin történelem gyönyörködtette a meskre éhes gyereklelket.

Orléansból az École Normale Supérieure-be készült. A fölvételre előkészítő tanulmányok remekül folytak. „Jó feje van, filozófus koponya” — mondta róla tanára, *Hegel* egyik kései tanítványa. De mekkora volt a tanulótlársak csodálkozása, amikor *Péguyt* elmarasztalták a felvételi vizsgán. (E kis bukás oka ugyanaz volt, mint a későbbi keresztúté: maga

\*Lásd még a szerző első *Péguy*-tanulmányát: *Charles Péguy lelkiességének gyökerei*. Vigilia, 1939. VI. számában.

akarta megteremteni a tudását, — mások eredményeit nagy kritikával, de kevés tanulással téve magáévá.) Erre ő végigszolgált a katona-évet és újra készült a felvételire. Baráti köre kitágult: *Baillet*, *Lotte*, *Romain Rolland*, *Saurès*, *Benda*, *Daniel Halévy*, *François Porché* és a *Tharaud*-testvérek veték körül nagy, és eleinte őszinte ragaszkodással. (A későbbi „hősi idők” sokat elijesztettek *Péguy* oldala mellől.) Ezekben a tüzzel, forrongással, tervekkel teli években kapta meg *Péguy* mindazokat a vezéreszméket, melyek később egész életének adtak programot. Barátai hamar észrevették benne szívtisztaságát és a misztikum iránti nagy vonzalmát. Tetszett nekik, hogy különös új színben látott mindent ez a kicsi, négyszögletes vállú, szűk mellényű emberke, akinek hatalmas cipői és szűk kalapja nem a szalonok levegőjét, hanem a munkás francia mezők illatát juttatta eszükbe; *Péguy* szeméből tisztán vetődött rájuk a paraszt egészséges lelkiége, nagy állkapcsai azt az erőt és akaratszabadságot árulták el, amelyet ők is megkívántak a fiataloktól!

1890 és 1910 között *Renan* és *Taine* szelleme ejtette hatalmába a lelkeket. Az *Encyclopedia* világnézete járta át az erkölcsi, vallási, politikai életet és a művészet világát is. *Lai-kus* erkölcs néven tudományos materializmus hódított, és hogy nagyobb ereje legyen, „vallási” színezetet adtak neki. *Barrès* és *Bourget* még inkább csak túltették magukat ezen a szellemi áramlaton, minthogy nyíltan megtagadták volna. — Jött *Péguy* és kegyetlenül sikraszállt e „laikus misztika” ellen. Ebben a harcban az ő neve igazán szimbolum lett. Még a metafizikában is szocialista akart lenni: az álmoknak, terveknek és elgondolásoknak is vannak határaik; ha nem emberiek, nem akar tudni róluk!

Az *École Normale*-ban kis csoportot gyűjtött maga köré; az Utópia-klub a lelkes szocialisták fellegrája lett. Fialalos buzgósággal akartak „kődöket szétoszlatni és mint a fény lovasai, erőt és lángészt egyesítve új társadalmat alkotni, amelyben nem lesz több nyomor...”

*Péguy* szocializmusának legmélyén a kis emberek és a régi erények igaz szeretete lobogott. Ez sugárzott minden szavából és ezért tudta meghódítani a hozzá hasonlókat. Ő volt az első *Normale*-növendék, aki megőrizte a hazulról hozott érintetlen parasztságot és lázadó szemmel nézett a régi hagyományos „humanizmusra”.

1895-ben hirtelen elhagyta Párist és Orléansba utazott, haza, édesanyjához. Alig sejtjük, mi volt a célja: az istentelennek látszó szocialista visszavonult gyerekkorának környezetébe, hogy egy szentről elmélkedjék. 1897-ben már ki is adta ennek az elmélkedésnek gyümölcsét — drámai feldolgozásban — *Jeanne d'Arc* címen. Az Orléanszi Szűz hivatása (*Domrémy*), harcai (*Les Batailles*) és halála (*Rouen*) alkotják ezt a különös műfajú munkát. A lapokat nem számozta meg, némelyikére csak egy-kért sort írt, egy-egy versszakot

vagy szünetjelzést, vagy éppen szüzi fehéren hagyta. A történelmi levegő teljes hiánya, de a gondolatok misztikus mélysége jellemzi ezt a zsenjét. Már ez a három kötet is jelezte, hogy mit fog majd hozni az orléansi parasztfiú, aki klasszikus műveltséggel töltekezett.

Ezt az első Jeanne d'Arcot azoknak ajánlja, akik azért éltek és azért haltak meg, hogy orvoslást hozzanak az emberiség nagy bajaira. De hiába járta át *Péguyt* Jeanne d'Arc hősiessége és kereszténysége, — a bizományba adott példányok porosodtak és fakultak a könyvesboltok kirakataiban.

Nemsokára újból, de most már végleg ott hagyta az École Normale't. Legjobb barátja (*Marcel Baudouin*) halt meg. Nővérét *Péguy* veszi feleségül, hogy ezzel is hódoljon az első nagy barát szellemének. A Baudouin-házban kicsit komor, szigorú, minden vallási gyakorlattól idegenkedő „laikus morál” uralkodott. *Péguy* felesége nem is volt megkeresztelve; ezért csak polgári házasságot kötöttek. Mit szóltak volna a Loire-menti temetőekben nyugvó ősök, ha láthatták volna „ezt az esküvőt”! De *Péguy* akkor nem sokat adott ilyenre: nagyon forrongó és nagyon vad volt még akkor az ő katolicizmusa.

Második nagy munkáját (*Marcel, első párbeszéd a harmónikus államról*) is *Marcel Baudouin* emlékének szenteli. Az első *Jeanne d'Arc* írásakor már élt benne a harmónikus állam légiés eszméje. Ime, a *Péguy*-féle elgondolás (mintha csak az Utópia-klubb programját olvasnám): a harmónikus államban a polgárok fáradság nélkül dolgoznak, mert nincs túlerőltetés, nincs irigy viszálykodás, nincs köztük könyöklő marakodás. A mesterek jó mesterek, az inasok is jó inasok, minden munkás jó munkás. Az állam által termelt javakat nem az igazságosság, egyenlőség, vagy a szeretet törvénye szerint osztják szét, hanem a harmónia követelményei szerint. A művészetek (a jó és egészséges művészetek) virágognak a harmónikus államban, de a művészetek sem a vetélkedés, dicsőségvágy hevíti, hanem a harmónia, az egészséges lelki felszabadulás gondolata, az, hogy a nem-művészek szabad idejét értékes tartalommal töltsék ki, lelküket szinte újból megmerítsék a szépségnek egyénien (!) látott világában, melynek általános birtoklása úgyis megvan a harmónikus állam minden polgárának lelkében. — Hogy a harmónikus állam nagy egységét, polgárainak szerves összetartozását még jobban — szinte „gyakorlatilag” is jelezze, a könyv félig üres lapjai után felsorolja a nyomdászok, szedők, javítók, könyvkötők, stb. nevét: aki a Marcell kiállításához valamicskét is hozzájárult, azt *Péguy* már méltónak tartja arra, hogy az ő nagy könyvében „megörökítse.”

A forrongó lelkű *Péguyt* éppen jókor kapta el a *Dreyfus-ügy*. Egész odaadással vetette bele magát. Milyen jó alkalom volt ez számára, hogy küzdhessen és szenvedhessen az igazságért és a szabadságért.

*Dreyfus* ellenségei így gondolkodtak: Nem nagyon érde-

kel minket, hogy Dreyfus csakugyan árult-e el hadititkokat a németeknek, — mindegy, hogy ő bűnös vagy ártatlan, — de egyetlen ember miatt nem zavarhatjuk meg, nem veszélyeztethetjük az egész állam, egy egész nép életét és hatalmas értekeit. Az állam nem vesztet el egy polgár miatt! Ha pedig *Dreyfus* önként nem áldozza fel magát, — hát majd mi áldozzuk fel őt az állam üdvéért! *Péguy* így felelt nekik: Egyetlen ilyen igazságtalanság, a nemzet közvéleményétől elfogadott törvénytelenység elég arra, hogy az egész állam becsületét tönkretégye — visszamenőleg még az ősökét is és unokáinkét is. Egyetlen ilyen halálos bűn az egész nemzetet megfertőzi és az egész nemzetet kárhozatba dönti!

*Péguy* a Dreyfus-ügyben az állameszme és az igazság szocialista eszméjének misztikus összeütközését látta. Ámde az igazság nem relativ, — csak egy igazság van, — csak „az igazság” van! A francia nép evilági üdvén túl (akár mily nagy legyen is az —) Franciaország örök üdve lebegett a *Péguy*-féle Dreyfus-pártiak szeme előtt. Az egész ügy valami különös vallási színt kapott. Homályos volt a vád is, — a vizsgálatok még sötétebbek, igazán hű katolikusok álltak egymással szemben. Az egyik azt mondta: *Dreyfus* zsidó, — zsidóról pedig ugyancsak elhihetjük. sőt biztosra vehetjük az árlást. Tehát vesszen Dreyfus! — *Péguy*ék viszont misztikus hősnek tekintették, Izrael sorsának szimbolumát látták benne: az igazságért vállalt szenvedést végig kell túrnie Dreyfusnak, mert végül úgyis az igazság győz. Mily nagy volt tehát *Péguy* megöröknyödése, amikor Dreyfus elfogadta az államtól kapott „kegyelmet” és visszajött az Ördögzigetről, száműzetésének borzasztó poklából. „*Dreyfus megtagadta a sorsát, — vissza kell térnie*” — kiáltott *Péguy*. Többször elővették még a Dreyfus-ügyet. Minket most csak egy dolog érdekel: az ügy *Péguy*-féle „misztikáját” a legaljasabb „politika” nyelte el. Mert mindaz, ami a nagy tömegek szellemében az igazság szellemét szolgálhatta volna, jó alkalom lett volna a „harmónikus állam” megteremtésének munkálásában. Ilyen igaz, jó ügy lehetett volna — *Péguy* szerint — a Dreyfus-ügy. *Péguy* igazában nem Dreyfust, hanem Jeanne d'Arcot szolgálta.

*Péguy*, a jó szocialista, egészen természetesnek találta, hogy feleségének szép vagyonát (40.000 frank) a maga eszméinek szolgálatába állítsa. Kis üzletkét vásárolt, könyvesboltot nyitott. A Dreyfus-pártiak, a szocialisták és a Normalebeli fiatalok állandó találkozó helye lett „Bellais György könyvesboltja.” Ez a jó barát megengedte, hogy *Péguy* az ő nevét írja a boltocska ajtaja fölé, — bár maga is látta, hogy a vállalkozás vége csak biztos bukás lehet. Mit számított *Péguy*nek, hogy a könyvesbolt hamarosan fölemésztette feleségének vagyonát?! Az volt csak fontos, hogy „az ügyért” küzdött. Barátai (Lucien Herr, Léon Blum. Mario Roques, Hubert Bourgin és Simiand) húzták ki a teljes anyagi bukásból, — de az új üzletből már kizárták *Péguy*t.

Szíve mélyéig sértve, pénz nélkül hagyta ott őket. Mindent újra kezdett. Merész vállalkozással megindította a *Cahiers de la Quinzaine* c. folyóiratot. 1900-tól egészen haláláig (1914) ennek a vállalkozásnak szentelte mindenét: tudását, idejét, egész lelkét és hősiességét.

1909-ben így emlékezik vissza a kezdet éveire: „A *Notre Jeunesse*-ben leszögeztem, hogy a mi szocializmusunk misztikus, mély, a kereszténységgel szorosan rokon szocializmus, mely a régi tőből fakad: a szegénység vallásából.”

A *Cahiers* minden száma *Péguy* lelkiismeretének, forrongó lelkének és a XX. század-kezdet szellemi drámáinak gyűjteménye. A „tisztá szocializmus és a *Péguy*-misztika” itt bontakozott ki teljes egészében. Milyen merész e füzetek programja! „Megmondani az igazságot, semmi mást, csak az igazságot, fej nélkül az ostobának látszó, unalmasan az unalmas, szomorúan a szomorú igazságot”. — De nem csak elméletben, hanem sokkal inkább tettekkel!

Mindent bátran kitálalt a füzetekben: megvitatta az újságok és folyóiratok egyes kérdéseit, a „tisztá forradalom” harcosait érdeklő könyveket, ostromozva támadott minden visszélést, sikraszállt az elnyomottak, anarchisták és a zsidók védelméért, elítélte a papság egyes bűneit, a szegénység és a munka átértékelésével akart új boldogságot teremteni. Majdnem mindegyik számban találunk tőle valamit.

Határtalan ezeknek a *Péguy*-féle dolgozatoknak „naívsága.” Az előfizetők hadát szilárd hadvonalként képzelte maga mögött — és akár nőtt, akár ijesztő kicsire apadt a számuk, neki csak az számított, hogy még állt a *Cahiers* az „igaz ügyért.” Sok zsidó is volt az ő táborában. Nagyon szerette őket. Jó barátai voltak, a hóbortos vezérnek elmélkedési témát adtak, (mert *Péguy* az ő „fajuk misztikáját” vitte bele a Dreyfus-ügybe is), — de mindenekelőtt pénzt hoztak a tengődő vállalatnak. Titkos céljaikat *Péguy* nem kutatta, — barátokra meg igazán szüksége volt.

*Péguy* krónikái, Anatole France addig kiadatlan munkái, *Lavergue* Jean Coste-ja, *Salomé* költeményei, a *Tharaud*-testvérek írásai, Romain Rolland Beethoven-e, Michel Angelo-ja és Jean Christophe-ja szerezték a *Cahiers*-nak a legtöbb előfizetőt.

Idegen és modern irodalom nem nagyon érdekelte *Péguyt*, — nem is jutott volna rá ideje. Tág értelemben igazán homo unius libri volt: betéve tudta Victor Hugo nagy alkotásait, rajta kívül pedig csak *Corneille* és *Sophokles* tudta maradandó hatással lenyűgözni. Ha munkáit röviden akarnók jellemezni, csak ennyit kellene mondanunk: párbeszéddek e három nagy lélekkel, akik az ő számára az antik, a pogány és a hősi keresztény kultúrát képviselik. A bölcselők és kritikusok sorában hamar túljutott *Taine* és *Renan* világán, és egész lelkével a bergsonizmusnál állapodott meg.

*Bergson* hatása *Péguyre* óriásnagy volt. *Péguy* őbenne

élt, írt és gondolkodott. Folyton előbukkanó egyéni gondolatait az ő bölcséleti rendszerébe illesztette bele és később, amikor már a vallási elmélkedésnek élt, nem Szent Tamástól, hanem Bergsontól kért útmutatást.

Számára a bergsonizmus igazán az áramok, a mozgás világa, amelyben a szellem az idő minden pillanatában szinte teremti önmagát és vele a világot, — a közvetlenség és az örök fiatalság országa, ahol a misztikának jó talaja van, — míg a Sorbonne (az ő kis kiadóhelyiségével szemben álló nagy ház) a holt fa, a metódusok, a cédularendszerek és a gépies elméletek országa.

A bergsonizmus segítette őt arra, hogy fájának és gyerekkorának ösztönös erőit felismerje és értékelje. A maga benső élete számára talált vezért Bergsonban, bölcséleti rendszerét a maga „szakmájában,” a művészeti síkon áradó egyéni stílusban vélte megvalósítani, mert itt találta meg egyéniségének leghivebb tükrét. Tehát nem *Bergson* világos, szépen fölépített stílusát folytatja, hanem a magáét, a Bergson-filozófiát szerinte legjobban visszaadó beszédmódot (tehát nem írásmódot!) teremti meg, — írásaiban is.

De ennél jelentősebb hatása is volt a bergsonizmusnak: rásegítette őt arra, hogy megtalálja gyerekkorának elvesztett hitét, azt a hitet, mely a középkori francia paraszt hitéhez volt hasonló. Egy szép napon azt vette észre, hogy az Ave Mariát mormolja, — és könnyekre fakad a párisi autóbuszokon is, ha magába merülve a kegyelem munkáját érzi lelkében. Nem csodálkozott a kegyelem érintésén: „A Jó Isten már régóta a Cahiers előfizetője” — mondogatta. A benső, titkos öröm, amely így megszállta, már nagyon messziről jött. A *Bergson*-féle „áramok” segítették őt feléje. Veszélyeit nem ismerte, nem is ismerhette, — ő, aki az egész Summa Theologica-t odaadta volna egy Ave Mariaért. Rendezetlen házassága miatt nem élhetett gyakorlati katolikus életet. Sose tudta volna leírni a szentségek útján igazi (!) misztikai magaslatokra jutott Prohászka szavait: „Jézus bennünk, Jézus lelke, szíve, melege, lendülete, lökése, vágya... ime a meleg forrás szívünkben. Mit csinált a latorral a kereszten? Mit csinál hát velünk? Legalább svungot ad ég felé, hogy bízzunk s törjünk, magunkkal ragadjunk sokakat. *Bergson* valami élan vitale-ről regél, de ez mese; az élan vitale itt van az Eucharishtiában s megkapjuk s átveszik a lelkek, kik sodrába kerülnek. Évoe! Évoe!”

Ilyenféle áramokba került bele *Péguy* lelke is, mikor az Oltáriszentségről sokat elmélkedett a második Jeanne d'Arcban. Élő vizek forrásánál ült, de nem volt elég erős, hogy az önmaga göggyében kovácsolt régi köteleket (rendezetlen házassága, keresztleetlen gyerekei) a kegyelembe és nem a maga pusztá akaratába fogódzva szétszakítsa és a feléje nyúló isteni kart elfogadja. A gyereklelkek egyszerű áhítatával tudott imádkozni, a végső öntudásra. Jean d'Arcban is inkább a kemény,

kicsit „akaratos” szent tetszett neki, Szent Ferenc alázatosságát sose értette meg igazán!

Munkáiban ezeknek az elmélkedéseknek, lelkiismeretvizsgálatoknak és vívódásoknak hegyi levegője csapja meg arcunkat. Ilyenkor érezzük, hogy mennyire magányos vándor volt ő! Hősies, katolikusra tisztuló szocializmusával mindjobban magára maradt, fiatalos tisztasága és akaratereje pedig csak kevés hű barátban talált követőre.

1909-ben jelent meg a második Jeanne d'Arc, prózában írt hatalmas költemény a szenvedés történetéről, a szentek egyességéről és a kegyelemről. Egész vajúdó szívét-lelkét tárta föl benne, — és Jeanne d'Arcban életmintát mutatott. *Barres* az akadémiai nagy-díjat szerette volna megszerezni ennek a remekműnek. *Lavisse* és társai ügyesen félretolták Péguyt: „Péguy anarchista, szenteltvizet kever a maga vitrioljába”. — Persze, *Lavissék* érezték, hogy ha az Akadémia a nagy-díjjal tünteti ki Péguyt, akkor mintegy elismeri, méltányolja azt a nagy harcot, melyet *Péguy* vívott már tíz éve — éppen az értelmiségi Sorbonne-szellem ellen.

A második Jeanne d'Arc gyönyörű hitvallása sok hitetlen és közömbös embert elijesztett a *Cahiers de la Quinzaine* előfizetői táborából. Sokaknak nem kellett az igazság útján tapogatózó *Péguy* kemény keresztvállalása.

François le *Grix* hevesen megtámadta ezt a második Jeanne d'Arcot: „Költői képzelet szüleménye, semmi szilárd történelmi alapra nem támaszkodik, igazi katolikus hívő egyáltalán nem érzi benne annak a kornak tiszta levegőjét.” — Ez kellett még csak *Péguy*nek! Tudta, hogy a támadást igazában az inspiráló *Fernand Laudet*-től kapta. A háromszázlapos *Un nouveau Théologien, M. Fernand Laudet* című pamphletben kegyetlenül visszavág neki: az ő rideg észvállalásával szemben, mely nem érti meg a kisdedek lelkületét, újra és újra fölragyogtatja Jeanne d'Arc életének minden szépségét és hősiességét. És hogy „forrásokra” is utaljon, elsorolja, hogy honnan vette „adatait”: a „kis gyermekek” katekizmusából, az Evangéliumból, a szentmise és a karima liturgiájából és a Jeanne d'Arc-aktákból. *Péguy* ütései pörölyként zuhognak *Laudet* fejére, és mikor már-már azt hinnők, hogy befejezte, újból kezdődik az agyba-főbe-verés. Mikor már nem is bír kegyelemért kiáltani és *Péguy* is megelégtelt, — a hallgatóság tapsvihara közt vánszorog el, mint a kivert kutya. Így jár, aki *Péguy* bontakozó hitében konkolyt keres!

Daniel *Halévy* „Apologie pour notre passé” című munkája ellen *Péguy* megírta élete legnagyobb alkotását, a *Notre Jeunesse*-t (1910.). A Dreyfus-ügy misztikájára néz vissza, mert számára nem végződött be ez a küzdelem, — a „politika” látszólagos győzelme ellenére sem!

A *Cahiers* sorsa egyszersmind az ő családjának sorsa volt. Nagyon fájt neki, hogy az előfizetők tábora megcsappant. Szerelme sem volt az igazi boldogság valóráválása. A maga

lelki vívódásait sem bírta megoldani. Mennyi tépelődés, mennyi benső küzdés! Ekkoriban írta a *Porche du mystère de la deuxième vertu* és a *Le mystère des Saints Innocents* című gyönyörű elmélkedéseket.

1912-ben csodálatos módon nyilvánult meg az ő Szent Szűz-tisztelete. Három gyereke közül az egyik súlyos betegségbe esett. *Péguy* gyalog zarándokolt el vele Chartresba, elzokogta a „favágó imáját” — és nemsokára egészségesen rákacagó gyerekét ölelhette csodákkal érintkező szívére. Mert ő itt csodát látott! De mily végzetesen kár volt, hogy ugyanekkor nem tudta felesége szándékát: meg kell keresztelniök legalább a meggyógyult fiút. Azután jöttek a Cahiersval járó gondok, a hétköznapok küzdelmei és *Péguy* nem akart, nem birt szólni a feleségének, hogy „valamit” tenniük kellene. Nem akart szólni, mert attól is félt, hogy másnak akarátát ferdíti el a sajátjával, nem birt szólni, mert maga sem járt még világosságban. Egyházellenes előítéletei még most sem változtak meg, forradalmi szelleme még mindig úgy látta, hogy a kegyelmek élvezése és a gyakorlati boldog katolicizmus az előkelők kiváltsága.

A közeli háború gondolatát lépten-nyomon feltalálhatjuk írásaiban. A háborút érezte, kereste, várta mindig és minde-nütt. A *L'argent* és a *L'argent suite* (1913) már maga is egész hadjárat a Sorbonne ellen. *Victor Marie, Comte Hugo* című kötetében meg azt emlegeti, hogy a háború a bátorság próbája és egyszer már próbára kell tenni ezt a bátorságot. Sorbonne-ellenes kritika-hadjárata polgárjogot ad a szabad bírálatnak — a katedrai, professzori, akadémikus kritikával szemben.

*Clio* című kötetének sok kusza elmélkedését is csak egyetlen nagy gondolat fogja össze: vállalnunk kell a küzdést és a munkát a jelen életben, ki kell ragadnunk a jövőt az időnek élő zsarnokok kezéből. A lelki élet is ideigvaló és testi pályák közt küzd. Kibontakozását, örökbenövését verejték és fáradtság árán, — de meg kell teremtenünk!

Az egyik utolsó *Cahiers* címe csak ez a három betűs szó volt: *Eve*. 400 lapon át, négy soros versszakokban arról elmélkedik, hogy az első asszony még nem élvezhette, nem is sejt-hette a kegyelmi élet csodálatos mélységeit. Egyik-másik kritikusa Divina Comedia-szerűnek mondja az *Èvet*. Igazában csak egészen „ráérő” emberek és a *Péguy*-elmélkedésekhez jól hozzászokott, elmélyedő olvasók bírják élvezni ezt a szokatlan stílusú, határozatlan műfajú nagy alkotást.

1914 júniusában *Bergson* néhány munkája indexre került. *Péguy* rögtön mestere mellé állt — Róma és a thomisták ellen. Már pár hónappal azelőtt megírta a *Note sur Bergson et la philosophie bergsonienne* című füzetet, az augusztusi számban is Bergsont védte: *Note conjointe sur M. Descartes et la philosophie cartésienne*. (A cím nem sokat számít: éppen a Descartesról írt füzetben vannak a legszebb Bergsonról írt

sorok). — Túllendülő lelkesedésében nem látta a bergsonizmus veszélyeit. De Róma nagyon érdeklődött *Péguy* után. Méltán, mert a *Péguy*ért lelkesülők azt mondhatták volna bárkinnek: „Nézzétek *Péguy*t, a jó, az igazi katolikust! Megáll ő a maga lábán is!” — És szegény *Péguy* csakugyan még mindig maga akarta megtalálni a boldogító igazságot. Talán *Lamenais* szomorú története ismétlődött volna meg, ha hirtelen ki nem tört volna a világháború.

*Péguy* már az első háborús hírekre katonaruhát öltött, aztán ugyanazokkal a dalokkal, mint amelyeket a Sorbonne-körül tüntetésekben énekelt, elindult a győzelemre induló francia csapatokkal. Ő már nem érte meg a győzelmi mámor idejét, 1914. szeptember 5-én német golyó találta homlokán. Ott temették el Marnehoz közel, közös sírban, — de nem elfeledve! Nemrég még ezt írta az *Éveben*:

„*Boldogok, akik ezért a földért haltak,  
de csak ha szent, jó háborúban...*”

„Ha *Péguy* ott lett volna a francia győzelem mámorában, micsoda áradó örömmel ömlött volna belőle a fiatalos lelkesedés” — mondogatták barátai. Nem lehetett már ott, de halálával, eszméinek, hősiességének e nagyszerű bizonyítékával igazán kiérdemelte, hogy a „halálra ítélt nemzedék” fiai szellemi vezérüknek tekintsék. Egyik legújabb méltatója is ezt írja róla: „Amint a Loire vize folyton öntözi a francia földet, úgy hat folyton növekvő hatással *Péguy* szelleme és megtermékenyíti a ma gyermekének lelkét és szívét.” Három nagy tisztelője és szellemi örököse ma is minden évben elzarándokol Chartresba, hogy folytassa *Péguy* hódolatát a Bűnösök Menedéke, a beaucei Szent Szűz előtt.

Sokat lehet vitatkozni *Péguy* őszinteségéről és eszméinek igazi értékéről. A róla írt hatalmas irodalom, az új és újból kiadott méltatások tömkelegében hol keressük *Péguy* igazi arcát? — Úgy hiszem, legjobban megtaláljuk „*Péguy és Joseph Lotte beszélgetései*”-ben. — A Jeanne d’Arcért lelkesedő szocialista-vezér *Péguy* igazi ereje abban rejlik, hogy ősei parasztok, erős, munkás favágók és imádságos lelkű székfónók, — hogy a Loire-menti dombok közül gombamódra előbukkanó boldog falvak vannak mögötte, arató munkások dalával és külvárosok egyhangú, de termékeny munkáütemével. — Ezért beszélhet ő „egészséges” (bár kicsit légies) tervek-ről olyan fiataloságnak, amely ma sem öreg, és amely mindig tárt karokkal fogadja azt, aki falusi mezők illatával jön közéje.

Mindig hű marad a maga „misztikájához.” Ugyanabból a forrásból fakadt ez az erő, bár néha forradalmi, nemzeti és végül keresztény ötvözetet kapott. Az emlékéét hűen őrző fiatal franciákat is ugyanaz a kettős gondolat fűti, mint régen *Péguy*t: „Álljon Franciaország és vele a kereszt!” A hívő és gyakorlati katolikus életet élő fiatalok ma már fájó szívvel merik mondani *Péguy*nek: „Jaj, mért álltál meg a katedrális küszöbénél, miért nem jöttél egészen az oltárig — a többi

alázatosakkal!” És itt találok egyik okát annak, hogy *Péguy* csak egyeseket hódít meg egészen magának. Ez az ok pedig az ő befejezetlensége, az, hogy nem érte meg egész kiforrását, egész kiteljesedését. Forradalmiaskodása és lelki életének letagadhatatlan (bár jóakarató) gögje mindig idegen lesz azok számára, akik lassú, fáradságos, de biztos (éppen mert alázatos) utakon jutottak a hit kegyelméhez és a lelki élet boldog biztonságához. — És még valamit! Hősiessége és havasi levegőt lehelő áldozatkészsége csak azokat ragadja magával, akik igazán hősök akarnak lenni, tehát akik nem fél-emberek. Ilyen „kemény” beszéd még a krisztusi ígéren nevelkedett emberiséget sem gyűjtheti egyetlen nagy táborba. Ma a munkában hajszolt emberek jó része sokkal inkább élvez végig egy sekélyes értékű operettet, semminthogy a *Péguy-féle* „egészséges” művészetben keressen üdülést, — vagy éppen a *Notre Jeunesse* gondolatain elmélkedjék.

Mi, magyarok elismerő tisztelettel állunk e francia nagyság előtt. Önmagunkban csendesen elraktározzuk azokat a tanulságokat, amelyeket *Péguy* munkái a mi számunkra is rejtenek. — Nemzeti életünk sajátos adottságai közt élve és a mi céljainkért folyó küzdelemben ne tartjuk fölöslegesnek, hogy másfelé is nézzünk, — nem mintáért (Isten ments!), hanem csak bensőnket érlelő tanulságért! — Ha majd lassan-lassan magyarul is megjelenik *Péguy* egy-két munkája, akkor érezzük igazán, hogy *Péguy* mennyire vonz!

Ellenállhatatlanul vonz a „fiatal *Péguy*”, mert életének salakja mögött nagy tiszta értékek vannak. Nagy álmokból élt, melyeket a mindennapi élet ugyancsak szerterágott. Ez a nagy akarató, de kis műveltségű szellem nemcsak nagy író akart lenni, hanem „a nagy író”. Nem sikerült neki! Bukásának oka önmagában is volt. Soha nem hajolt meg a modern világ előtt, bizarr szellemiségének szűk falai közül az egész mindenségre akart hatni. Tudta, hogy a modern világ csak ebben a tekintetben „kemény dió”, és hogy nem enged a maga „jogaiból” még akkor sem, ha *Péguy* éhen hal a *Cahiers* között. De *Péguy* sem adja meg magát! Ezzel a hősiességgel hódít és vonz ő legigazabban. Felkaphatták akármilyen oldali eszmeáramlatok, zászlóvivőjüknek tekinthetik majd akármilyen érdekkörök, — elferdíthetik és átmagyarázhatják, kisebb-nagyobb fokban megvalósíthatják az igazi *Péguy*-szellemet, — de teljesen soha nem utánozhatják, mert *Péguy* — mint minden őstehetség, — utánozhatatlan — még tanításai-ban is.

„Az időben elbukott”, csak az időfeletti értékek közt kap egy kis helyet. Nem lett „a nagy író”, stílusáról is lehet vitázni, de az egész *Péguy* mégis francia érték: „az ember” életét élte meg, tudta, hogy minden sorával azt találta meg és egész rövid életével azt valósította meg, aki volt igazában: jó francia és jó bűnös.

Pannonhalma.

Rezek S. Román, O. S. B.

COVENTRY PATMORE:

## AUREA DICTA

*Az Ég, a Föld, a Tenger, a Pokol ezer hangja tesz bizonyosságot a titok mellett, mely az ember egyetlen boldogsága, — s mégis: alig akad ember, aki meghallgatná hangjukat.*

*Az ördög betűszerint betartja ígéreteit, de a szellem szerinti értelmezésben adós marad velük; Isten betűszerint adós marad ígéreteivel, de szellemük szerint mindig teljesíti őket, minden reményen felül.*

*Az igazi művészet, az igazán hatékony erkölcsi tanítás csak olyan embertől jöhet, aki összehasonlíthatatlanul többet tud annál, amit közölni óhajt.*

*Tegyetek jót, és Isten majd megadja nektek, hogy jól tegyétek azt.*

*Add meg nekem, hogy oly módon birtokoljam ezt a misztériumot, hogy ne kívánjam azt megérteni.*

*Isten hosszú, fárasztó, elviselhetetlen feladatokat ró a lélekre; ezzel szemben megelégszik az első őszinte bizonyítékkal, melyet a lélek Vele szemben engedelmességből tanusít, — és azonnal leveszi róla a terhet. „Nem tudnátok velem virrasztani egy órát?”*

*Isten rendszerint inkább saját nagyszerűségének mértéke szerint hallgatja meg imánkat, mint kérésünk szerint, annyira, hogy bőkezűségének adományaiiban gyakran nem ismerünk rá még azokra a javakra sem, melyeket kértünk Tőle.*

*Az emberek sohasem bántanák meg Istent, ha tudnák, mennyire kész megbocsátani nekik.*

*„Noli me tangere,” ez az egyetlen kegy, melyet a szent a világtól kér.*

*Azok, akik ismerik Istent, tudják, hogy tökéletes tévedésben van az, aki azt hiszi: csak őt érzékünk van.*

*A teremtés a létezés tényétől csak úgy különbözik, amint egy forrás első buzogása különbözik további útjától.*

*„A dolgok mélye feltárul annak számára, aki várni tud,” de csak akkor, ha elég bátor meg nem tagadni a sötétben azt, amit a fényben látott.*

*Senki nem juthat el az ígéret földjére „csak azok a kisdedek, akikről megmondtad, hogy áldozatok lesznek,” vagyis a gyermek- és ifjúkorban szerzett adományok, melyeket megőriztünk lelkünkben és amelyeket a kísértő szüntelenül meg akar semmisíteni.*

*Szemem kristályán át gyönyörködtem a Sarjban,  
S a kertben lépteim mellett az Isten lépett,”  
mondja Browning. Vigyázzon hát az, akinek szeme így megnyílt, mert a Paradicsomba soha senkit sem eresztettek be másodszer.*

*Kérjetelek bőségesen, mert kérétek mértéke szerint adatik nektek.*

*Just Béla fordítása.*

ROZVÁNYI VILMOS :

## FÉRFIIMÁDSÁG 1939-BEN

A férfi ül a kávéházban s valami különös borzongás fut át idegein. Az imént barátaival, — orvosok, tanárok, hivatalnokok, csupa magavágású ember, — a világfeszültségről beszélgettek, a háború lehetőségeiről, közelségéről. Szinte egyszerre hallgattak el valamennyien s mindegyikük a kezében tartott újságba merül, hogy tovább kutassa: „mit akar Anglia, Amerika, Japán, vagy Oroszország.” Komoly, tiszta férfifej valamennyi; nyugodt gondolatú, elhatározott, biztos életvitelű. Mind áldozata kicsit az 1914—18-as kataklizmának, de valamennyi visszatalált önmagához s ha megkésve is, de belekezdett egy elfogadható emberi életbe.

S most újra reng a világ!... Egyikük sem azok közül való, akiknek a rengés véletlenei még szerencsét is hozhatnak, ellenkezőleg: becsületesen felépített életformáik összeomlását várhatják ezek az újabb rengéstől, semmi egyebet! Mennyi szorongás és kétség van abban, ha valamelyikük megkockáztatja a halk, különös kifejezést: „Anglia nem akarhatja, hogy”...! S mond valamit, hogy Anglia, mit nem akarhat... Holott dehogya is erre gondol! Egyetlen vágya, álma, hogy Anglia ne akarja elvenni újra az életet tőle, X. Y. középiskolai tanár úrtól, Amerika hagyja már békén őt, legszemélyesebben őt, dr. N. N. med. univ.-et, vagy A. B. biztosító intézeti titkár urat. A világ mai ritmustalan, kiszámíthatatlan hempergésében igenis az a helyzet, hogy az egyszerű józsefvárosi polgár személyes ellentétekbe keveredhetik a brit világbirodalommal, személyesen megharagudhatik Rooseveltre, vagy Hirohitóra, miért akarnak mindenáron beleavatkozni abba, hogy ő ezentúl jugoszláv sertésoldalast egyék-e ebédre, vagy angol szójababot.

Óh, huszadik század!... Hirohitó és a józsefvárosi adószámviteli osztály napidíjasa között, igenis, annyira lecsökkent a távolság, hogy naponta súrolják egymás érdekelületét, hol jó, hol rosszindulatúan. Nem hagyják egymást élni: Rooseveltt és a józsefvárosi bádogos. A tragédia csak az, hogy a józsefvárosi bádogos ezt jobban érzi és tudja, mint Rooseveltt, mert ő többet és néha okosabban gondolkodik a saját sorsáról, hiszen ő csak a maga bőrével törődik, amelyhez mégis csak ő ért legjobban s nem — Rooseveltt!

A férfi ül a kávéházban, nyiltszándékú, tiszta életével s csak ott hirtelenében hatodmagáról is megállapíthatja, mennyi ostobaság alól kellett felszabadulást adniok, hány csökönység mögé odaállaniok továbbblökő erőnek, hogy menjen

előre az élet és ne csak Isten, de az Ember nevében is folyják a munka: könyvek írása, házak építése, családok nevelése, miegymás. Hiszen oly végtelenül sok, szép emberi munka van!

Orvos barátja valami riasztót olvashatott, mert hirtelen leengedte ölébe az újságot, mint valami zászlót, félárbóca. Egy darabig maga elé bámul, aztán keserűen dörmögi:

— Öt percenként mégsem rúghatják fel az életünket!

Erre a többi is félárbóca ejti újságját. Nem felelnek, csak elnéznek a végtelenségbe, maguk elé.

— Szélben lézengésre fogom nevelni a gyermekeimet...

A háromgyermekes orvos motyogja ezt, nyilván saját gondolatára válaszul. A különös kifejezés miatt azonban valamennyiük tekintete odakérdez feléje, amire ő most már mindnyájuknak mondja:

— Nem állíthatom rá egyiket sem egyenes vonalra, amelyen becsületesen végigviheti az életét. Az ilyesmi ma már lehetetlen.

— Miért?

— Mondtam az elébb: öt percenkint rúgnak bele az életünkbe... A mai rohanásban, ami tegnap még nagy távlatú életlehetőség volt, ma már idejétmult urambátyámság. „Keljfel Jancsi” egyéniségeket kell nevelni, barátom, Keljfel Jancsit minden gyerekből.

Erre már a biztosító titkár is felhorkan:

— Csakhogy az ilyenekből nehezen lesz becsületes ember!...

— Ohó, ez nem következtetés!... A tegnapi jogászyerek holnap nagyon becsületes lakatos lehet. Becsületesebb a világ valamennyi lakatosánál.

Többen is tiltakoztak, de a titkár, aki a, ha keveset is, de egyenletesen fizetőképes existenciákat kedveli, nem hagyja magát:

— Igen, ha holnapután nem kell bártáncosnak lennie vagy taxisoffőrnek...

— Nono! Akinek sokféleképen kell élnie, az könnyen kezd sokféleképen gondolkodni is. Ebben csakugyan van veszedelem.

Megint messzibe nézőkké némulnak. Őszbe borult fő is van már köztük és fiahordó lélek valamennyi; ezért a jövőbe nyúló merengés mindanyikuk szemében. Maguk felé, már szinte nincsenek is feladataik. Nagyjából átélt élet, amelyet csak befejezni kell még tiszteségesen, ahogy idáig eljuttatták. De a nagy rém, hogy újra felborulhat a világ, kísérteteket idéz abba az életbe, amely már nem is az övék, de tőlük származik s folytatólagos záloga becsületüknek.

Váratlanul különös visszhangot ver a lelkükben egy mindennapi jelenet. A pincér igyekszik legyezőre nyitott tálcasorral a karján a söntés felé, az asztalok közötti szűk sikátoron. Háttal jön szembe vele egy magas, elegáns törzsvendég, akt

rengeteg mondanivalóját nem tudta befejezni társasága asztalánál. Még igen fontos közölni valói vannak, azért megy ki háttal a kávéházból:

— Ferinek is szóljatok! — törtet kifelé, mint váratlanul visszefelé pergő film. — Sanyinak majd én telefonálok. Remek muri lesz!...

Az egész kávéház látta, hogy valóban „remek muri” lesz. A szegény pincér már nem tudott kimenekülni sem jobbra, sem balra a tele rakománnyal. Két lépést tudott ugyan hátrafelé tenni, de többet nem, mert mögötte is jöttek betérő vendégek s azok nem indulhattak ugyanúgy vissza, ki az utcára, háttal, mint a Ferit és Sanyit a murira bebiztosítani akaró úr. Emberek ugráltak fel közvetlen közelben, de a kávéház legtávolabbi zugában is. Voltak köztük jószándékúak, akik szóval és gesztusokkal igyekeztek a veszedelmet elhárítani, ijedtek, akik sem szólni, sem mozdulni nem mertek s dühösek, akik a következő pillanatban máris szidták vagy a háttal menőt, vagy a pincért... Kiki, ahogy megítélte a következő pillanatot.

— Szervusztok, szervusztok! — hátalt tovább a sok közlendőjű s a következő pillanatban csörrenés, csörgés s egy földrehulló ércáltalca csattanása, utána síri csönd. Még azok is elhallgattak, akik nem látták előre a bekövetkezőket.

És ebben a csöndben bántó hangossággal csattan fel a világnak nekihátaló vendég hangja:

— Nem tud vigyázni, maga szerencsétlen?

Óh, hogy dörgött le a hangja, milyen fentről, milyen magasból!... A szegény pincér meg sem kísérelte, hogy ő haragudjék meg. Itt csak órá haragudhatnak. Látta, hogy az üzletvezető milyen gyorsan elfordul, hogy ő is háttal legyen az eseményeknek, mert csak így hajthatja be a pincéren az üzlet kárát, ha a vendég nem fizeti meg... Ő nem látta, mi történt. Hogy láthatta vána? Háttal volt!...

Az úr valóban sürgősen elhárított minden felelősséget, amikor a pincér arról kezdett motyogni, hogy a vendég ment neki és nem ő a vendégnek.

— Nekem nincs hátul szemem! Így bánnak itt a közön-séggel! — ripakodik rá az úr újra a szegény robotosra s nagy kifordulásokkal, jobbra is, balra is igyekszik meglátni a saját hátát, nem azért, hogy meggyőződjék, valóban nincs-e szeme azokon a tájakon, de hogy nincs-e valami kára, jólőtözöttse-gének valami sérelme, zsír- vagy kávéfolt, amit épp ellenke-zőleg: majd ő fog megfizettetni. Pillanatig sem törődik azzal, hogy szegény pincért váratlanul érhetne a közlekedés rendjé-nek hirtelen megváltoztatása...

— Nem történt semmi! — A pincér villámgyors, készsé- ges vizsgálattal nyugtatja meg a vendéget a háta felől. — Semmi sem történt!

No hiszen még meg is járhatná!... Az összetört pohara-

kon kívül az elegáns sacco esetleges, régi zsírfoltjának a tisztítási költségeit is vele találják megfizettetni.

Szegény pincér még boldog is, amikor a törzsvendég elmegy s az ő nyakán hagyja a kárt. Megkísérli ugyan könyörgő tekintetét az üzletvezetőre meneszteni, de az makacsul háttal marad az eseményeknek. Nem óhajtja ő sem elhárítani a felelősséget a pincérről; sőt!... Még ő is rá akarja és rá is fogja hárítani.

A pincér, — árva Morus Tamás, — mindenki szánalmától kísérve ott marad igazával a kávéház közepén, az események egyetlen áldozatául.

A szelíd polgári kedélyek lassan elcsitulnak körülötte: ha ő az, akit akasztani visznek, valószínűen ő a bűnös is. A közvélemény, — a nagy közvélemény, — rögtön és méltóan felháborodik minden igazságtalanságon, de ugyanolyan könnyen bele is nyugszik a látszatokba.

Csak a férfi és társasága kíséri megvető tekintetével a pincér fölé kerekedett nagyurat, aki most már előreszegzett fejvel menekül ki a kávéházból, a felelősségnek, természetesen, — ismét hátat fordítva.

A férfi finom, gúnyos mosolya fölényeskedik uszályként a menekülő után. Ez a mosoly azután elszomorodik, amikor a férfi megjegyzi:

— Az ilyenfajta az, amelyik mindig az egész világ nevében beszél, de mindig csak egyéni sérelem éri és kizárólag őt éri sérelem. Ennek a fajtának a szavajárása, hogy „Anglia nem tűrheti, Japán meg fogja akadályozni, Amerika feltétlenül közbelép”, holott soha meg sem kérdezte sem Angliát, sem Japánt, sem Amerikát... Orákulumként beszélnek, hátal a valóságnak...

Rábólintanak körülötte a szép, komor, sokfelelősségű férfifejek. Az őszbeborult történelemtanár átveszi barátja szomorú mosolyát:

— Akárcsak a régi, rossz csataképeken az „utánam”-os zászlóvivők. A kardjuk vészesen mutat előre, de a fejük ficamondottan fordul el az agyonverendő ellenségtől — visszafelé: jön-e utánuk a tömeg valóban, jön-e a Feri meg a Sanyi a „murira”?... Mert ha nem, akkor esetleg az egész dolog meggondolandó... Csak az a szörnyű, hogy a hangoskodóknak néha sikerük van s a tömegek egymásba robbannak. A hangosak ekkorra már többnyire hátul vannak, hogyha esetleg futni kell, úgy megint ők legyenek — elől. A felelősség semmiesetre sem az övék!... A fejük visszafelé útban is kificomodik a nyakukon, vajjon, milyen sebességgel kell futni, hogy a végzet utól ne érje őket. S a végzet többnyire csak a tömeget éri utól. Kevés, bizony, az ilyenek között a Hunyadi János, vagy a Zrinyi Miklós: az igazi, győzelmes vezér, vagy az odahaló hős...

Gyötrő, keserű távlata nyílt lelkükben az egyszerű, mindennapos eseménynek. S mialatt Tiencsinben, Svatauban, —

de Londonban, Rómában és Newyorkban is, — az emberek kezdenek egymás életével nem törődni, sőt a nyájbeliek már a magukéval sem: a férfi itt a kávéházban, néma kétségbeeséssel hajtja le fejét:

— Kicsik még a gyermekeim!... Még legalább tíz évig kellene élnem nekik.

Egy pillanatra sem jut eszébe a „rég élet” egyszerű törvénye, hogy bizonyos idő elteltével a gyerekek is élhetnek a szülőnek. Meg az sem, hogy a legtöbb gyerekben meg is van halaványan az alázat és készség az esetleg elfáradt szülő szolgálatára. A legtöbb mai férfi a gyermekei elindításával a maga életét befejezettnek tudja s több igénye nincs is. S ha a késő öregség lehetőségei mégis izgatják, akkor már csak azért, hogy hátha a mai bolond életben valamelyik gyerek még a legútraérettebb idejében is úttalan talál maradni. Hányszor megfeszülnek az őszülő férfigalántékok, hogy hallatlan erőfeszítéssel kilábaljanak egy-egyetlen életformát, amelyre csak az ő gyerekek alkalmas s következésképp attól majd soha senki el nem veheti: az övé marad a következő nemzedékig! „A kérlelhetetlen racionalizmus korában semmit a véletlennek!...” Ki nem mondottan is ez a hajszó a szívekben, ágya a nyughatatlan vergődésnek, amelyben a lelkek nemcsak álmatlan éjeket, de egész álmatlan életeteket töltenek el. Óh, ha a nagy gondúak, akik között sokan vannak az életnek háttal állók, néha kimennének ezek közé a kis gondok közé, amelyekből nekik nem igen jut!... Még egymást is jobban megértenék talán.

Most elmegy az asztaluk előtt a pincér, aki az imént egy kicsit odaesett az élet vonata elé. Csupa készség vidámsága eltűnt, borult homlokkal rohan asztaltól asztalig:

— Parancsolnak?... Igen. Már hozom.

Gépiesen, lélektelenül fut a dolga után. Szemmelláthatóan undorodik a mesterségétől, amelyet pedig öt perccel előbb még a világ legszebb hivatásának tartott. Nem akarja senki-nek sem mondani, mégis hangosan mormolja, éppen az ő asztaluk előtt:

— Most várhatsz megint egy hétig a cipőcskéddel, kicsim!...

Nyilvánvalóan a gyerekével beszél magában. Itt körül már senkisésem érdeklő... Ez a másik szolgálat a fontos, amelyet nem az egész világgal, hanem csak két-három-négy emberrel szemben vállalt! Az is csak emezért van. Nem is sejti a pincér, milyen szerencsése, hogy épp ennél az asztalnál sírta el magát. A férfi és társasága hirtelen összenéz... Egyikük sem szól a másikhoz, mégis mindenkinek ugyanaz a gondolata támad.

Az ügyvéd már hívja is az asztalhoz. Egy ötvenfilléressel koccogtatja meg halkán az üveget:

— Jani, jöjjön csak ide!... Mennyi kára van?

Ekkorra már valamennyiük ujja között ott morzsolódik egy-egy érepenz.

A pincér rémülten mered rájuk:

— Jaj, nagyon szépen köszönöm, de ne tessék!... Az állásomba kerülhet, — eszmél rá kétségbeesetten, mégis sóváran, mit akarnak tőle. — Nekem nem szabad a vendégektől pénzt elfogadnom.

— Úgy? Nem szabad?... Hát várjon!

Az ügyvéd maga elé von egy kávéscsészét s halkán belesörrenti a pénzt... A többiek ugyanezt teszik.

— Ez ellen semmi kifogása sem lehet az üzletvezető úrnak. Vigye el a csészét!...

Itt is, mint annyi sok helyen másutt, hirtelen kis bűn-  
szövetkezet alakul, hogy valami jó is történhessék a világon. A pincér letörli izzadtságát, hogy megszabaduljon a szemére futó könnytől, amely árulója lehetne. A köszönő szót is alig hallhatóan nyögi maga elé. Mindnyájan megkönnyebbülten sóhajtanak fel, amikor észreveszik, hogy a „súlyos szabálytalanság” sikerült...

Együtt vannak.

Most, itt, kicsiben nem akadt el az élet... Csakhogy a pincér gyerekét nemcsak ilyen apró hatalmak támadhatják meg, mint az „üzletvezető,” az „üzleti erkölcs” s más efféle. Sokkal nagyobb és végzetesebb erők törhetnek rá, sokkal félelmeesebb „üzletvezetők” és szokások.

Valamennyien visszamerülnek újságjukba, mert valami különös érzésből nem akarnak egymáshoz szólni, sőt talán még tartozni sem. Mintha megharagudtak volna önmagukra a hirtelen felvillant jószágukért. Örülni igyekeznek ennek a jószágnak, de nem sikerül egészen.

A férfi észreveszi a különös hangulatváltozást s elébe vág az érzelmi eláporodásnak, hogy ne akarjanak túlságosan örülni önmaguknak; semmi különösebb jót nem tettek, csak meg akartak szabadulni a kínos és feszült hangulattól, amely egy osztályukbeli, rossz ember viselkedéséből származott.

Figyelmeztetésére mindnyájan megérik magukról, hogy ők is tudnának — háttal állni az életnek!... Sőt talán háttal menni is.

Kint most hirtelen felkavarodik az utca, jelszavak pas-  
kolják végig a várost és átdübörögnek a rémült házsorokon. Nem is fontos, a várost politikai árnyalat tüntet; ők bent nem is hallják jelszavaikat, csak az arcokat látják. Néha még szépek is az arcok hívő lelkességükben, de aztán megdöbbenő rajtuk az elszántság vad kifejezése, hogy — ölni is tudnának. A tömeg örvénylik, mint túlfeszült forgásban tengelyéről leszakadt kerék és, Isten őrizz, hogy most valakinek neki ménjen. Zúzna s közben maga is zúzódna. Az örvénylés, kavargás toldódik ide-oda s közben lelkeket nyel be, amelyek nyilvánvalóan leszakadtak az ősi, szent tengelyről: a szeretetről.

Ők, a fiahordó lelkek, felállnak, fizetnek. Most haza kell menni, nehogy a rémület áttörje otthonaik falát.

A pincér még utóléri őket a forgóajtónál:

— Nagyságos uraim, egy ernyő...

Ilyenkor mindig utánavisznek valakinek egy ernyőt, vagy egy kalapot.

Künn az utcán egy darabig a tömeget nézik. Valóban ennyi útjából kikölkent, vagy kátyuba jutott élet volna? Sokkal inkább hihető, hogy ezek legtöbbször nem az étellel nem bír, hanem önmagával.

A férfi csöndesen búcsúzik el barátaitól. Ma valahogy senkinek sincs vidám tréfája a búcsúzáshoz, amin aztán hazáig lehetne mosolyogni. A férfi hamarosan befordul az első mellékutcába, hogy inkább kerülővel, de zavartalanul jusson el otthonába. Egy-egy kiáltás még utánavág, de nem törődik vele. Nem, mintha lelkében nem vállalna közösséget bármilyen emberi szenvedéssel. Neki van könnye bárki más sírásához, de az utca most nem szenved, hanem gyűlöl. Őt is gyűlöl, még önmagát is, csak nem veszi észre. Azt az érzelmi készséget építgeti magában, amely lehetővé teszi, hogy minden aggodalom nélkül nekirohanjon egy másik tömegnek, amelyet nem is ismer, sőt önmagát sem ismeri.

Iszonyú árnyék csapódik a férfi lelkére. Árnyék, amelyből most már nem tud kilépni...

Háború!

Léptei egyenletesen kopognak a kihalt mellékutcán s igyekszik ritmusukra vidámabb hangulatokhoz tapadni. De mintha az a Nagy Árnyék valami különös magnetizmussal vonta volna be lelkét, minden más hangulat leválik róla. Micsoda rettenetes erő az, amely egyenletes biztonsággal tudja továbbépíteni azt, amitől mindenki undorodik?

Az előszoba ajtót halkán nyitja ki, hogy még a kulcs csattanás se okozzon övéi között holmi pillanatnyi rémületet, amíg meg nem látják, hogy ő lép be: az ő erejük és biztonságuk.

Mialatt kabátját, kalapját leteszi, legkisebb gyerekének, négyéves kisfiának a csacsogását, motyogását hallja a szobából.

— Ki vagy a mennyekben... Anyuka, mi az a mennyek?...

Az áhítatosan motyogott első mondat után hirtelen, harsány gyerekérdéklődés: „Mi az a mennyek?... Most a felesége szelíd hangját hallja, amint, nyilván mosolyogva magyarázza az Isten „lakhelyét.”

A férfi megáll a sötétben és megremeg. Ő tud az Isten mindenütt jelenvalóságáról s szinte önkéntelenül kinyújtja a kezét, hogy megfoghasson egy másik kezét, a Nagy Kezet, amelynek szándékaiból világok múlhatnak és szülehetnek. Nem a segítségkérő kezén, hanem a lelkén érzi meg a Nagy Kéz érintését.

Imádkozni tanul a kislia... Oh, ez az asszony! Ő még nem is gondolt erre a vonalra, erre az első útra, amelyen a kisfiát el kell indítani s az asszony majd két-három nap múlva már meg is lepi vele. Azzal, hogy a kislia rálépett erre az első vonalra, az alapvonalra, amelyen majd az ő világa, a kisliaé, is felépül! Mint az övé is, mint minden mult és jövő embere.

A férfi szeme könnyelábad ott a sötétben.

Öreg cselédjük surran most elő a konyhából. Ő is kihallotta a maga birodalmába a nagy eseményt, ahhoz akar közelebb férkőzni. Gyors „kezit csókolom”-ot susog s megáll ő is gazdájával néma egyetértésben, aggodalmas áhitatban:

— Oh, az én kis szentem!

A férfi nem bírja tovább.

— Ne szóljon, hogy itthon vagyok, — súgja oda az öreg cselédnek s lábujjhegyen ellopakodik a szobája felé.

Megáll az íróasztala előtt. Erős lelkű ember; gondjait, belső válságait maga szokta levezetni magában. Az Isten-gondolatra nagy és tiszta perceiben borul rá mély, elmerült eszmélkedéssel. Könyvekben, fehér papírokon ott vannak előtte feladatai, kötelességei, nehéz életharcai, Könnyű, biztos kedvvel szokott leülni munkájához, amely ezen az íróasztalon maradt az élet egyéb tennivalói mellett. De lelke mai feszültségét nem bírja — egyedül. Tétova keze újra elnyúlik a sötétben, de megint a lelkén érzi az érintést.

Leroskad dolgozószékébe. Feje lassan ráhajlik az írások-  
ra terült két könyökére, ajka eleinte néma remegéssel alakítja a szavak képét: „Miatyánk...”

Aztán a fülének is szüksége van valami megnyugvásra, úgyhogy később halk hangja is van már a szavaknak:

— Legyen meg a te akaratod...

A válla meg-megrándul, amint susogása egyre gyorsabb, hevesebb lesz. Tények cikáznak át a lelkén s a kín, a gond, az életrettegés, az övéiért való kétségbeesett tehetetlenség lassan feloldódik:

— Azonképen itt a földön is.

*Rozványi Vilmos.*

RÓNAY GYÖRGY :

## A KÖLTŐ MEGDICSŐÜLÉSE

*Emlékszel ujjé a ligetben  
ringlispilt nézni hogy szerettem,  
elnéztem volna órahosszat...  
rég romok már a régi hinták  
s a lányok is, Marik, Rozinkák  
portadoznak.*

Gyerekkoromból annyi emlék  
jut most eszembe, annyi fájó  
kis semmiség, micsoda háló  
a múlt, amely örökre megfog?  
Bizony annak már csak a legjobb,  
ki lassan elfelejti testét,  
leválik arcáról a festék,  
leválik csontjáról a hús...  
Volt már ember, ki soha bús  
nem volt, ki mindég csak mosolygott,  
boldogtalan nem volt, se boldog,  
(hordtad a boldogság sebét is),  
mondjátok meg, micsoda fétis  
ment meg az élettől, mi menti  
azt ki csak a békét esengi  
s legszívesebben eltemetni  
hagyná magát, vagy szállna, mint a  
ligetben szállt a régi hinta  
és rajta lányok és bakák,  
a kék égen repültek át  
sikítva, harsogva, röhögve  
s látták kerengni fönt a lombot...  
boldogok a futóbolondok  
mindörökre.

*Emlékszel ujjé a ligetben  
ringlispilt nézni hogy szerettem,  
elnéztem volna órahosszat...  
rég romok már a régi hinták  
s a lányok is, Marik, Rozinkák  
portadoznak.*

S eszembe jut az is mikor  
egy júniusi délutánon  
szelíden felhőzött a tájon  
kocsik nyomán a messzi por,  
a mákvirágok lila szirma lengett  
és úgy éreztem akkor a szerelmet,  
mint egy fájó sebet, amelyre nincsen  
gyógyító orvosság, és ami minden,  
amiért érdemes, ami az álom,  
amit kergetünk Operenciákon,  
és ami csak addig olyan tündéri,  
amíg az ember keze el nem éri...  
jaj mért van az, hogy minden, ami távol,  
olyan igézön, fényesen világol  
és aki mindent, mindent megszerezhet,  
mért hajszolja mégis csak azt az egyet,  
ami nem az övé, nem is másé,  
hanem csak álom és egy más világé?

Néha megállok én az utcán  
és azt idézem, aki nem volt,  
csodálatos arcát a mennybolt  
csillagai közé hazudván,  
néha hasonlít holt anyámra,  
elmosódva villan az árnya,  
és néha mint egy régi képen  
Csipkerózsika mesében,  
s én nézem arcát, egyre nézem  
és kezem összetéve kérem,  
hogy közelebb soha ne jöjjön,  
maradjon sértetlen gyümölcsöm,  
maradjon annak ami: kéklő  
és életemet elkísérő  
szebbik valóm vágyképe, fantom  
és így eseng hozzá a hangom:

*Próbáltam én már annyi mindent,  
mágusokat és kabbalát,  
föltettem csillagok ragyognak  
s ma már tudom: minden javak közt  
a legnagyobb jó a te szád.*

*Akarom, hogy nap legyek  
és légy te a cseresznyefa,  
virágozz ki, ha rád tekintek*

*s teremd gazdagon csókjaid  
pirosbélű gyümölcseinket.*

*Hiába hangok kémiája  
Stravinszky, Respighi, Ravel,  
többet ér nékem a te hangod,  
visszhangja itt zúg ereimben  
és nem enyészhet soha el.*

*Budapesten a Nagykörúton  
megálltam egy télvégi estén  
s magamban úgy imádtalak,  
mint a fétisét a pogány,  
kincsét egy babonás keresztény.*

*Eső szitált. Én nem tudom,  
mi vár rám még az életben,  
csak azt tudom: minden kalandban  
mindig, akaratlanul is  
csupán teutánad esengtem.*

*Az ember hajszol annyi rosszat,  
és olyan keveset talál,  
de ha te takarsz a hajaddal,  
hiába keres a halál  
és hiába keres az élet.*

*Túl vagy te életen halálon,  
te vagy az a végső titok,  
amit hiába ostromoltak  
a bölcsek és az eszelősek  
és amit én úgy áhitok.*

*Szeretném, ha nagyon akarnád,  
hogy én nagyon akarjalak,  
harmatozd puha szirmaid rám,  
pihenek ágaid alatt  
és úgy érzem, boldog vagyok.*

*A boldogság illékony álom,  
de ez az álom soha nem  
érheti végét, ez az álom,  
ez az álom az életem,  
ez az álom a végtelenség.*

*Te vagy a... nem tudom, mi vagy,  
csak azt tudom: te vagy a minden*

*és azt tudom, hogy sose hittem  
hogy ilyen gazdag a valóság  
s az élet ily csodálatos kincs.*

*Ne nézz rám, éget a szemed,  
vagy inkább égess, égve nézz rám,  
máglya vagyok, lángol az én szám  
és lassan lengedez feléd  
létem áldozatfüstje némán.*

*Nem hittem én már a csodákban,  
te vagy a csoda és hiszek.  
Engedd, hogy lehulljak eléd  
és hullasd le az ajkaimra  
csókizű gyümölcseidet.*

Imígyen énekelt a költő,  
így imádtá a lehetetlen  
nagyszerűségét, soha szebben  
nem dicsérte még emberöltő  
azt, ami nincs és ami van  
léttelen létébe bezárva,  
és a csillagok ragyogása  
ragyogott a szavaiban.

Imígyen énekeltem én  
és a szavamra hirtelen nagy  
zúgás támadt és tünde fény  
és szólt a szózat: aki nem vagy  
csak álmaidban általam:  
hallgasd áhítattal szavam!

*Az álmaid tüzén szoktam kigyúlni éjjel,  
és egy vagyok veled és mégis egyre más  
te vagy az aki látsz és én a látomás,  
de ha te nem akarsz, nem villanhatok én fel.*

*Te teremtesz meg és léted meg én teremtem  
hol nem vált meg külön az igen és a nem,  
a lélek mélyén nem választ szét a nem,  
férji és nő vagyok, nő s férji vagy te bennem.*

*Akarom, hogy akarj, téged meg én akarlak,  
enyém vagy, én tiéd ködében e viharnak,  
te földi, égi én, csodálatos iker.*

*Az életed vagyok és te vagy a halálom  
s létünkéből kilobog s végigzúg a világon  
a titok, a titok kába tüzeivel!*

Hol vannak a hajdani lányok,  
akik sikítottak a hintán?  
micsoda tompa éjben int rám  
furcsa, ferde mosollyal árnyok?  
hova lettetek, kis cselédek,  
régi bakák, vásárnapok?  
hova megy az idő, az élet,  
és hogy lehet, hogy még vagyok?  
tudom, hogy egyszer meghalok,  
de halálig hű maradok  
ahhoz, kit magamból magamnak  
alkottam, vagy aki magának  
alkotott magából s az árnyak  
és semmiféle rossz hatalmak  
nem fognak annak a varázsnak,  
annak az égi mágiának  
erején amely összekötve  
egymáshoz kapcsol mindörökre.

*Emlékszel ujjé a ligetben  
ringlispilt nézni hogy szerettem,  
elnéztem volna órahosszat...  
rég romok már a régi hinták  
s a lányok is, Marik, Rozinkák  
porladoznak.*

Bizony mondom, barátaim  
csak az az igaz ami égi,  
és ami híven elkiséri  
létünket életünknek éji  
felhőkkel árnyas útjain.

És bizony mondom, hogy megéri  
ez a semmi a mindet és  
nincsen olyan nagy szenvedés,  
ami ne volna túl kevés  
annak, ki létét ráfecsérli.

Mi nagyobb, mint a pillanat?  
Mi méltóbb, mint a lehetetlen?  
Milyen fény lobog a szemedben?

Magasba nézz az ég alatt  
és megtalálod magadat!

Soká tartott, míg lenni mertem  
azon kívül, ami vagyok,  
de sejtjeim már szabadok  
és azért van, hogy vigadok  
emlékekben és énekekben,

a költő túlnőtt lomha testén,  
övé a mult és a jelen,  
a halál és a szerelem,  
és uraságát mindenben  
így hirdeti zengedezvén:

*Emlékszel ujjé a ligetben  
ringlispilt nézni hogy szerettem,  
elnéztem volna órahosszat...  
rég romok már a régi hinták  
s a lányok is, Marik, Rozinkák  
porladoznak.*

*Rónay György*

GÁLDI LÁSZLÓ:

## LIONELLO FIUMI

Huszonöt évvel ezelőtt, a világháború kitörésének idején jelent meg Milánóban egy vékony verskötet. Oly könnyű, oly finom, akár a címe: *Polline (Himpor.)* Egy húszéves ifjú lelke, mely addig Roverettóban s Veronában, majd egy évig Berlinben, magában érlelődött és formálódott, ekkor termékenyült meg a siker, a nagy nyilvánosság hímporával. Ez az első lépés döntő hatású volt: Fiumi, ki előbb, atyja foglalkozásához híven, kémikusnak készült — persze azért közben irogatott Petrarca-stílusú szonettekét — akkor határozta el magát egészen a költészet s az irodalmi kritika művelésére.

A *Polline* impresszionista színei, csengő alliterációi, mérész képei és fiatalos elevensége csak lépéső Fiumi férfikorának költői mélységei felé. Maguknál a verseknél szinte fontosabb az a nagyon bölcs és nagyon világos előszó, mely a kötetet bevezeti. A futurizmus hangos sikereinek első éveiben vagyunk. Marinetti dübörögve harsogja ujjongó tömegek fülébe a teljes elfordulást mindattól, amit Olaszországban addig szépnek s örökértékűnek hittek, s nyíltan lázít a műemlékek, a múzeumok s a klasszikus művészetek kultusza ellen. Fiumi, a húszéves északolász, óvatosabb és higgadtabb, mint a lázasan deklamáló alexandriai. Ő is új irányt kezd, kibontja az „avanguardia” zászlaját, melyet aztán Bolognában Foschini s Nápolyban Marone emel magasra, de ugyanakkor határozottan hirdeti, hogy nemcsak a futuristák képpromboló kedvéből lehet megújulás. Nem rombolni jön, hanem beteljesíteni. Nagyhangú irodalmi pózok és programmok korában szenvedélytelenül és csöndesen emlékeztet egy alázatos umbriaira, Szent Ferencre. Az irodalom újjászületését a franciskánizmus jegyében képzei el, s eszménye az az egyszerűség s az a keresztetlen, önmagát mesterkéletlenül odaadó líraiság, mely hét évszázaddal előbb valósággal kijelöli magának azt az utat, az elmélyülésnek azt az ösvényét, melyet további költői pályáján fog maga után hagyni.

A világháború súlyos évei Fiumi számára szinte nyomtalanul suhannak el. A gyöngé egészségű ifjú, kit szívbaj fenyeget, harctérre nem kerül. Odahaza sem válik a háborús paroxizmus alkalmi énekesévé. Versei e korból időbelileg pontosan elrendezhető emléket alig hoznak. Csak sejthetjük, hogy gondos munka, tudatos befelé menekülés tölti ki ezeket az éveket. Gyümölcsük, 1919-ben, a Govoniról írott esszé — az első, melyet olasz kritikus e nagy költőnek szentelt — s egy évvel később a második verskötet: *Mussole (Fátylak)*.

Ebben a kötetben fedezi fel Fiumi, talán Govoni nagy vársokról írott versei nyomán, egyik legfontosabb költői mo-

tivumát, a külvárost, az „avancittà”-t. Sínek, váltók, őrházak, sivar mezők, szürke és alacsony utcasorok látszólag rideg világát, melyre ő halk romantikájának ezüstös fátyolát dobja. A futuristák geometriai arányokat kedvelő ízlésének kivételése az az „avancittà”, melyben gyakran feltűnnek a tájat szinte bekeretező sürgönyhuzalok, de mégis ezt a mechanikus észletekkel teli szürkeséget átforrósítja egy-egy nagy érzés, egy-egy nagy szerelem, hol meghatott, hol szelíd iróniával kezelt motívuma.

A „crepuscolarismo” szürkeség-keresésének hangját érezzük ki ezekből a versekből, melynek nyomasztó alaptónusát csak itt-ott törí át egy-egy optimista felvillanás:

Lenyúzott, szürke telkeken „Eladó” jezik a táblák,  
mikre a külvárosok  
minden kormukat, szennyüket hányják, —  
s mégis e táblákból kicsap  
valami vágy, valami furcsa hőség,  
s úgy izgatnak, mint minden lehetetlen  
új lehetőség...

A költő, a nyughatatlan költő, ki élete horgonyát szeretné valahol kivetni s kibén egy „eladó háztelek” is a megtelepedés gondolatát kelti fel, hasonló nosztalgiával gondol majd később a kivilágított ablakokra, melyek fél Európán átszaladó vonata elé suhannak az estben:

Fényes ablakok, szénailat,  
vonatod elé városok nyílnak  
s mint zsebkendők úgy lengenek a házak...

De te csak futsz és nem is tudsz megállni,  
nem tudsz hajlékra, békére találni,  
hiába hív a csönd világa itt...

Epp most, a férfikor küszöbén kezdődnek el Fiumi számára a vándorévek. Velencében a „Gazzettino Illustrato” szerkesztője, de sohasem lesz a lagúnavárosban állandó lakos: egyre utazik Velence, Verona s más olasz városok között. Ennek az újságírói korszaknak eredménye egy karcolat-gyűjtemény: „Occhi in giro” (1923), melyben joggal látjuk a későbbi prózában írt költemények előfutárját. 1925 fordulópont mind a költő, mind az ember életében. Ekkor telepszik meg Fiumi Párizsban, mely működésének mindmáig legfontosabb területe marad, s ekkor adja ki a „Tutto cuore”-t, fiatalának legérettebb, legmaradandóbb kötetét. Ez az egész kötet egy nagy, de végzetesen boldogtalan szerelem éneke. A régebben oly csapongó költő, ki folyton új benyomásokra, új szépségekre szomjazott, ekkor jut a kizárólagos, az egyetlen, az igaznak hitt ideálhoz. De társadalmi körülmények miatt egy út marad csak számára, a lemondásé, s e csalódást csak úgy

tudja kiheverni, ha egészen új horizontokat keres. Ekkor jön a párizsi élet, boldog házassága s az a fontos olasz kultúrmisszió, melyet a francia fővárosban, minden politikai nehézség ellenére, immár 14 éve a legnagyobb sikerrel végez.

Minden lehető módon igyekszik a mai olasz irodalmat a külfölddel megismertetni. Előadásokat tart a Sorbonne-on, a Sociétés Savantes palotájában, Bruxelles-ben, Amsterdamban (erről a szép hollandiai kirándulásról hoz haza egy szép úti-naplót, tele rodenbachi és verhaereni melankóliával), antológiákat ad ki, formahű fordítások egész seregével, olasz irodalmi kritikákat ír a Figaróba, a Latinitébe, olasz művészek (pl. Mario Tozzi) munkásságát ismerteti, s 1929-ben megalapítja a „Dante Alighieri” társaságot, melynek sokáig főtitkára marad. 1932-től működésének új tere a „Dante”, ez a kiválóan szerkesztett, gazdag és változatos folyóirat, mely idegen írókat olaszul és olasz írókat francia fordításban ismertet meg. Tágabb értelemben az egész neolatin kultúra szintézise ez a folyóirat, melyben a magyar szellemi élet olasz és francia vonatkozásai is nem egyszer szóhoz jutottak, hiszen Fiumi, aki Kosztolányi és Babits nagy tisztelője, minden magyar ügy iránt a legmelegebben érdeklődik.

E sokirányú elfoglaltság, melyhez még tanulmányutak, előadó körutak s a legkülönbözőbb társadalmi kötelezettségek járulnak, nem akadályozza azonban Fiumit költészetének továbbfejlődésében. 1934-ben, egyszerre olaszul és franciául megjelenik *Sopravvivenze*, a legtisztább, legérettebb Fiumi-kötet, melynek egy-egy verse ma már klasszikusnak számít. Fiumi ebben a férfikor derűs nyugalomával tekint vissza az ifjúság érzelmi hullámaira, s Valéry, Supervielle messz a francia szürrealisták ösztönzésére olyan filozófiai mélységek felé indul, melyek a régi, romantikus fogantatású impresszionizmus után egészen váratlanul hatnak. Az elért emberi boldogság biztos érzete adja meg ennek az új, gazdag hangszerelésű, de halk dallamokra épülő szimfóniának alaphangját, s erre a struktúrára szövődnek reá a majd innen, majd onnan felcsendülő nosztalgiák lágy meanderei. A költő meglát egy banánt, s ez a szegény, hazájától messzire sodort gyümölcs — „spaesata banana” — számára soha nem látott, exotikus tájak varázsát idézi föl:

Száműzött vagy te, bús banán,  
börtönöd itt e porcellán-  
tál parányi, kis horizontja  
s míg lelked szárnyait kibontja  
egy únott estebéd után,

bennem a bánat nő sután:  
neked az fáj, hogy idelöktek  
s nekem az fáj, hogy semmi áron  
azt az utat már be nem járom,  
mely egykor elmaradt mögötted...

Szerencsére, e szomorú jóslat nem teljesedett be. 1936-ban Fiumit a latin sajtó egyik kongresszusára az Antillákra küldik ki, s erről az útról tér vissza egy olyan képsorozattal, mely az exotikus tájak költészetében egészen új fejezetet jelent. Az „Immagini delle Antille” (francia kiadásában „Images des Antilles”) minden darabja csillogó, színpompás prózában írott költemény. Az a Fiumi, aki az olasz táj szépségeit vagy Velencét — félve talán a megszokottól — sohase merete versbe foglalni, most egyszerre, valami ösztönös hazatalálással, egészen frissen ható, ragyogó latin szavakba foglalja az Antillák minden szépségét. Oly szemléletesen tudja felidézni az őserdők gigantikus növényzetét, a tengeri alkonyok ezer színét s egy-egy szenvedélytől fülledt, afrikai ízű kreol mulatság bizarr hangulatát, hogy nekünk, kik ezt a tájat csak „francia-kreol” szövegek filológiai vizsgálatá alapján ismerjük, három éve Fiumi antillai képei adják meg a munkánkhoz szükséges életszerű keretet...

E kötet, túlzás nélkül mondhatjuk, világsikert aratott: finre, japánra, koreaira s törökre fordítottak belőle, s az „Ex-voto”-t, melyet ugyanebben a számban magyarul is bemutatunk, épp most adta ki Eugène Bestaux Fiumi hű magyarázója külön kötetben, *huszonhat* különböző nyelvű fordítás kíséretében. A finn változat szerzője nem kisebb ember, mint maga Koskenniemi, kiről néhány éve Maila Tavlio, a nagy finn író nő tartott Pesten gyönyörű előadást, s kit a közelmúltban Párizs egész irodalmi világa is, élén Sauvageot-val, a párizsi magyar és finn professzorral, meleg ünneplésben részesített.

Fiuminak ez az egyre szélesedő visszhang-gyűrű állandó ösztönzést, folyton megújuló impulzust jelent. Ez a költészet még egyre fejlődik, s bármennyire is Párizs légköre élteti, mégis hű marad az olasz irodalom legnemesebb hagyományaihoz. Ama gyönyörű elégia endecasillabóiban, melyet Fiumi egy fiatalon meghalt kreol leányról írt — s melyet Franciaára Superville fordított le valójában konzensenálisan — Parini sírköltészetének modern mását sejtjük, s abban az egészen friss versben, hol a költő az örökre lelke legmélyére zárt s másnak elérhetetlen nőről beszél (L'inaccessibile), mintha Leopardi ünnepélyes meghatottsága szólna hozzánk. Biztosak lehetünk afelől, hogy Fiumi, huszonötéves munkássága után, bármennyire hajlik is a gondolati líra felé, sohasem fog teljesen lemondani arról az érzelmi feszültségről, mely minden költőiiségnek legbiztosabb alapja. Ennek a líraiságnak kell tovább fűtenie azt a munkát is, melyet Fiumi a latin népek s ezen túl az egész művelt és eszményekért még rajongani tudó világ kultúregysége érdekében, e barbár kor közepette, oly áldozatosan, oly heroikusan végez.

Gáldi László

LIONELLO FIUMI:

## VERSEK

### A KÖLTÉSNET

Szótárak homályos celláiba zártan  
keresik egymást kuszán a szavak,  
köztük ösztönös vonzalom szalad,  
nászról álmodnak, mítikus áradásban,  
de nem törhetik át az ábécé-rendet,  
bábjuk a nyugalom gubójában senyved.

És a szobába, gondban vajúdva, belép a költő,  
Megremeg minden szótár, s mindent betöltő  
rezzenés lebben. S a költő, lehajtva fejét,  
ihletet vár, míg surrannak, zizzennek,  
zúgnak a szavak szertesztét,  
s akkordok, arpeggiók szálnak és szisszennek.

S a költő kitarja ablakát a csillagözönre,  
mellyel az úrnek számlabirintusa jön be,  
míg csönd zenéje szítál ezer titkos körön le...  
És számok a szókat, mint lányos kacsókat  
összefogják testvéri láncba  
s megindul a ritmus messzi keringő, mennyei tánca.

A költő rezzen, fűzetére lehajlik,  
s miket ír, a sorokban,  
örök csodáknak ritmusa hallik...

### FÖLDGÖMB

Mint gondterhelte fej,  
hajlottan áll a glóbusz,  
ő röpit arra el,  
hová a vágyhajó húz...  
De most pihen  
s az állványon mereng.

De érij csak hozzá s már kereng, kereng,  
kelet nyugattal rajta összebékül  
s a forgásában csodásan dúrra szépül  
a megszokott, köznapi csend.

Sápadt világok titkait őrző  
gömb, ó terajtd érint meg az új

földet és óceánt...  
És mindig új  
a vágy, amely tovaránt,  
s a szemsugár úgy tágul, mint a körző.

Rejtett kívánság kéje úz a pálmák  
alatt kiszállni; messzi tájak álmát  
hordja illatos mangó, ananász.  
Majd újra zúg a csavar és a hullám  
máris sima: nagy városokba hullván,  
napéjegyenek s térítők körét  
röptödben megtanulván,  
csak szállsz, szomorú messzeség-vadász...

S mégis hiú, csalóka ez a játék!  
Az álom elszáll — s helyébe lép  
a gúny: rút tükre görbe.  
A gömb, amelynek színein átég  
annyi táj, hasztalan forog  
tengelyén körbe-körbe.  
Kereng s azt mondja nesztelen,  
mily észveszejtőn esztelen  
minden kép, amit ember alkotott...

## KÉP AZ ANTILLÁKRÓL

### *Ex-voto*

Mint olasz primitívek, kik álmuk hölgyét misztikus alkotásokba vetítették, szeretném Belőled — ki nekem pusztá káprázat vagy és az is maradsz — megteremteni a kreol Maddonnát.

Szenvedélyes odaadással örökíteném meg, martinique-i fából készült oltárképen, szemednek nagy, fekete gyémántját, melytől némán és édes szorongással esdek könyörülő sugárt; követném éjsötét hajad, amint rövid, hullámos zuhatagban omlik füled mögé; megrajzolnám orrcimpádat, mik parányi madárszárnyak módjára remegnek, s talán azért tágulnak, hogy jobban élvezzék szigeted mámorító illatait, hol egymással elkeveredik kakaó és rum, vanília és ylang-ylang...

Szerelmes gonddal válogatnám az ámbrát és az umbrát, hogy így becézsem, e képen, bőrödet, melynek barackosan puhának kell majd lennie, s fínomnak, nemesnek, mint a fahéj, mikor kinyujtod, kecses mozdulattal, vékony ízületű, hosszú karjaid.

De arra, hogy visszaadjam gyermeki bájad színét, mely könnyű, mint a szigetek ifjú bambusza, s hogy felidézzem egyszerűség és természetesség, jóság és okosság e kifejezhe-

tetlen, páratlan varázsát, nem maradna már semmi szín a pallettámon; és szegény művész mit tehetne mást, mint hogy az oltárképre nyomja, egészen az utolsó csöppig, reménytelen szívének rejtett lángolását.

Az így elkészült kép pedig ott állna majd egy oltárfülkében, a keresztútjánál, és annyi alázattal örködné, mint a többi, virágzó cukornádföldek selymes tengerén vagy banánfáknak roppant legyezőin.

És nekem az lenne jutalmam, hogy csodálhatnám az én kreol Madonnám, abban a csöndes órában, mikor este hull az ismeretlennevű óriás fákra, második éjet terítvén a trópusi erdő éjszakájára, s kigyúl izgatott tücskök kába kórusa, melyre a fénybogárkák, mint holdbéli harmat csöppjei, végtelen ziporkáikkal felelnek...

Olaszból fordította *Gáldi László*.

**GERÉZDI RABÁN:**

## **JAM LUCIS ORTO SIDERE . . .**

A fák fölé emelt fel a hegy éle,  
mint tiszta ostyát a pap ujjai.  
Szeretnék halkán felujjongani  
s kacajom szertehinteni a szélbe,  
mint kisgyermek, ki szíre-szóra henceg.  
De nézd, a fákra rácsurrant a vér,  
csitt-csatt, csörögve hullik a levél,  
s az ég alján már jó az ifjú herceg.  
Mindjárt itt lesz! Csupa ujjongó lázas  
öröm tüzében izzik a világ.  
Rőten ragyognak fel a szalviák.  
Az ujjai már itt a fason  
dalolnak. Hull a fák fagyos dere.  
És én,  
ahogy dalol a fény,  
mint őszám Szent Hrabanus egykoron,  
(ha Fuldára a hajnal leosont,  
Laudesről jövet a csendes folyosón,  
pirosló arccal, Lélekkal tele,  
a Prima himnuszát mormolgam:  
Jam lucis orto sidere...

GIOVANNI PAPINI:

## JÚDÁS MEGKÍSÉRTÉSE

### I.

Simonnál, a leprásnál tartott vacsorát követő napon, a pihe-  
nés elpilisztó órájában, Judás a szokottnál fáradtabbnak  
érezte magát és egy hatalmas fügefafa árnyékába heveredett,  
Béthániától és társaitól távol.

Nehezen aludt el és csak néhány pillanatra. Felriadt és  
észrevette, hogy nincsen egyedül.

Mellette, a fa szürkés-öreg törzséhez támaszkodva, egy is-  
meretlenült. Úgy tetszett Judásnak, mintha ébredésére várna.

Az ismeretlen arca fiatal volt, de időelőtt megöregedett-  
nek látszott valami be nem vallható fájdalom kényszerítő ha-  
tása alatt. Szeme mélyen bent ült, de egy fehér vonal, melyet  
vörös ajkai között lehetett látni, azt a benyomást keltette,  
mintha magában mosolyogna. Nagy, barna gyapjúköpeny bo-  
rította egész termetét, mely alá még a kezét is elrejtette.

Azt mondhatták volna, hogy fázott, jóllehet egy fullasztó  
és forró napnak legégetőbb órája volt.

Ez a szokatlan társ nem tetszett Judásnak. Tüstént fel  
akart kelni és visszamenni Béthániába. De képtelen volt egyik  
kezét is megmozdítani, hogy fölemelkedjék a földről. Feléb-  
redve felült, de most képtelennek érezte magát arra, hogy bár-  
milyen mozdulatot is tegyen. Hogy ne az emberre nézzen, a  
mező felé fordította fejét. Minden mozdulatlan és néma volt,  
egészen a dombok ködös horizontjáig. Még egy kis szellő sem  
borzolta a fű ritka csomóit, a fák fiatal hajtásait, a virágokat,  
melyek kék és piros foltokkal tűzdelték tele a még zöld búza-  
kalászokat. Házakat nem lehetett látni, a madárnak sem csi-  
csérgését, sem énekét nem lehetett hallani, mégcsak bégetést  
vagy bőgést sem. Mintha a világ megfélemedezett volna a léte-  
zéséről ebben az órában.

Judás nem tudta megérteni titkzatos fásultságának okát.  
Az előző nap estéjén alig ízlelte meg a bort. Egész éjjel aludt  
és reggel is pihent. És mégis, tagjait súlyosnak, bénának érez-  
te, mintha ólom nyomná a testét, míg lelke elbódult és elfá-  
tyolódott. Várta, hogy megszűnik a varázslat, egyik pillanat-  
ról a másikra, és mindenek fölött remélte, hogy az Ismeretlen  
elmegy és egyedül hagyja.

Az pedig ellenkezőleg, beszélni kezdett:

— Nem te vagy az egyik, a galileai Jézust követő tizen-  
kettő közül?

Judás csendben maradt és az Ismeretlen folytatta:

— Még ha nem is felelsz, tudom, hogy ki vagy és mi a

neved. Judás vagy, Simon fia és abban az évben születél Iscrotban, mikor Nagy Heródes meghalt. Nem igaz?

Judás hallgatott.

— Még sokkal többet tudok a rovásodra. Tudom, hogy mi a szereped a názáreti próféta tanítványai között. A többiek prédikálnak a tömegnek, betegeket gyógyítanak vagy hallgatják a Mester bizalmas közléseit. Te ezzel szemben a pénzt kezel; fedezed a kiadásokat, te vagy a pénztáros, a társaság kincstárnoka. Szép szerep egy olyan ember hívének, aki a gazdagok ellen beszél és aki irtózik a pénztől. Társaid elnyerik az Isten országát és te aprópénzt számolsz. Szent akartál lenni és íme, mi lettél? A legalázatosabb, a legnyomorultabb, a legmegvetettebb bankár.

Ezeket hallván Judás összerezsent. A vágy, hogy feleljen ezekre a lesújtó szavakra, megremegtettené ajkát. De szíve mélyében tüstént visszautasította a szavakat és nem törte meg a csendet.

— Meg tudod magyarázni — folytatta az ismeretlen — hogy egy mester tanítványainak, aki mindenkinek azt tanácsolja: ne gondoljanak a holnapra, miért van szükségük pénztárra?

A vágásra nem tud többé ellenállni Judás.

— Kevéssel beérjük naponta: a fölösleget pedig a szegényeknek adjuk. És különben is, miért fontos, hogy ennyi mindent megtudj? Ki vagy te? Talán a jeruzsálemi farizeusok kéme?

— Ne félj, Judás, kezdte újra a másik, nincs szükségem arra, hogy ilyen mesterséget űzzek. Gazdagabb vagyok, mint Kaifás és Annas együtt véve. És én jobban gyűlölöm a szaduceusokat és farizeusokat, mint te. De mindig kerestem a jónak meg a rossznak tudását és szeretném Mestered tanait elsajátítani. Úgy tűnik fel nekem, hogy vannak a tanban olyan dolgok, melyek nem egyeznek meg egészen. Azt mondtad, hogy a szegények számára gyűjtitek össze és őrzitek meg a pénzt. De nem szídtak-e meg téged, éppen tegnap este Simon asztalánál, mert azt mondtad, hogy jobb lett volna a drága kenőcsöket a szegények javára eladni?.

Judás elpirult és visszafordította fejét, hogy jobban lássa kérdezőjének arcát.

— Ki vagy hát? Simonnál, a leprásnál voltál véletlenül? Nem ismerlek fel. Hogyan tudtad meg mindezt?

— Mondottam neked: keresek, kutatok, kérdezek, emlékezem. Tudni, mindent tudni mindenkiről, ez a szenvedélyem. És olyan dolgok végtelen sokaságát tudom, melyeket te el sem tudnál képzelni. Például azt is tudom, hogy a jeruzsálemi főpapok meg szeretnék kaparintani Mesteredet és hogy még-sincs bátorságuk elfogadni.

— Valóban. És miért nem merik megtenni? Ők a főemberek, pénzüik van, katonaságuk és mégis félnek tizenhárom szerencsétlen fegyvertelentől? Nem hiszem el.

— Ime, Judás, régi szkepticizmusod, mely újra felbukant. Kaifás és övei nem töletek félnek, a tanítványoktól. A néptől félnek és méltán. Hiszen a nép ragaszkodik Jézushoz, úgy fogadta, mint egy királyt, kenyeret és békét vár tőle és fellázadna a Főpapak meg a Vének ellen, ha az új Messiásnak egyetlen hajszálát is meggörcsíténék. Neked kellene ezt tudnod, neked, aki egyike vagy a Tizenkettőnek.

— Tudom, hogy a nép meghallgatja és ujjongva üdvözli Jézust, de kétlem, hogy megmentéséért fegyvert fogna. Nem szeretheti Őt annyira.

— Kishitű ember! Szerencsétlen az, ki a fáklyában hisz és kételkedik a napsugárban; nem látod, hogy a Sanhedrin félénk habozása a legvilágosabb bizonyítéka annak, amit állítok? A főpap már régen elfogatta volna Jézust, ha nem félne a csőcselék fellázadásától? Az az előérzete, hogy főnöktök elfogátása jel lehetne egy felkelésre és így a ti győzelmetekre. Kaifást két ellentétes félelem gyötri; az lenne-e veszélyesebb, ha hagyná, hogy Jézus folytassa felforgató munkáját, vagy ellenkezőleg, ha elfogatná és talán siettetné a messiási győzelmet. Kaifást éjjel-nappal ennek a kétkedésnek állandó fel-felbukkanása kínozza. Egy szó, egy jel, egy semmiség elegendő lenne arra, hogy határozzon...

Az Ismeretlen elhallgatott, mintha új kérdésre várna, hogy folytathassa. De Judás nem törte meg a csendet, sokkal erősebb vágyat érzett, mint valaha is, hogy elfusson, hogy ne hallja többé ezt a hangot. Egyik kezét a földre támasztotta, hogy fölálljon, de teste nem engedelmeskedett. Arra kényszerült, hogy meghallgassa azt, mit az idegen mond, míg kedvére van a társalgás. Judás behunyta szemét és várt. A hang újra kezdte:

— Megértetted, Judás? Nem gondolod, hogy egy szó, egy bátor mozdulat részedről... Ismerlek, Judás. A tizenkettő közül egyedül te érthetnéd meg...

A titokzatos kérdező még egyszer megállt, de az Apostol nem nyitotta ki száját. Azonban a homloka mintha sápadtabb lett volna. Akkor az Ismeretlen csengő hangon felkiáltott:

— Judás, felelj nekem: jobban szereted-e Mesteredet, mint enmagadat?

— Nem szeretem enmagamat, — válaszolt keményen Judás, — és ha Jézust jobban szeretném enmagamnál, az sem jelentene nagy dolgot. De nem szeretem annyira, mint ahogy akarnám, nem szeretem annyira, mint ahogy Ő akarná.

— Elég nagy-e az iránta való szereteted ahhoz, hogy egy jó eredményekben gazdag komédia eljátszására rábírjon?

— Komédiára? Azt hiszed, hogy görög, vagy szicíliai vagyok?

— Ne bosszankodj minden szón, Judás. Komédia helyett, mondjuk, ha kedved van, kegyes furfangra. Hallgass meg tehát, anélkül, hogy az első árnyéknál megtorpannál. Már el-

mondtam neked Kaifás nyugtalan bizonytalanságának okait. Hasznót húzhatnál győtreiméből és arra az elhatározásra sar-  
kalhatnád, mely előidézhethné győzelmeteket, Jézusét és mind-  
annyitokét. El kellene menned... Jól figyelj rám, Judás, ne  
rémülj meg szavaimtól... Mert hát mik a szavak? Csalárd  
szimbólumok, az igazság álcázói... Gondolj a célra, az ered-  
ményre, a lényegre... Ha valóban szereted Jézust, ha való-  
ban fel akarod áldozni magadat az ő dicsőségéért, még ma el  
kellene menned titokban Kaifáshoz és megmondanod, hogy  
kész vagy Mesteredet kiszolgáltatni.

Judás ezeket hallva, nem tudta tovább türtőztetni méltat-  
lankodását és haragtól elfulladt hangon kiáltott fel:

— Nekem kellene elárulnom Jézust? Én adjam el ellen-  
ségeinek? Kotródj el, ne folytasd tovább, ha kedves az éle-  
ted!

Az Ismeretlen válaszul rikácsoló kacagásba tört ki Judás  
fenyegetésére. Mikor lecsillapodott, folytatta:

— Jól van, Judás! Nem akarsz árulóvá lenni még cselből  
sem, de kész lennél gyilkossá válni... Sokkal jobban megfe-  
lelsz rólad alkotott véleményemnek, mintsem hittem volna.  
Folytassuk, ha te is úgy akarod, kis okoskodásunkat. Kaifás  
habozik; ha Jézus egyik tanítványa azt tanácsolná neki, mit  
te árulásnak nevezel, elszánná magát arra, hogy elfogassa; az  
elfogatás felkelést idézne elő és a felkelés téged és tiedet a  
város uraivá tenne. Jézus kiszabadulna s kikiáltanák Messiás-  
sá és királlyá. Azt hiszem: egy ilyen magasztos cél megérné  
azt a fáradságot, hogy magadra vállalod egy napig az áruló  
szerepét. Ertelmes ember vagy Judás és kevesebb az előítéle-  
ted, mint ezeknek a kissé együgyű galileiaiaknak. Meg kellene  
és cselekedned kellene.

— Ne adj te semmit az emberek ítéletére; a tette, melyen  
az ostobák megbotránkoznak. Árulónak fognak nevezni: de  
szóval elárulni más, mint tettel. Az emberek cselekedeteiben  
a szándékot kell mérlegelni és nem a látszatot; a valódi tar-  
talmat és nem a formát; az igazságos célt és nem a visszata-  
szító eszközt. Nagyon jól tudod, hogy nem tudnál igazi áruló-  
vá lenni. Eladod Jézust és megkönnyítéd elfogatását csak  
azért, hogy győzhessen és uralkodhassék. Egy áruló külszíne  
alatt valójában a Messiás hősies munkatársa vagy. Csak lépre  
csalod a Főpapokat, hogy vesztüket okozzad. Jézust csak sza-  
vakkal árulod el, valójában Kaifás az, akit elárulsz. Most már  
értesz engem Judás? Kész vagy végre arra, hogy szolgálatot  
tégy Mesterednek, még ezen a módon is?

Judás nem válaszolt rögtön. Még egyszer erőlködött, hogy  
föllemelkedjék a földről, de kísérlete nem sikerült jobban mint  
azelőtt. Jobb kezének fejével letörölte a homlokán gyöngyöző  
izzadságot; időnként sóhajtott, ajkai remegtek, mintha hirtel-  
len lázroham uralkodott volna el rajta. Végül megnyugodott  
és így válaszolt:

— És miért éppen nekem kell ezt a szerepet eljátszani?

Miért nem azok egyikének mondod ezt el, kik sokkal közelebb állnak a Mesterhez, mint én?

— Ha csak ez az ellenvetésed, tüstént megnyugtatlak. Te vagy és csakis te vagy hivatva arra, hogy meghozd ezt az áldozatot. Mindenki tudja, még a Főpapok is, hogy nem vagy galileai, és ezért úgy vélik, hogy kevésbé vagy megkötte mint a többiek: tehát könnyebben hisznek majd neked. Azt is tudják, hogy mindük közül te vagy a legképzettségesebb; vagy legalább is a legfilozófikusabb és valószínűnek fog feltűnni, hogy felfedezted Jézus tanainak tévedéseit és hogy Izraelt megkívánod szabadítani veszélyes álmaitól. Mi több, mindenki tudja, hogy te vagy a társaság pénztárosa és azt suttogják majd, hogy megmérgeztél a pénzzel való érintkezés; rád fogják, hogy kapzsi és fősvény vagy. Ezért Kaifás, aki üzletember és egy cseppet sem hisz az idealistáknak, megbízik benned ugyanakkor, mikor nem bízza meg egy társadban sem. Szívesen meghallgatna téged, annál is inkább, mert kevés pénzt fogsz tőle az árulás fejében kérni. Vigyázz magadra, ha nem tenéd meg! Isten tudja, milyen gyanu fogamzana meg benne és tervünk meghiúsulna. Kérj tőle egy kevés pénzt Judás, de ne sokat. Ne ajánld fel ingyen szolgálataidat, de óvakodj attól is, hogy túlságosan követelőzőnek mutasd magad. Kaifás okos ember, az arany középút barátja. Értékeli a pénzt, tudja azoknak az értékét, akik megkeresik és akik megőrzik azt. Teljes bizalommal lesz irántad akkor, mikor senki iránt nem volna. Szerény összeget kérj tőle, mely nem lesz sem nagyon jelentéktelen a szolgálatért, sem nagyon sok a főpap kapzsiságához mérten. Helyedben én megelégednék harminc sékellel. Tudod Mózes második könyvéből, hogy ez egy rabszolga ára. Kaifás boldog lesz, hogy egy királyt ugyanazon az áron kaphat meg, melyen azelőtt csak egy szolgát vásárolhatott volna. Szívleld meg tanácsomat Judás, elégedj meg harminc dénárral.

A hang elhallgatott és az újra beállott végtelen csendben hallani lehetett a mennydörgés távoli visszhangját, mely a hegyek mögött verődött vissza. Az eget váratlanul sárga köd borította el, mely mögött a nap csak sötét korong volt, alig világosabb, mint az ég többi része.

Judás még mindig úgy érezte, hogy súlyos kábultság terpeszkedik el rajta, mely még gondolkozását is megbénítja. De remélte azt, hogy megszabadult ettől a lidércnyomástól, öszszeszedte erejét és nyugodtan így szólt:

— Te olyan tanácsokat adsz és úgy rendelkezel, barátom, mintha egyetértének veled és helyeselelném beszédedet, mintha hajlandó lennék neked engedelmeskedni. De te, úgy tűnik nekem, hogy az én számlámra ostobaságokat beszélsz, mint egy bolond, ki hangosan álmodik. Ismétlem, nem adom el Mesteremet, még színleg sem, még egy dicséretes célért sem. Nem szeretem Őt annyira, hogy egy örökös becstelenség kockázatát vállaljam magamra. Komédiáddal nem sikerült

meggyőzőnöd. Veszélyesnek látszik számomra és főleg az ő számára.

— Látod, szokásos félelmeddel viaskodsz, — kezdte újra az Ismeretlen. — Még ha Kaifás el is fogatná, hála legyen neked, milyen bajt okozhatnának Neki?

— Nem vagy annyira bizonyos benne, mint Péter, hogy Jézus Isten fia? És ha Ő Isten, akkor jól tudhatod, hogy érintetlen és szükségképpen halhatatlan. Istenhez nem lehet büntetlenül nyúlni. Ha valaki megérinti, halálra sujtottan zuhan a földre, mint azok, akik a frigládához közelednek. Sőt, ha el akarnák égetni Őt, a lángok eltávolodnának Tőle, hogy az üldözőket falják fel. Légy nyugodt, akárhogy is történik, egyetlen hajszálát sem érinthetik.

— De ha Jézus Isten, ahogy mondd, már előttünk tudja, hogy minek kell történnie Vele és velünk is. Tehát ismerné színlelt árulásom tervét és megakadályozhatná azt, hogyha ellenkeznek terveivel. És mit gondolna rólam, vagy mit csinálna velem, miután megtudta, hogy kész voltam, még ha a dicsőítés örve alatt is: alkudozni a vérére ellenségeivel?

— Azt gondolja majd, hogy feláldoztatd becsületedet az Ő dicsőítésére. De azt akarom, hogy légy nyugodt és utolsó pillanatig bízzál magadban. Menj Kaifáshoz és kötelezd magad, hogy kiszolgáltatód neki Jézust. Az Isten Fia azonnal tudni fogja és akkor figyelmesen tartsd szemmel, hogy mit mond neked ettől kezdve. Fogadok, hogy egy este, vacsoránál, társaid jelenlétében ezt mondja neked: „Menj és tedd meg gyorsan, amit meg kell tenned.” Ez annak a megerősítése lesz, amiről beszéltem, beleegyezés az Ő részéről, aki többet tud erről, mint mi. Egyezünk meg: ha hallgat, ne szolgáltasd ki, ha buzdít arra, hogy tedd meg, nyugodtan cselekedj. Ez lesz a bizonyítéka annak, hogy igazam volt.

— Nem tudom, hogy mit kezdjek jóslásaidal és szövegetségeddel, — válaszolta Júdás, — és hasztalan, hogy továbbra is meg akarj fogni okoskodásaid hálójában. Nem ismerlek, nem tudom ki vagy és nem akarok semmit sem csinálni veled. Nem tetszenek nekem csapdáid, ajánlataid sértenek.

— Nem sikerült megszeretnem Jézust és ha tudni akarsz, úgy tűnik fel nekem bizonyos pillanatokban, hogy gyűlölöm Őt, de érzem: képtelen lennék elárulni Őt. Távozz Kisértő és hagyj engem békében!

Ezeket mondva, a dühtől egészen hevesen, Júdás újabb kísérletet tett, hogy fölemelkedjék. Ezúttal, — jöllehet nem fáradság nélkül — sikerült is. Mindamellet gyengének, reszketőnek, letörtnek érezte magát, mintha nagy láza volna. Menni próbált, de alig tett botladozva lárom lépést, meg kellett állnia. Visszafordult és látta, hogy az Ismeretlen is felkelt és hozzá csatlakozott.

— Ne fuss el Júdás. Hasztalan mennél el; önmagunktól nem menekülhetünk. Hallgass meg még egy kicsit; ülj le ide és ne reszkezz, mint egy gyermek.

Szinte erővel ültette le Júdást egy hatalmas kőre, mely a fügefafa közelében terpeszkedett és mellette foglalt helyet. Azután egyik karjával átölelte a nyakát: Júdás megborzongott erre az érintésre.

## II.

— Azt akarod tudni, kezdte újra, hogy ki vagyok és mi a nevem? Nem találtad még ki? Csak azt mondom neked, hogy Istennek és gyermekeinek ősi ellensége vagyok, ellensége, mondhatnám: majdnem lényegemnél fogva. Az előbb bevalóttad: bizonyos pillanatokban azt veszed észre, hogy gyűlölöd Jézust. Ezt mondtad, ne harcolj az igazság ellen. Ha van bátorságod, hogy szembeszállj lelkiismeretteddel, hogy ravasz kibúvó nélkül megkérdezd önmagad; felfedezed majd, hogy az a fajta szeretet, melyet, azt hiszed, Iránta érzel, csak gyűlöletednek legálszentebb, legijesztőbb arca. Azt színleled, hogy szereted; csak szeretni vágyod, mert érzed, hogy gyűlölöd Őt, nagyon gyűlölöd, egyre jobban gyűlölöd.

— Hallgass meg Júdás, ne hagyj itt. Nem csalódtam, mikor hozzád jöttem. Azért teremtettünk, hogy barátok legyünk és holnap talán testvérek.

— Te is épügy tudsz a szívekben olvasni, mint én. Mindaz, mit mondtam, játék volt, hogy ne ijesszelek meg mindjárt az elején, hogy próbára tegyelek, hogy kifürkésszem a szellemed. Most már jól ismerlek Judás, most már álcázás nélkül beszélhetek és nem kell elővigyázatoskodnom. Visszautasítottad Jézus elárulását, amíg arról akartalak meggyőzni, hogy ez az Ő győzelmét biztosítaná; de nem fogod visszautasítani, hogy eladd, mihelyt megtudod: ellenkezőleg, megkínózzák és megölik. Add el Júdás, add el még potom pénzért is, mert gyűlöletünk kielégítése kárpótol minden áldozatért. Szolgáltasd ki Judás, vezettesd a kínzókhöz. A te ellenséged, minden ember ellensége. El kell Őt tüntetni.

Elhiszed, hogy Ő Isten, vagy Isten Fia? Nem vagy hiszékeny, mint Péter, vagy gyerekes, mint János... Felvilágosult értelméd nem hihet az ő állítólagos istenségében. Tudva tudom, hogy nem Isten, hogy nem tud csodákat tenni, melyek csak Istennek sajátjai. A pusztában hosszan elbeszélgettem veled, három éve, mert tisztán akartam látni személyében. Egy Isten, aki jár és kel a földön, embernek álcázva, nyugtalanító vendég. Könnyörögtem, hogy természetfölötti hatalmának csak két bizonyítékát adja; ugorjék le a templom csúcsáról és változtassa a köveket kenyérré! Válaszul a Szent Könyvekből idézett, de nem akarta teljesíteni kérésemet. Nem akarta, mert nem tudta. Ez a két egyszerű csoda egy igazi Isten számára gyerekjáték lett volna. Az Isten égi lény, nem kell félnie, hogy földre zuhan; Isten a szeretet és hatalom, nem kellene visszautasítania, hogy a kavicsokat kenyérré változtassa át bizonyítékául hatalmának és az emberek iránti sze-

retetének. És ha van még némi kételyed ember-mivoltában, tudd meg, hogy miután néhány napot táplálkozás nélkül töltött a pusztában, megéhezett. Egy valódi Isten, még emberformába öltözötten is, soha nem érezheti az éhség ösztökéjét. És jobban tudod, mint én, hogy szívesen fogadja a barátai meghívásokat vacsorára és nászszakomára.

— Ne félj semmit, Ő is olyan ember, mint te vagy és semmivel sem több mint ember. Ha elárulod, sem most, sem azután nem bosszulhatja meg magát. Elfogják és hagyja elfogni magát; megostorozzák és hagyja megostorozni magát; keresztre szögezik és nem fejt ki semmi ellenállást. A fájdalomat ép úgy érzi, mint az ember, vérért ép úgy ontja, mint minden ember, kiabálni fog és hívni fogja Istent, mint ahogy minden ember teszi.

Ne félj semmit Júdás, add el Őt és szabadítsd meg a földet ettől az ellenségtől. Ha még vannak aggályaid, hogy eláruld-e, gondoldj és emlékezz arra, hogy Ő maga már elárult téged. Tudja, hogy a pénz valami dögvészes, mocskos dolog. Még érinteni sem akarta az adópénzt, annyira fél tőle. Tudja, hogy a pénz bemocskol és megront, hogy éget és átkozottá tesz. És hát kinek adta, hogy megőrizze, megtartsa és kezelje? Neked adta, Júdás, mintha nem Apostol lennél, hanem ellensége. Vedd kissé figyelembe: milyen másképpen bánik társaiddal! Péter helytartója és szolgálójának feje, Jakab hírnöke; János, legfiatalabb testvére, kedvenc fegyverhordozója. És ezzel szemben te ki vagy? Az, aki a pénzes zacskót hordja, az az ember, aki számolja és megőrzi a pénzt, vagyis aki fertőzésre van kijelölve. A nemtelen fősvénység jelképe vagy, a kapzsi tolvajságé, az örök tűzre kárhoztatott gazdagé! Jézus veszélynek tett ki téged, tudva, hogy a veszélyt nem kerülhetjük el; arra kényszerített, hogy annak a dolognak őrzője légy, melytől Ő a legjobban undorodik. Nem úgy bánt veled, mint tanítványával és barátjával, hanem mintha ellensége volnál, úgy kezelt és társaid előtt gúny tárgyává tett, szarkazmusuk célpontjává! Szóval: elárult téged. Üdvösséget ígért neked és szegényt nyújt, a szellemi életre hívott és annak kezelésével terhelt meg, melyet Ő maga a legaljasabbnak, a legmegalázóbbnak tekint. Tehát semmi okod sincs az Iránta való hálára. Elárult téged, mint ahogy senki mást nem árult el. Bosszuld meg magadat Júdás, irgalom nélkül bosszuld meg magadat!

Az Ismeretlen elhallgatott, de kemény kezét még erősebben támasztotta Judás vállainak. Az Apostol nem kapálódzott, nem kísérelte meg, hogy elmeneküljön. Úgy tetszett, mintha egészen magába mélyedt volna. Az arca most már csak kifejeztelen hús volt, élettelen anyag. Az ég megint beárnyasult; hornyolt felhők borították, báránnyelűk, fodrosak, baljósító fellegek, szétbomló, mintha oszlásnak indult volna.

Az Ismeretlen újra beszélni kezdett:

— Figyelsz rám Júdás? Lesz elég erőd teljesíteni azt,

amiről beszéltem? Kész vagy elfogadni szörnyű feladatodat? Gondold meg: ha kiszolgáltatod Krisztust a zsidóknak, nem csak magadat és a veled szemben elkövetett bűnt torlod meg, de megszabadítasz minden embert egy kegyetlen ellenségtől. Bárány képében jött, de valójában kegyetlen és zaklató szörny. Ha jól megfigyeled, egész tanítása abból áll, hogy lehetetlent kér az emberektől. Az embereknek azt kell tenniük, ami nem adatott meg nekik, hogy megtegyék; különben az örök kárhozatra taszítatnak. A legemberietlenebb szarvasokoskodást tanácsolja az emberiségnek: tagadják meg lényüket, vagy az örök lángok emésztik el őket. Ha Rá hallgat az ember, nem létezik semmiféle kibúvó.

Csak azt kéri, ami a legmélyesébben emlékezik természetekkel, vagyis amit az ember soha nem lesz képes tudni és amit soha nem tud megvalósítani.

Szeretitek apátokat és anyákat, fivéreiteket és nővéreiteket, feleségeiteket és gyermekeiteket és azt kívánja, hogy hagyjátok el szívetek legkedvesebb teremtményeit; és mintha ez nem lenne elegendő, még gyűlöljétek is meg őket.

— Azt akarja, hogy a rosszra jóval feleljetek és ily módon felbátorítja a gonoszakat, hogy igazságtalanok legyenek veletek szemben; a tolvajokat, hogy megraboljanak; az erőszakosokat, hogy megöljenek benneteket.

— Kényszerít arra, hogy megbocsássatok ellenségeiteknek és még szeressétek is őket és így elbátortalanítja és megbünteti azokat, akik szeretnek titeket, mert őket kevésbé jutalmaztat meg, mint azokat, akik gyűlölnek benneteket.

Buzdít, hogy ne foglalkozatok a holnappal és így a tudatlanság felé irányít, az éhség és a romlás felé, mert jövő csak előrelátással lesz; a családok és az országok élete az előrelátáson alapszik.

— Csak a szegényeket szereti és azt akarja Ő, hogy maguk a gazdagok is elszegényedjenek, de mikor mindenki szegény lesz, ki dolgoztatja a munkást, ki ad alamizsnát az éhezőknek, ki gyámolítja a betegeket, ki fizeti az államokban a rend fenntartásához és a népek biztonságához szükséges adókat?

— A gyermekeket keresi és azt erősítgeti, hogy a gyermekekhez kell hasonlóknak lennünk, hogy üdvözülhessünk, de hogyan tudna az érett és felserdült ember, az értelemmel megáldott és a tudományon táplálkozott férfi visszafordulni a gyermekkor meg gondolatlan ostobaságaihoz? Hát előbbre kellene helyezniök az embereknek a férfiúi erónél a gyermeki gyöngeséget, a pátriarkák bölcsességénél a kisdedi tudatlanságot? Gyermekekből álló társaság nem állhatna fenn és még egy hétig sem tartana.

Az az ország, melyet Ő megígért, amint láthatod, nem az egek országa, hanem a lehetetlenségé. Olyat kíván az embertől, ami tönkretenné az életét és a társadalom állapotát; olyan dolgokat kér, melyek az emberek számára egyenlők a lehe-

telenséggel és az öngyilkossággal. És jóllehet olyan cselekedeteket és tetteket követel, melyek az emberi erőket meghaladják, még sincs benne semmi szánalom azokkal szemben, akik nem vihetik véghez azt, amit Ádám egyetlen fia sem tudna megvalósítani. Emlékezz a hidegre, a pokolra, a tűzre. Ő, a szeretet Mestere folyton pokollal és az örök tűzzel fenyegeti azokat, akik nem engedelmeskednek parancsainak: parancsainak, melyeket egy ember sem tudna teljesíteni, még ha akarná is.

Milyen névvel illetnéd azt, aki lehetetlent kíván és rémítő büntetéseket ígér mindazoknak, akik nem viszik véghez azt, amit nem képesek megtenni? Ő az emberek ellensége; üldözőjük, hóhéruk. Miért nem sietsz megszabadítani testvéreidét ettől a veszélyes ellenféltől? Néhány vak, akiket mézesmázos szavai rászédtek, Üdvözítőnek nevezi, de ezzel szemben te leszel az, Judás, ha eltávolítod Őt a föld színéről, te leszel az emberek szabadítója és megváltója! Menj testvérem és tedd meg haladéktalanul, amit mondtam, hogy tégy meg; amit az emberek iránti szereteted és az Iránta való gyűlöleted késztet megtenni. Áruld el Azt, aki elárult tégedet, küldd a halálba Azt, aki mindenkit egy, a halálnál is rosszabb életre akarna kárhoztatni. Bátorság Judás, mindvégig veled leszek. És íme, testvéri kapcsolatunk jele és pecsétje.

Ezeket mondva, az Ismeretlen felkelt, csontos karjaiba ölelte a mozdulatlan Judást és hosszan szájon csókolta. Judás nem válaszol semmit a csókra, de hirtelen úgy érzi, mintha varázslattól szabadult volna meg, mely eddig körülvette és elnyomta. Behunyta szemét. Mire ismét kinyitotta; a Sátán eltűnt.

Judás futásnak eredt az árnyékos és hallgatag mezőn keresztül. Azt hitte Bethánia felé megy. Valójában, nem figyelve a megtett útra, Jeruzsálem kapuihoz érkezett. Leszállt az éj. Judás találmra ödöngött a koromsötét utcákon. Hirtelen, maga sem tudta hogyan, Kaifás háza előtt találta magát és belépett.

*Végh György fordítása.*

DEMETER ISTVÁN:

## UTAT KERES EGY EMBER

A rengetegben utat keres egy ember a rengetegben  
utat keres a sötét ráhull remegő vállára a sötét  
ráhull tapogat kapkod emberek a sárban  
rokonaim merre vagytok

Engem a forgószél sodort a forgószél az anyám  
ágyéka por már az anyám ágyéka nem tud semmit  
nem tud a jövődmőről őt is  
a szél sodorta őt is

A rengetegben a fejem fáj a fejem a rengetegben  
itthon vagyok és idegenben vagyok itthon velem mi lesz  
van-e mérföldes erős kéz mérföldes kéz amely kivesz  
kivisz engem a rengetegből

Előre hátra jobbra balra s lefelé próbáltam sokat  
nem lelem a segítő társat és a kezdetben ideteremtett  
mástörvényű lakosokat felfelé menni nem elég ennyi  
erő a szárnyam beleszakad

A rengetegben utat keres egy ember a rengetegben  
utat keres a sötét ráhull remegő vállára a sötét  
ráhull tapogat kapkod emberek a sárban  
rokonaim merre vagytok

DEMÉNY JÁNOS :

## PURGATÓRIUMI UTAK

A magyarság újszövetségi váteszei (Ady, Babits, Szabó Dezső, Szekfű, Bartók és Kodály) a múlt század nyolcvanas évfordulója körül születtek (1877 és 1883 között). Prohászka azonban kiválik e csoportból, a hatvanas évek előtt (1858-ban) született, két évtizeddel korábban. Ha Prohászkanak az ezzel kapcsolatos legkorábbi fellépése e szellemvilágban *preludium*, — a huszadik század beköszöntésekor, szóval szellemvilágunk reprezentánsainak nyomán két évtizeddel később érkeztet Németh László *postludium*.

Németh László Szabó Dezső őseréje és Babits műveltsége között egy áthidaló géniuszt keres. Ez a keresés igényt jelent, melyre a hallgató külvilág helyett a lélek felel. És ha ezt az áthidaló géniuszt önmagában sem találta meg, úgy lát-szik önmagát sem találta meg. Ám ha nem találta meg önmagát, talált egy szerepet. Ez a szerep a *Tanu*.

Szabó Dezső egész élete egy grandiózus Halál-tánc vízió, egy monumentális freskó; Németh László a *Tanu* négy évfolyamában (1932—1936) egy Holbein-miniatúr. — Szabó Dezső „Segítség”-ében, mikor a hős a viharzó tengerbe vész, a par-ton riadtan áll asszonya: Katica, étellel a szíve alatt. Németh László Katica megszületett gyermeke. Szabó Dezső szellem-fia.

Az ősz Mester missziós hitének megszállottja, ifjú Tanítvány; nem epigón, de azonos természet, ki azonos lelki magatartást vállalt egy magyar gondolat tragikus gályájához való végzetes odaláncoltságban. Amaz szétomolva a nemzettest követhetetlen mélységeibe, mint patak a földbe, szétoldódva a lelkekben: elnémíthatatlan harangok kongásában, — ő pedig: önmagába kristályosodón.

A *Tanu* „nemcsak szemtanuja annak, ami van, hanem bizonyoságtévő amellelt, ami örök”. „Azontúl hogy írás: erkölcs!” „Célja nem az ítélkezés, hanem a megújhódás. A tizenkilenc-cedik és huszadik század vitájában a görög-latin és ókeresz-tény világ ős-problémáit iparkodik felfrissíteni.”

A magyar sorskérdések a *Tanuban* három kérdés körül kristályosodnak: szocializmus, görögség és protestantizmus. A szocializmus kérdését csak mint teremtő életformát vizsgálva: ami Németh Lászlónál gazdaságilag szocializmus, az egy „új nemesség” teremtő lélekállapotában: görögség. A protestan-tizmus pedig? „Nekem a protestantizmus a vallásos állapot egy formája, mely Luther előtt legalább kétezer évvel kez-dődött s messze túlárad ma is egyházain. A protestantizmus az emberből szóló isten vallása. Azé az istené, aki nem a vi-lág rendjében hangos, hanem az akaratunk tövén.” Ugyanaz

a belülvaló isten szól általa az emberből, mint a görög lélek-állapotból. Németh László görög-protestantizmusa: a kétezer évvel meggazdagodott s kiszélesedett görögség.

Szabó Dezső a magyar ősalapra, a gyökerekre tapint; Németh László ezt az európai ősalapra, életforrásra: a görögségre szélesíti. Görögség és népiség egyazon életlényeg megközelítése más és más oldalról; Németh László görögséget mond, Szabó Dezső fajt, — de egyre gondolnak. — Hogy egy nép jelenthessen valamit a keresztény kultúrának, először eszmélt népnek kell lennie; az emberiség fejlődése a népekben történik, mint legmagasabbrendű történelmi műhelyben. Hogy a magyarság keresztény lehessen, előbb magyarnak kell lennie, magyarrá válnia. Ezért veri Szabó Dezső a kobzát. — Európa új megkeresztelődése csak a hellén alapok életgyökereire való rábukkanás után következhet be. Hogy Európa igéretföldje: Keleteurópa keresztény lehessen, előbb görögge kell bontakoznia. Hogy Keleteurópa keresztény lehessen: ezért vállalta Németh László az oedipusi sorsot, mikor a Tanu kő-sírjába lépett.

Babits odahagyta a görög szigeteket, ifjúkora fényes hazáját azért az istenért, aki a világ rendjében hangos. Oda kellett hagynia, mert a katolicizmus lényege más, mint a görögség, ha szintézis van is. Németh László protestáns alkata azonban idegeit eresztette a görögségbe, széttéphetetlen egység. Ezért... nekünk kell odahagyni Németh Lászlót, avagy...? Van kard, mely metszi az idegeket s új világrend köré köti?

Chesterton katolikus világnézetét az egészséges életézés fókuszába állítja, az egészséges életézés pedig biztos egyensúlyt tart az ideák világában. Tudnunk kell tehát, hogy Prohászka mit mond a belülvaló vallással szemben; ebben a tudatban Németh László nagy vívódásai örök tanulság. Prohászka csúcsvé hitében: „Nekünk reális, ideális és transzcendens vallás kell, olyan, mely a földön, a világon, a csillagokon, a mulandóságon túlra, az örök életbe visz, s mely nem szubjektív képzeteken, hanem ideális valóságokon épül. Ilyen vallás a kereszténység, még pedig annak eredeti, tősgyökeres alakja: a katolicizmus. A katolicizmus a reális ideálok vallása; ideáljai nem az ember lelkében, hanem rajtunk kívül a valóságban ragyognak. Itt a vallás valóságos igazság.”

Ha már a nagy katolikus szellemek gondolatai torlódnak elő, nem hagyhatom el Newman nagy gondolatát sem, mely a hitevesztett Európa lélek-gyógyítását egy új szellemi elittől: a *próféták rendjétől* várja. Ebben a newmani perspektívában lát Prohászka is, mikor ifjú szívekhez ilykép beszél: „Új idők, nagy vágyak nyúlnak felétek! Készüljétek rá, hogy megragadnak, és megráznak és felköltének és *apostolokká* avatnak, mint ahogy a pünkösdi szelek szokták tenni.” S a próféta szavát idézve jósolta meg az atyáknak: „Fiaitok látomást látnak. Igen, fiaitok látókká lesznek...” — Nos: ezt a newmani-prohászka távlatot nem nehéz egészen kitölteni: miért hogy oly

kevés közöttünk a *hittérítő*? Nemes anyag: vívódó, nagyálmú barbárok között élünk. Sok az anyag — az értékes anyag — s kevés az alakító mester. Pedig itt a mártírium lehetőségei sem kísértenek.

Ha meg kell határoznom, hogy ki a legnemesebb anyag a ma magyar szellemvilágában, aki a katolicizmusra méltónak látszik: habozás nélkül Németh Lászlóra mutatok. Mérheterlenül sokat nyerne vele a magyar katolicizmus. Egy Szabó Dezsőt egy Prohászka sem tudott megtéríteni, Németh Lászlónál más a helyzet, viszont van-e Prohászka hozzát?

Németh László oedipusi sorsában bogot bogra old s csak mikor fölfejtve áll előtte a sors szörnyű cselszövése, akkor vájja ki szemeit jajgatva, iszonyú panaszokban. Csalhatatlan kórjósolata: a halál. De hátha csak a protestáns életforma halála? Németh László az utolsó protestáns író, továbbnövő szakálla és körme egy Adyban és Szabó Dezsőben kiteljesült életformának. Mondottam: hogy a magyarság keresztény lehessen, előbb magyarrá kellett válnia; hogy Európa keresztény lehessen, előbb a görögségre kellett rátalálnia. S mert Németh Lászlónál a kétezer évvel meggazdagodott görög életérzés protestantizmus is: bármily paradoxul is hangzik, úgy látszik: a magyarságnak előbb protestánsnak kellett lennie, meg kellett járnia a protestantizmus útjait, hogy az újra megtalált katolicizmusban mindörökre horgonyt vessen élete. — A magyar középkor — az őszövetség kora — katolikus volt; a bujdosás kora protestáns, nemcsak felekezeti, de a száműzöttek lázadásának alkatabeli értelmében is. Az új középkor életformája a magyarságban megint katolikus lesz, nemcsak felekezeti, de ősi értelemben is.

Ebben az újközépkori világban viaskodik Németh László a sorssal, de a viaskodás most egy időre visszavonulás és a visszavonulás magánya a lélek belső történéseiben gazdag. — Ady ezüst-patkós sarkány-lován rontott a csatába, Szabó Dezsőnél a fiatal erdélyi Szent Györgyöt felváltó békétlen Koppanyból is régi harcos Jézus-Máriák fakadtak, — ám Babiits Barla diákhöz Adynál méltóbb utódként, aggódó magányában Dante terzináit hímezi. És Németh László is ide érkezett: sorskérdésekről nem ír többé az, aki a magyarság életére tette fel egész életét.

Szabó Dezső néhány éve írta az idézendő sorokat s ma is helyt áll érte: „És gondban és egyedüliségben, zuzmarás fejjel és ötvenhét évvel: lobogó sörényű jókedvesikók nyargalnak elkem napsugaras mezőin s lebírhatalan erőikkel, az élet millió ízével a számban, a jó lélegzés édes kacagásával: vagyok törhetetlen élethit, elijeszthetetlen heroizmus és végtelen ölelésű szeretet.” — Ebben az időben már Németh László a Tanu utolsó oldalát írva felütötte az elsőt: „Nehéz elhinni, hogy ez a beköszöntő alig öt éve készült. Majdnem gyermek voltam akkor s majdnem aggastyán vagyok most. Ha volt mű, mely emberét elégette, a *Tanu* az.”

Szabó Dezső optimizmusa neki is, nekünk is megnyugtató, azonban Németh László letargiájában az önvádló pesszimizmus szava: a sors tőzegnyomásában gyémánttá váló, nekünk kristályosodó remény. „Azt hazudjuk, a családunkhoz vagyunk gyöngédek s magunk vagyunk gyöngék...” „A baj, hogy nincs meg bennünk a Szent Bernát tüze!” — s lelkében már ott forrong a nagy középkor drámája: a „VII. Gergely”... A Tanu-kor előtti „Emberi Színjáték” saját szavai szerint „az egyetlen magyar regény, melynek tárgya a vallásosság.” Ebben a Tanu-kor utáni vallásos vízióban már megnyílnak a poklok és egek s a *Színjáték* az emberiből az isteni felé tornyosul.

A protestáns századok ólma, mely Németh Lászlót nyugtalan *kelj-fel-Jancsiként* ugratta magyarrá, nem bizonyult elég súlyosnak: a megtalált őserő és műveltség egyensúlya hamar felborult. Nem tudjuk, melyik elem súlyosodott el: az őserő roppant-e össze, vagy a szellem ideavára tört-e el? Kézbetemetett a lélekarca.

Egy azonban bizonyos: Németh László roppant életválsága mélyebb századok ólmát-aranyát önti csüggedt lelke köré.

#### (Könyvjelző)

Amiképp némely jámbor középkori szerzetes előtt teljes szépségében jelent meg Mária, hogy tovatűnő színben, zenében és illatban emlékezés legyen az örök csodák országarra — akként némely érdemes lélek még földi életében bepillantást nyerhetett a túlvilágba; nem földi világunkban keresték fel őt a túlvilág tündöklő jelenései, hanem ő kelt vándorútra: betekinteni a túlvilág rejtelseibe, hogy azután visszatérve: színekben, zenében és illatokban hintse szét látomásainak sugárkévét földi világunkba, mint magvető a magokat.

Aeneas, akinek útját Vergilius írta le, már földi életében elvetődött az alvilágba s földi testben járta be útjait. Szent Pál is életében fordult meg a túlvilágban. Orpheust pedig ifjan halt felesége: Eurydike utáni szerelme ragadta az alvilágba, hogy visszakérje őt az alvilág keményszívű királyától. Azonban *Dante* volt az első, ki túlvilági útjáról visszajövet hatalmas világképpé fűzte össze látomásait s ezt a világot a kereszténység felnilyt szemével csodálkozta.

Néhány évvel ezelőtt egy jámbor ferences barátnak ugyancsak megadatott, hogy földi életében betekinthesse Isten titkaiba, a túlvilági élet rejtelseibe. Végig szemlélte a pokol iszonyatait, hallotta a paradicsom zenéjét és a purgatórium útjain bolyongva: találkozott *Dante* mesterével és mintaképével, a latin költők költőjével, Vergiliusszal. Ezt a találkozást, melyben Vergiliusz újra csak századok feje fölött beszél át s a kereszténység sorsát pendíti az ámuló szerzetes előtt: könyvjelzőnek tettem be művembe.

A „könyvjelző” jelzi a könyvet. A könyv félbehagyott ol-

dalai közé tesszük, hogy holnap tudjuk, előző nap hol hagytuk abba. 1938 karácsonyán egy „fejléc”-et és egy „záródísz”-t közöltem, melyet a „Fehér Budá”-hoz, az egységes műhöz írtam. Ime most egy könyvjelző: két részre osztja művemem; lesznek, akiknek itt végződik s a többi csak hosszú epilógus, — nekem eddig prológus volt, a művet most kezdem el írni.

Nem hagyhatom magyarázat nélkül, hogy honnan indulok ki.

*Dante*, Divina Commediája a középkor litteraturájának Summája, költészetének Evangéliuma. Az újkor, a hitetlen XIX. század, leghitlenebb könyve pedig Anatole France: „A pingvinek szigete”, mely dantei értelemben a Nihil Evangéliuma. E két könyvet semmi sem fűzi egymáshoz, hacsak egy vékony fonál nem: egy keresztény lélek aggodalma Vergiliusz pogány lelkének keresztény üdvéért...

Én ezt a fonalat szövöm tovább.

\*

*Vergiliusz* csodálkozva fordította babérfonatos homlokát a közeledő barát felé, mert látta, hogy ismét egy földi halandó az örökkévalóság birodalmában. A barát némaságában felismerés tükrözött, a felismerésben köszönés, mely eligazító szóra nyitotta a költő ajkát.

— Látom, nemes idegen, hogy földi emberként jutottál ide. Örülök, hogy ismét szólhatok a közel kétezer éve odahagyott világ egy új túlvilági vándorával, ki visszatérve a földre, üzenetet visz...

A barát áhitattal hallgatott, a Purgatórium ezüstszürke fenyői figyeltek, alant a pokoli világ elhalón nyüzsgött, fent a messi paradicsomi körök ámultak, a csillagok ragyogtak.

— Egyszer — folytatta az emlékezés borától megcsillanó szemű költő — én tértem vissza a ti világotokba, mikor felsőbb rendelésre a nagy firenzeit vezettem a Pokol tornácain és bugyrain — a Nagy Kerülőn — keresztül e Purgatórium végső határáig. A hatodik körben, melyet ugyancsak bejártunk, e mély szív — Statius ajkán szerénykedve bár, de — hitet tett mellettem a keresztény világban. Szava: „Általad lettem költő és keresztény” — ma is fülemben cseng, legszebb muzsika nekem s boldog nyugvás a Paradicsom utáni vágyódás fel-feltörő szomorúságában. Ám van valami — mondotta tovább Vergiliusz s arcán különös mosoly világolt át —, ami néhány évtizede mély bánatot okoz nekem, van valami, ami szívemet igen rágja.

A barát büvölten figyelt, az ezüstszürke fenyők némán álltak őrt, alant a pokoli világ tompán zsvajgott, fent a távoli paradicsomi körök lassan fordultak a világ ős tengelye körül, a csillagok égtek.

— A mult évtizedekben tehát — folytatta Vergiliusz —, erre járt egy különös látogató. Az élők világából jött, mint te

most és hajdan Dante. A nagy firenzei óta boldogan vártam egy új utast, mert láttam, hogy a világ nehéz szenvedésekben bár, de egyre jobbul. Hosszú idő után végre megérkezett: ezúttal egy vörös-frigsapkás, fehérszakállú öregúr a frankok honából. Beszélgettünk. Mély irónia és sziporkázó szellem volt minden szava, de — jaj! — úgy láttam: a világban határtalan mértékben elharapózott farizeus kereszténység eltántorította őt az igaz hittől is. Csodálkoztam ugyan, hogy finom elméje hogy nem tud éles vonalat húzni az igaz hit s a farizeus hitmajmolás között s utálván a csebert, vederbe mászik, de — belátom — zavaros, kaotikus világban élve, nehéz a helyes arány s a biztos egyensúly. Szívélyes hangon vettem tőle búcsút, végre is Isten ítéletére, amiért keresztény világba születvén, mégis inkább kívánja az olymposi isteneket. S hogy a Purgatórium helyett szívesebben látott volna a Tartarosban engem, ismerve antik-szomját, ezért sem ítélfelmentem el. De a világban folyó dolgok ide is elhangzanak, az angyaloktól övezett, glóriásan vonuló halottak lelkei meg-megpihenvén sok mindent mesélnek. Megtudtam tehát, hogy amikor e férfiú visszajutott a világba, valami *Marbode* barát antik maszkiájába bújva, holmi soha-nem-mondott „üzeneteket” költött a számba s többek között azt hazudta rólam, hogy visszautasítottam Isten angyalának hívását a Purgatórium szent lehetőségeibe, minélfogva nem is a lebegők purgatóriumi világában, hanem a pogány elysiumi mezőkön bukkant rám. És — ami a leggyalázatosabb a dologban! — azt hazudta, hogy verseimben nem jósoltam meg Jupiter utódjának közeli uralmát, ám legutóbb — neki! — a Názáreti uralmának közeli végét jövendöltem. Utálatos hazugságai között legszörnyűbb az, mely szerint megkertem őt arra, vigye hírül a világnak: Dantét hazugnak tartom s mindaz, amit rólam szent komédiájában írt: komédia...

Vergiliusz indulata a hallgató barát arcán bíborba futott, alant a távoli pokoli világ nehéz fortyogással, forró habzás buborékolásában sóhajtott fel, a messzi paradicsomi fénykörök s a csillagok elhalványultak. Kacagó szél vert belé az ezüstszürke fenyőerdő hárfájába, sivító glisszandóként húzva rajta végig szellem-ujjait.

— És te? — kiáltott Vergiliusz — csuklya van rajtad, külsőben hasonlítasz Dantéhez, de belül nem vagy-e Marbode barát? Bocsásd meg gyanakvásomat — folytatta enyhébb hangon —, ez eset óta megrendült a bizalmam a túlvilág látogatóiban, ha (beszédének e fordulatánál élénk fény szaladt át Vergiliusz felderülő homlokán) Jupiter utódjának hatalmában nem is! Hiszen inkább most áll egy csodálatos történelmi fel lendülés előtt, hogy a lélek hatalmává bontakozzék. Az Egyházra ma mindennél érvényesebb Dante szava: „Megtisztul még, csak bízzad a jövőre!” S nektek most a jövőtök érkezett a mába.

A pokoli világ-kontur habzása elcsitult, a paradicsomi mennybolt fénykörei és csillagai kigyúltak, a fenyők figyelése

a régi mozdulatlanság volt. A hallgató barát szólni készült, de Vergiliusz szellemének hatalma bilincsbe verte ajkát.

— Szerencsétlen Marbode! — mondotta a költő csendesen és messzenéző szemeiben roppant horizontok nyíltak —, szomorú példája a kereszténység nagy válságának, megméltelyezte őt a szentségtelenítés, a kereszténység eszményeinek süket gajdolása. Neki talán egyszer még megbocsáttatik, de jaj a farizeusoknak! Jó fráter, hiszem, mert arcod beszéli igaz emberségedet, ha visszatérsz a világba, cáfold meg Marbode hazugságait s vidd hírül a világnak, Dante nekem írta e sorokat: „Általad lettem költő és keresztény” — s én ebben létezem.

Egy fényes sugár hullt most a magasból Vergiliuszra s egész alakját mitikus fénybe vonta. Megnyult árnyéka a fényők sűrűjéig futott.

— A világ ma tele szájjal keresztény s ezzel a keresztény ideálok kifejezési formáit koptatja s veszejti csengésüket. Sokat gondolkoztam azon, miként lehetne itt segíteni, hol a megoldás. Elképzelem, némely farizeus rossz néven veheti, hogy egy „pogány” a kereszténység ügyében nem hogy szót, de hogy egyáltalában gondolatot emel. Ám nem szabad feledni, hogy a legnagyobb katolikus költőt, Dantét, én, a pogány vezettem el a Pokol és Purgatórium világán át a Paradicsom kapujáig. S a nagy középkori világ nem röstelte VIRGILIUSZSzá nemesített nevemet egy tiszta emberi élet jutalma gyanánt hagyni meg az utódok emlékezetében. Hogy beszédem fonálát el ne veszítsem: három-négy éve már, hogy Szent Patrik provinciájából egy kiváló gondolkozó s költő lelke haladt át körömon. Glóriásan szállt angyaloktól övezve a mennyeek felé, de megpillantva engem köröm egyik útján, leszállt hozzám s megpihelve e fenyves árnyékában: beszélgetett velem. Sohasem felejttem el megtérése bizzar arany-kulcsát, miként mesélte: „Összeraktam magamnak a saját eretnekségemet, s midőn az utolsó ecsetvonásokat tettem rá, fedeztem föl, hogy az nem más, mint a régi hit.” Nos: ez a bizzar arany-kulcs nyitja, ha nem is a mennyeek kapuját, de a mennyeek országa felé vezető utat ti bennetek.

— Mert ma — folytatta a költő — hitetek örök megnyilatkozásait különösképen önlelketek mélyrétegeiből kell felásnotok az időnek, s önmagatoknak szavakat, kifejezési formákat venni hozzá. Ha a szavak, a formák egyeznek a szajkó világ keresztény frázisaival, melyeket, mint a kereszténység friss élményeit, a középkor kohója kristályosított formává neki, akkor: új-középkoriak vagytok; ha nem, akkor rosszul ástatok, új eretnekség hamis fénye — lidérc láng! — ég szívetekben, eredjetek s ássatok tovább, de jobban. A betűmario-nettek karneválja helyett pedig legyen csak egy desztillált szó; ezzel adjátok vissza a szavak és formák vesztett méltóságát. A desztillált szavaknak a mögöttük csorduló tartalom ad majd szuggesztív életerőt, a formák a tartalom varázsában

fognak lobogni. A dantei mértéket nem szabad felejtetni, de nem szabad elfelejtetni azt sem, hogy Dante maga is egy Vergiliusszal kezdte a mérést, ha nem is vele fejezte be. Ma is: hogyan akarnátok befejezni valamit, mielőtt elkezdtétek volna? Mielőtt keresztényekké válnátok, fontos, hogy egyáltalán emberek legyetek. S előbb embert lássatok, hogy meglássátok az Istenembert, a mi Üdvözítőnket.

— Keressétek meg tehát azt a kortárs modern szellemet, aki egy szavában sem keresztény, nem mintha más hithez kötné magát, de minden tetteiben — ha művész: műalkotásában — a szó lenegmesebb értelmében *primitív*, paradicsominak tűnő, de nem dantei, hanem a kereszténység-előtti őstisztaságra emlékeztető varázsban. E szellempélda primitívsége legyen az a szűrő, amely mögött a kereszténység elnyűzött szavai s összényálazott betűi feltorlódó feleslegként maradnak vissza, de az átszűrődő religiót, az evangélium és hagyomány nyilatkozásait mégis ugyanazon szavakkal illetve: a szavak mágnesként fogják vonzani a lelkeket, a bennük lapangó delej folytonos sugárzásában. Egy mágus él közöttetek, aki után s aki mellett ismét keresztények lehettek, ha keresztül bolyongtok lelke erdőségein, meséin és csillagain. Nem tesz hitet, nem emlegeti Isten nevét, de levegőt hoz, hogy teleszívva tudótoket ózonos világával, tele tudóvel kiálthassátok a világ sarkai felé hivatástokat. Ő — egyáltalán nem hozott hitet, de szinte organikus értelemben életet hozott, s a kereszténységet élhetitek utána. S ahogy Dante mondta nekem, hogy „általad lettem költő és keresztény” — úgy fogjátok ti is mondani ezt neki. Sorsa nagyon érdekel, mert nem tudom miféle jós érzet ez, de úgy érzem, az ő sorsában megismétlődve az én életem: megváltás nekem, s ha egy új Dante száll majd e túlvilágba át: a Paradicsomban ott lát majd egy új pogányt... De hogy sorsom új sorsosáról valamit még mondjak, hogy visszatérvén a világba, feltalálád őt: annyit mondhatok, mert én is csak ennyit tudok: ő s Dévavarából érkezett hozzátok, varázssípjal, sámándobbal, nádihegedűvel. *Vale*.

Szólt, s mielőtt az ámuló barátnak szó buggyant volna ajkára, Vergiliusz alakja már a Purgatórium e körének ezüstszürke fenyői között távolodott egyre messzebb. Alant a pokoli világ elhalón nyüzsgött, fent az örök csillagok világítottak, a paradicsomi körökben angyalok éneke hallatszott. A barát lelkét pedig új látomások sodorták tovább a tisztulás nagy lehetőségeinek útjain a Paradicsom felé.

\* \* \*

Szekfű Gyula az újszövetségi magyarság történelmi tudata. Az új magyar géniuszek közül Németh László írt róla értékes és megvilágító sorokat. A *Tanu* Ady mellett Szekfűről is mitológiai szinten tanuskodik; Ady és Szekfű „két magyar sors a hanyatló korban”; a halottan is élő s az, aki élön is: egy nép sorsa fölötti fájdalomban fásult szívvel szinte halott.

A gyötrődő lélek ugyanaz annál, aki Széchenyi élő arcának színeit melegíti fel három nemzedék neobarokk fagyában, mint aki egy poéta-Széchenyi vágyott lenni. Két monumetum. Két sírkő: egy szívben.

Az új történetírás a historikussal szemben hasonlíthatatlanul magasabb igényekkel lép fel, mint eddig. Németh László megjegyzése szerint „számottevő történelmi munkát ezután csak egész kivételes műveltségű emberek írhatnak, a történetírás olyan nagy nyelvészeti, szociológiai, lélektani ismereteket követel meg a történetstől, hogy műveltsége közelebb fog állni az általános, mint a szakműveltséghez; a történet csak enciklopedista lehet.” Ennek a történetíró típusnak nagy képviselője Szekfű, akit „ha élő külföldiekkel hasonlítjuk össze, nem vesz, csak nyer”. „Módszere változatos, nagy anyagra, sokfelől látat rá; tanulmányai és lírája közt izgató kapcsolat; azt fedezi fel, amire mint ösztöneit igazolni vágyó embernek szüksége van; de a líra inkább fogékonnyá teszi, mint elfogulttá.” „Történetírása bonyolult körmondatokra emlékeztet, melyben az alá- és mellérendelések viszonya épolyan fontos, mint a mondatok tartalma, mindennek helye van s a helytől kapja az adat a világitást. Nem mondom, hogy ezt a módszert még nem lehet fejleszteni. Az új művészet a motívumok bujkáltatásának sok fogására taníthatja meg a történetst, de már Szekfű könyvének is óriási érdeme, hogy nem fejtető alatt hangyaként mászkáló adatokkal, hanem néhány erős történelmi vízióval merülünk föl könyve olvasásából; nála a részleteket nem évszámok, hanem élményegységek tartják össze, s az élmény az, amit nem lehet elfelejteni.” A bonyolult körmondatokban mintha Bach János Sebestyén művészetét dicsérné Németh László, a motívumok bujkáltatásában pedig a Bach művészetével oly rokon Bartók és Kodály polifóniáját! A módszer tehát vizionárius, a magatartás pedig? „Egy nagyobbára kálvinista multban arra törekedett, hogy a magyar katolikus lélek a maga magas hagyományán vándorolhasson vissza az ősi kultúr-forrásig: a középkorig.” Olyan újító, aki „a gazdasági reformot is csak az ősi keresztény kultúra belső vallásos megújulásával együtt tudja elképzelni”.

Szekfű az egyetlen nagy magyar történetíró, aki a szelemtörténet nagy távlatába rajzolta az új magyar népiség szinte hiánytalan teljességű arcát. Legutóbbi legszebb hitvallása e népiség mellett „A népi elv két arca” című cikke.

A BELSŐ ARC. „Szinte egyidőben indult el Kodály és Bartók a kis magyar falvakba a népi műveltség felkutatására, s ugyanakkor törtek fel Prohászka első felháborodásai a magyar nép szegénységén és elhagyatottságán. Irók, tudósok, költők egyenkint jöttek rá a nagy reform szükségére, míg végre először kiáltotta a világba sírva és repesve, átkozódva, fenyegetve és kétségbeesve, vagy realista részletezéssel Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső.

Ebben az idézetben az első helyen említett Kodály és Bartók mellett közvetlenül Prohászka van. Ady és Szabó Dezső említésével az újszövetségi géniuszok mitosz-világa csaknem teljes. Megemlítem, hogy egy-két hónappal később írt cikkében Szekfű a „független, józan és megvesztegethetetlen érzésű magyarok” közé sorozza Babits Mihályt és a fiatalok közül Németh Lászlót, akikkel a „Fehér Buda” géniusz-köre teljes és egy nagy történetíró szavával hitelesített.

A népiség belső arcát legelőször „A három nemzedék” után következőkben vázolta fel Szekfű, több mint öt éve: „Az új arc vonásai az új magyar művészet és tudományosság munkájában tetszenek át, ezen keresztül szemlélhetők legkönnyebben. Nincs mit csodálkoznunk, ha megállapítjuk, hogy éppen ebben a központi problémakörben vannak lényeges előmunkálatok, — hiszen a korábbi magyar renaissance-ot is Kazinczyék, írók és tudósok indították meg, mielőtt a politikusok követni merték volna őket. Az igaz, hogy a mai kezdemény a fennálló szellemiségtől függetlenül, attól tudomásul sem véve, gyakran annak barátságtalan pillantása alatt jött életre és működik. Jellemző helyzetünkre, hogy az első lépést a magyar népzenevel kapcsolatban tették meg Bartók Béla és Kodály Zoltán s munkájukat az ifjúság lelkesítő örömmel, a neobarokk társadalom mogorva idegenkedéssel fogadta.”

Tehát ezt a helyzetünket sajátosan jellemző jelentőséget, az első lépés döntő indítását látja Szekfű Bartók és Kodály munkájában és életútjában. De *ugyanekkor* utóbb idézett munkájában valamivel előbb Prohászkaival kapcsolatban ezt írja: „A vallásos öntudatosulásnak nagy megindítója és apostola Prohászka Ottokár volt, az ő szavai, beszédei és könyvei ébresztették fel a magyar katolikus népet abból a holt, névleges, formalisztikus világból, melyben évtizedek óta élt, élő hitre, pozitív katolikus életmódra. Ez jelenleg ennek a *különös messzelátó fényben* álló fejevári püspöknek a végtelenül jelentős, igazi hatása; az ő egyéniségét annyian vélik ismerni, pedig az *rendkívül komplikált, magát nehezen, talán csak pillanatokra mutogató volt.*”

Amint látható, Szekfű Prohászkanak a Soliloquia-beli arcáról tesz említést, a csak pillanatokra előtűnő arcról, mely különös messzelátó fényben ragyog. A „*calescens mundus*”-t elsőnek veszi észre, ha nem is nevezi nevén.

Ugyanebből a könyvből egy utolsó idézet, amit Adyról mond: „A harmadik nemzedék hivatalos nemzetfogalmát először Ady törte meg, ő hozta fel a tudat alól a népi összefüggéseket, azt, hogy az igazi nemzeti élet nem a Parlamentben és Hivatalban, hanem lenn a népben és az egyes magyar lelkében megy végbe.”

Összefoglalólag: a magyar népiség belső arca teljes igézetében a Szekfű által megjelölt géniuszokban szemlélhető. Mindegyik más és más oldalról indult építeni az újarcú magyarságot, s ha egyik sem teremtett egy végső, abszolút ma-

gyar klasszikát, mégis: élesen megszábták az utat: a nagy magyar út irányát. Az esztergomi ásatások során egy gótikus keresztboltozatot rekonstruáltak, a bordák különböző irányból egy csúcs felé törnek s a zárókövön, mely a magasban összevonja őket, a kőfaragó művész Isten kezét mintázta ki. Így építik a ma nagy magyar géniuszi a magyar klasszika templomát, mindegyik más irányból indul útnak, egyik kelet felől, másik nyugatról, egyikre nap süt, másik árnyékban, de közös növés-tervvel.

A KÜLSŐ ARC. A bontakozó világ egy új népiséget jelent a magyarságnak, de Európának is. Ez a népiség külső arca. — A mult századi francia nemzetállam koncepció más népek életét is megmozdította, alakította s hódító ereje a Duna-medencébe is elhatolt. A modern német népiség ugyanígy: Keleteurópa térségeibe is bejut. Keleteurópa tehát belülről újhodik meg egy új népiség tisztító erejében, vagy egy másik, népi megújhodását már véghezvitt nép kívülről újítja meg. Keleteurópában a francia „nation” gondolat végleges alakot nem adott a népek együttélésének. Remélnünk kell, a „Volkstum” gondolat sem ad. Minden azon fordul, mennyire sikerül Keleteurópa vezérlésre hivatott népének belsőleg ujjászületni. A parasztságból nem tudtunk tiszta magyar vezérlő-réteget teremteni, erről a közeljövő harcai szempontjából lekéstünk. De a gyökeres magyar kultúrával való átítatás, a lelki ujjászületés sohasem jöhet későn, mint ahogy elég korán sem.

Amíg egy nép egyáltalában ujjászülelhet, addig élve él, addig nem lehet késő. Ez az ujjászületés pedig folyamatban van, az új magyar váteszek útja kétségkívül ezt bizonyítja. S lehet-e az ő követése nehezebb, mint annak idején az ő út-törésük? Az ujjászületés ütemét természetesen minden erőnk-kell gyorsítani kell. Nézetem szerint a lassú kibontakozás egyik nagy oka, hogy az új magyar géniuszkok tanításait egységes keretbe még nem foglaltuk bele. Életük közös nagy tartalma nem vált a magyarság szerves részévé. Az első elhatározó lépést ezen a területen Szekfű Gyula tette meg, amennyit Szabó Dezső rontott, ő annyit épített. De úglátszik Szekfűt ez az elhatározó lépés kifárasztotta, nagyon messziről jött, míg ideért.

Van azonban valami közelebbi tény, ami Szekfű magatartását jobban megérteti velünk. Ez a tény a német kultúra veszélye. Ez előtt az ijedelem előtt Szekfű egy megbabonázott őz az óriáskígyó mozdulatlansága előtt. A magyar kultúrára a német szellemi hatás mindig csak elszintelenedést hozott, az emelkedő kultúrszakaink latin impulzustól lököttek. A nagy magyar géniuszkok kivétel nélkül latin alapokról emelkedtek, a ma újszövetségi váteszeinél különösen nagy az emelkedés, csak az a baj, hogy az egyetemes magyar népközösségnek ilyen szintre való felemelése szinte megoldhatatlan erőfeszítésnek látszik.

„A lengyelek annak idején jól tudták, hogy a német lovagok gyorsan lovagolnak kelet felé” — írja Szekfű legutóbb, s hozzátehetjük, úgy látszik ma is tudják. Ady „Ének a Visztulán” verse mellett ez a Szekfű-mondat „Aggodalom a Visztuláért”, melyben egy kicsit a Dunáért szóló aggodalom is feszeng. A francia nemzet-állam koncepció veszélyeztethette szabadságunkat, a német népi gondolat egész létünket fenyegeti. Szabó Dezső határozott kijelentése szerint: „a magyar psziché az összes európai lelkialkatok közt éppen a német pszihétől áll minden elemében, minden megnyilatkozásban az emberileg lehető legnagyobb távolságra.” (Szabó Dezső éppoly élesen látja a germán veszélyt, mint Szekfű; a népi idealizmus és nemzeti realizmus itt egyként érez.)

A gyökeres magyar kultúrával való teljes azonosulás kétségkívül a magyar lélek politikai ösztönét is mérhetetlenül kifinomítaná. S mivel a magyar kultúra legteljesebb eredményeit az újszövetségi magyar váteszek jelentik: szellemüket feldolgozni és életelemünkké tenni a lehető legnagyobb magyar politikai misszió is; a magyarságért és Európáért is. A szentistváni népiség korszerű és örök értelmezéséről van szó. S talán nincs messze az idő, mikor Európa fel fogja ismerni, hogy ez a népiség az európai kultúra válságának egyetlen biztos orvosszere.

Szekfű „A népi elv két arcá”-t e sorokkal zárja: „A történettel bíró népek tudnak várni és azt is tudják, hogy az érdekeikkel itt-ott ellenkező elméletek idővel vagy hozzájuk igazodnak, vagy feledésbe merülnek. Az a nép, amely megmarad a történet levegőjében, azaz hű önmagához, végül megéri a beteljesülést.” — De a kifelé csillagvárás befelé lázas munka. A szentistváni népiséget először nekünk kell teljes hatalmában felismerni és életünkké tenni, hogy azután a felismerés és átélés szuggesztív erejében Európára sugározzuk szét. Úgy érzem, ez Szekfű tanításának lényege és végső értelme.

*Demény János.*

LOUIS DE CARDONNEL :

## FIGLINE

Kedves, Marsilius, Figline, a te földed  
és boldog városod, hol minden olyan könnyed,  
Árnód partjait el ne hagynám soha bár,  
bár válthatnék veled jegyet örökre már!  
Nem új e szerelem, de régi: ide jöttem  
létem csatáitól halálra üldözötten.  
Szívedre lelni volt a szívem végzete.  
Ne hagyj elmenni már tőled, ó Figline!  
A komoly évadon, amikor érzi már, hogy  
java művére kész, jött hozzád e zarándok.  
Nyugalom kell neki s állandósága, hű  
barátok és szelíd, izzó nyári derű,  
s álmatag ős, amely a szöllőkön borong, hol  
tisza vonalait villantja fel a dombsor,  
s hol mindig szívesen látják: néhány család, —  
s mikor itt az idő lépni a sírba át,  
hol álma jó lehet, ha teste porra válik:  
szép Campo Santo, mely az estékben világít.

Igy élek: napjaim úgy fognak folyni itt,  
mint az Arno nyugodt habjai, a sirig.  
Apa és gyermeke meghitten rámköszön, míg  
örömmel nézem el bőven termő mezőik.  
Mikor falaid közt járok, a gyerekek  
följajdulnak vigan, ha rájuk nevetek  
és szemükből felém lelkem visszasugároz.  
Szelídebb lesz a férj ideges asszonyához,  
az anyák kisdedük megáldatják velem,  
a madármód dalos munkást majd szeretem,  
és könnyebb én leszek, amit a bűnös ember  
válláról sikerül levennem, a teherrel.  
Mondom majd: ez a zord iga mire való?  
Az élet szép. Az ég mindünk számára jó.  
Figline, Figline, amíg tebenned élek,  
el nem hal ajkamon halálomig az ének,  
dalolom majd a szent, az antik szavakat,  
miktől tiszta lesz az élő s a holt szabad.  
S erényed titkain majd napról napra így nő  
bennem egyszerre a poéta és a hívő.

S ha elhagylak kicsit: akkor csupán a szent  
Flórencbe rándulok megvigasztalni bent  
Marsiliust, ki oly elhagyott sírja mélyén.  
Majd az ünnepi és hús hajóból kilépven  
a nap felé megyek. Megengeded nekem,  
hogy ide hozzam a lépteim, a szívem,  
s magányos vándor, a fiezőlei fények,  
rózsák és ciprusok nyugodt nyarába lépjek.

**FRANCIS JAMMES :**

## **FINALE**

E régi missziós kereszt lábainál  
ó vándor, aki ülsz lehajítva iszákod,  
melyben egymás hegyén-hátán öreg újságok,  
bűnök, száraz kenyér, szenvedés, ami fáj,

mondják, hogy hajdanán költő voltál, kasodnak  
csillanó mézeit csurgatták ujjaid  
mindazoknak, akik hozzád közel hajoltak  
hallgatni hosszasan méheid dalait.

— Igaz, de vének ők már s én ifjú maradtam.  
Már börtben él csupán a lelkük szakadatlan.  
S neheztelnek reám, amért még itt vagyok  
és arcom körül a friss orgona ragyog.

Igy borong olykoron egy régi, régi parkba,  
ahol az ifjúság sétál, szoboralakja  
egy költőnek, repedt s kopott az arca maszkja,  
de egy nyitó bokor virága betakarja.

— Vén vándor, mire vársz? A botod is elejtet.  
A kutyád is kimúlt, sírodra nem heverhet.  
Széthullott a család. Rom lett az életed.  
— Várom, hogy Jézus egy reggelen erre megy.

*Rónay György fordításai*

JUST BÉLA :

## „MODERN FRANCIA LIRA”

### Modern

Erdemes lenne egyszer meghatározni a *modern* fogalmát és ismertető jegyeit, ha ugyan ez egyáltalában lehetséges. A modernség kritériumai állandóan váltakoznak, bővülnek, s ezért magát a fogalmat is szinte lehetetlen meghatározni. „Modern az, ami nem régi.” De hiszen akkor Benoit, Maugham vagy Zilahy Lajos épügy modern, mint Giraudoux, Joce vagy Babits Mihály, pedig a két kortárs csoport között mérhetetlenül nagyobb a különbség, mint az utóbbiak, s mondjuk a Baudelaire, Emily Brontë, Arany János hármass között, bár két-három generáció választja el őket egymástól. Az időleg régi még lehet nagyon is modern: gondoljunk Racine-ra vagy Csokonaira; s viszont rengeteg kortárs-író él közöttünk, akikre sehogyan sem illik a *mai* vagy *modern* jelző.

Azt hiszem közel járok az igazsághoz, ha azt állítom, hogy a *modern*, *modernség* fogalmának legjellemzőbb ismertetőjegye egy negatívum: a művészi alkotás halhatatlanságának és tökéletességének tagadása. A *modern* szó bizonyos mértékig magában foglalja az irodalmi mű mulandóságának elismerését. S valóban: nem volt kor, amikor annyi új műfajjal kísérleteztek volna, mint ma; amikor az irodalmat úgy tekintették, mint egy kísérleti eszközt, melyet az ember tetszése szerint alakíthat és tökéletesíthet. A világtól elzárt és a létezésből mintegy elkülönített Proust, aki a mai kornak csodálatosan világos lelkiismerete, így ír a *Megtalált Időben* az alkotásról: „Az író műve olyan mint valami optikai műszer, melyet az olvasónak nyújt, hogy lehetővé tegye számára meglátni azt, amit a mű nélkül talán sohasem vett volna észre.” Szerinte, az író feladata az, hogy felfedje a valóság egyik lapját, melyet a közönséges ember nem lát meg. Sok merészségre és körültekintésre van szükség ahhoz, hogy valaki meglássa azt, amit mások nem akartak meglátni előtte. Az irodalomnak tehát az a feladata, hogy hozzásegítsen annak a valóságnak tökéletes megismeréséhez, melynek csak egyes részeit ismerjük, és azokat is csak homályosan. De ha a művésznek és a műnek ez a feladata, ebből következik az is, hogy minden művészi alkotás lényegénél fogva tökéletlen s az író nem is törekszik a tökéletes megvalósítására.

A modern irodalom második lényeges ismertetőjegye: a régi statikus felfogás helyébe dinamikus lépett; másszóval, a mozdulatlan mozgás váltotta fel. A művészi alkotás nem tökéletesen meghatározott, tiszta körvonalú tárgy, melyet a

szemlélőd nyugodtan áttekinthet, hanem olyan, mint a folyton kanyargó és változó folyó. Valamikor a műalkotásnak megvoltak a törvényei: egy regényt, verset vagy színdarabot úgy építették fel, mint egy házat, és az összes művészet az építészet technikáját követte. Ma az irodalom — és általában a művészetek — a zenétől kölcsönzik formájukat és eszményüket, a zenétől, ettől a jellegzetesen fluid dologtól, mely az időben szerteágazó gondolat folyondárjait követi.

A *modern*-nel kapcsolatos gondolatok régen foglalkoztattak; Rónay György műfordításai, a „Modern francia líra” címmel megjelent csaknem száz vers, jó alkalom arra, hogy ezeknek a gondolatoknak egyikét-másikat lerögzítsem a bizonyítékokkal együtt. Sajnálom a kötetben egy Apollinaire vers hiányát, melyben ez a modern „kubista” költő bocsánatot kér olvasóitól: „Mi, mai költők, nem vagyunk ellenségteitek; a nagy kalandot keressük mindenütt, egy különös világ gazdáit akarjuk nektek megmutatni; néha érthetetlenek vagyunk, de ez nem a mi hibánk, a tárgyak nehezen mutatják meg igazi arcukat...” A kötetben közölt tizenhat Apollinaire-vers teljes képet ad nemcsak erről a görögyszármazású s mégis teljesen francia lírikusról, aki végigharcolta a világháborút s a harctéren szerzett betegségben halt meg 1918-ban, hanem a modern francia líráról is, melynek kimagaslóan első s egyben legértékesebb alakja. Baudelaire meghatározása: „Le génie, c'est créer un poncif” (*Lángész az, aki sémát teremt*), kétségtelenül helyes, ha Apollinaire-re alkalmazzuk. A modern líra — látszólag könnyen utánozható s mégis utánozhatatlan — belső technikája: a szeszélyes gondolat- és érzés-kapcsolat, a leegyszerűsített s ugyanakkor raffináltan kifejező forma, a metaforák és szimbólumok feloldása, melyből a legszebb mágikus sorok születnek, Apollinaire-nél nyer először és a legőszönösebb (tehát legtökéletesebb) módon alkalmazást:

*A vak ringatja szép fiát  
Borjával üdő ballag át  
S a törpe arca elborul most  
Látva Arlekin trismégistost* (Alkonyat)

Azt állíthatom, a modern költő nem akar halhatatlant és tökéleteset alkotni. A kötet valóban *modern* lírikusai fontosabbnak tartják pillanatnyi hangulatuk kivetítését (Carco, Jammes, Larbaud, Éluouard) a nagy élmények megrögzítésénél; az alakuló, féligkész vagy örökké befejezetlenül maradó dolgok és érzések antennái akarnak lenni (Supervielle, Romains, Jouve), s teljesen érzéketlenek az olyan témák iránt, melyek egy századdal ezelőtt a líra alaposságát képezték. Tematológiaiilag jellemző a modern lírára s elsősorban a mai francia lírára, hogy irtózik minden „fenkölt,” „magasztos” tárgytól, illetőleg a klasszikus érzéseket igyekszik a legegyszerűbb, legcsendesebb hangon kifejezni. A modern költő idegen-

kedik minden ünnepléstől: ezért gyakran hívja segítségül a humort, az öniróniát, még akkor is, ha vallásos érzését akarja kifejezni: Claudel-től, Jammes-től, Max Jacob-tól lehetne erre példát idézni. És az sem véletlen, hogy az emberi érzések egyik legnemesebbjét, a hazaszeretet érzését, egyszerű formában, szinte primitív módon juttatja kifejezésre. Duhamel veresére, a *Florentin Prunier balladájára* gondolok itt, mely a maga egyszerű eszközeivel minden dübörgésnél és villámlásnál hatásosabban érzékelteti a francia katona lelkiületét:

*Ellenállott hűsz hosszú napon át  
és az édesanyja mellette volt.  
Mint vén úszó, ki a tengert szeli  
a víz fölé tartva gyöngye fiát.  
S egy reggel, mikor elfáradt nagyon már  
a hűsz éjtől, — hol töllölte, ki tudja —  
lehajtotta egy kissé a fejét,  
elszenderült egy egész kicsi percre.  
S gyorsan meghalt Florentin Prunier,  
csöndesen halt meg, hogy föl ne riassza.*

### Francia líra

Bármennyire is modern legyen egy irodalom, szükség-szerűen ezer gyökérrel kapcsolódik a hagyományba. Amint a francia romanticizmus szerves folytatása (egyrészt visszahatás formájában) a klasszicizmusnak, úgy a modern korszak betetőzése, vagy ha jobban tetszik: újabb, különálló etapa a romantikus kornak. Emellett a francia irodalomban bizonyos jellegzetességek annyira a francia szellem mélyéből fakadnak, hogy változatlanul megtalálhatók minden korban, minden irányban és iskolában. A lírát például kezdettől fogva jellemezte az intellektuális színezet és a forma elsődlegessége. A modern francia lírának is ez a két legszembevetőbb tulajdonsága.

Túlzás lenne azt állítani, hogy a francia nem a szívével, hanem az agyával érez, de vannak tények, melyek elgondolkoztatják az embert. Miért nem szeretik a franciák (helyesebben: a mai franciák) Lamartine-t és Musset-t? Mi az oka annak, hogy Verlaine külföldön népszerűbb, mint hazájában? Az első két költő esetében talán lehet lírájuk formai tökéletességeire hivatkozni, de Verlaine-nel, a *Romances sans paroles* és a *Sagesse* formaművészeivel szemben már aligha lehet ezt az érvet felhozni. A magyarázat egyszerű: túlságosan szentimentális költők ahhoz, hogy a mai francia rajongjon értük.

A „Modern francia líra” költői, két-három kivételtől eltekintve, mint Anna de Noailles, Le Cardonnel, erősen intellektuális alkatúak. S közöttük elsősorban Supervielle-ről kell megemlékezni, az Apollinaire-t követő nemzedék legegységibb hangú lírikusáról, akit Rónay látható szeretettel és megértéssel fordít. Supervielle verseinek hangja súlyos, halk, egészen

közelálló a csendhez, — az ember érzi azt a feszültséget, mely egy esemény beálltának az előjele. A költő halkan beszél, mert nem akarja megzavarni a körülötte és benne élő dolgok misztériumát; az álom és a halál segítségével szeretné megragadni a lét titokzatos csodáját. Nem akar elmenekülni a földtől, hanem éppen ellenkezőleg: célja minden dolog valódi arcát megismerni. A szürrealisták is valami hasonlóra törekszenek, de Supervielle-ből hiányzik minden tehetetlen düh, gonosz lázadozás:

*Mondjátok, mit akartok tőlem: megteszek mindent,  
feleljetek egy felhővel legalább, egy jellel az égen,  
nem vagyok lázadó, vizályt senkivel nem kerestem  
s mégis, talán felelhetnétek énnekem,  
ha támad a szél s egyszerre kérdővé varázsol?*

(Alázat)

A modern francia líra láthatárán Supervielle úgy tűnt föl, mint valami hatalmas ködös árnyék, tűzhányóból előtörő füst, mely teljesen szokatlan a szelíd francia tájon. Mögötte a vad pampák, Délamerika ismeretlen vidéke (Montevideóban született, francia szülőktől), ahol az elemeket még nem szelídítették meg. Supervielle első versei sem szelídek, az élmény vad hullámokban tör ki a költő lelkéből. Semmi nyoma annak a gondolati és formai precizitásnak, tökéletességre való törekvésnek, mely a francia, s általában a latin szellemet jellemzi. Rónay helyes ösztönnel nem fordított ezekből a versekből (a *Débarcadères* kötet versei ezek), melyek sokkal inkább egy délamerikai költő versei, mint egy franciáé. Később, a *Gravitations*-ban és főleg a *Forçat innocent*-ban megjelenik az új Supervielle, aki a hatalmas geológiai és csillagászati képeket elhagyva a belső analízis lírikusa lesz, és verseiben — Claudel-lal szemben, aki az *anima*-t dicsőíti, — az *animus*, az értelem válaszát adja meg.

### Néhány szó a fordításról

Érdemes lenne egyszer behatóan foglalkozni a műfordítás problémáival; szembeállítani a különféle elméleteket, kísérleteket, megoldásokat; bebizonyítani, hogy csak a *műfordításnak* van jogosultsága, s az úgynevezett *átköltés*, mely néhány év óta divatos nálunk, az irodalmi szélhámosságnak egy fajtája, s mind ilyen könyörtelenül üldözendő. Közbevetőleg: azt hiszem érdekes és tanulságos „irodalmi botrány” keletkezne, ha valaki, akiben a tökéletes nyelvtudás, filológusi lelkiismeretesség és esztétikai ízlés egyenlő fokban meglenne, megvizsgálná a németből, franciából és angolból magyarra fordított verseket és verses műveket, kezdve a Kisfaludy Társaság antológiájától Faludy György *Villon* átköltéséig.

Rónay nyugodt fölényvel és biztonsággal elhárítja magát az átköltésből nyerhető, s végeredményben kétes értékű előnyöket, és elsősorban arra törekszik, hogy valóban a kiválasztott költőket szólaltassa meg magyarul, nem pedig fantómjait vagy torzalakjaikat. Nem hajlandó feláldozni egy jóljövő rím, hasonlat, kép kedvéért magát a költőt, jobban szereti a modern francia lírikusokat, semhogy önző játékból vagy kényelmes megoldásból meghamisítaná őket. Nagyképűség lenne azt állítani, hogy a kötetben közölt műfordítások mind tökéletesek (ez nem is lehetséges), de az a tény, hogy a versek nagyrésze eredetinek tűnik fel, mindennél ékeesebb bizonyítéka a fordítások magas értékének. Ez a megállapítás elsősorban az Apollinaire néhány felejthetetlenül szép darabjára vonatkozik, a hatalmas *Zóná*-ra (helyesebb lett volna a *Dél-övek* cím!), a mágikus sorokban gazdag *Rajnai május*, *Kike-ricsek*, *Kötéltáncosok* című versekre; hasonlóképpen, Supervielle ódája, a megdöbbentő erejű *Imádság az Ismeretlenhez*, Cocteau néhány groteszk, szellemesen poentírozott verse és végül Valéry *Hajnal*-a elsőrangú fordítói teljesítmény. Ezeket a költeményeket valóban „avatott kéz írta át magyar rímsra,” amint azt Eckhardt Sándor mondja az antológia bátorhangú, öntudatos ajánlásában.

Nem szabad elhallgatnom kifogásaimat sem. Rónay felvett a kötetbe egy-két nem *modern* lírikust is, mint Gregh, Gérard d'Houville; szerepeltet néhány másodrangú költőt (André Foulon de Vault, André Dumas, Maurice Chevrier), s ugyanakkor kihagy másokat, akik nélkül egy modern francia lírai antológia nem lehet teljes. Elsősorban Péguy-re gondolok itt, de sajnálom Fagus, Jean-Paul Toulet, Milosz hiányát is. Egy későbbi kiadásban talán ezek a költők is megszólalnak majd magyarul.

*Just Béla*

PAUL VERLAINE:

## SZONETTEK

### KI KERESZTÉNNYÉ TETT E ZORD IDŐBEN

Ki kereszténnyé tett e zord időben,  
a gyűlölet korában — legyen áldott;  
segíts Uram, hogy hitben és erőben  
maradjak Ahhoz hű, Aki megváltott.

Báránya lennék, ki Urának bőven  
ad jókedvre okot, e rossz világot  
megérti s a Gazdának adja bölcsen  
életét s a gypjat, mit róla vágott.

A hal Fiadnak szolgál névjegyéül,  
a kis számár, melyen a Hegyre ment fel  
s a malac, mit kezéből vett a mélység

mind jobb, mint mi; im álljon példaképül,  
ki még most is mindent az Úrnak szentel  
s akiben nincs kétszínű, undok kétség.

### VILLIÉRS DE L'ISLE-ADAM EMLÉKEZETÉRE

Elhagyta minket, mint a sárga nap,  
mikor bíbor-függönybe rejtezik  
s nehéz árnyéka resten szétesik  
a szótlan földön, mely vak s bágyatag...

Elmentél tőlünk, így hallottam én,  
mert jól hívéd, keresztény lelkedet  
ünnepre várja Isten s nem feled  
feloldani a végső, tiszta Fény.

Mi még itt állunk és rád gondolunk.  
Emlékedtől lázas a homlokunk,  
mint jó haldoklóké a Szent Olajtól

s vágyunk a napra, mely lélekké éget —  
Villiers, hidd el, csak írigylünk téged,  
kit már az Úr megmentett minden bajtól!

*ifj. Raics István fordítása.*

OCTAVIAN SIREAGU :

## KRISZTUS ÁRNYÉKÁBAN\*

ELŐSZÓ ÉS VALLOMÁS

*A szabadságnak és a hitnek könyve ez, de éppen úgy az alázaté és az Istenben való elmerülése is.*

*Szeretem a szabadságot és kívánom, hogy mindenki szeresse és szerethesse, de csak az, aki nem visszaélni, de élni tud vele.*

*Szeretem a szabadságot, de nem csak azért, mert magyar vagyok és költő vagyok, hanem azért is, mert mindezeken túl, mint ember azok közé tartozom, akik mindenki számára küzdenek a szabadságért.*

*És miért fontos a szabadság? Mert csak az igazán szabad lélek szeretheti Istenét. Azt az Istent, akit ma a világ nagyobbik fele elhagyott, vagy más istenséggel cserélt fel.*

*De nem akarom sohasem sötétnek látni a jövőt. A talaját vesztett, a célját kereső ember egy válaszüthöz érkezett. És akinek nem volt elég egy Isten, aki ostoba gögijében elvetette Őt, helyébe mást állított mégis: az állam-istent, a háború istenét, a pénz istenét. És jöttek olyanok, akik a vérre esküdtek és nem az volt a baj, hogy meghaltak, hanem az, hogy őktek érte.*

*Egyre kevesebben maradtak azok, akik hittek a szeretetben, a tiszta emberiségben. És az útszéli Krisztusok, mint a keresztrefeszített Szeretet csodálatos jelképei, kigúnyolva és reménytelenül néztek a porba.*

*Ezért, ha követni akarlak, mindenkit szeretnem kell: a világot, az emberiséget. És hinnem kell a közös célban, mely Hozzád hajt mindnyájunkat.*

*Ó, én hiszek az emberiség egyetemes világcéljában, de hiszek magyarságomban is. Hiszem, hogy az örök emberi magaslataira csak a nemzet fogalmán át juthatok! Elvetek minden nemzetköziséget. Gyökértelen és az „ember” ellensége az, aki nem vallja magát egy nemzethez tartozónak. Én bátran kidíltom világgá és vállalom magyarságomat. Meggyőződéselem, hogy minden nemzet egy különös és csodálatos szint képvisel a világszövedékben. Ez a világszövedék azonban nem más, mint a színek békés testvérisége, az emberi lélek nyugtalan, de mégis nyugalomra vágyó ezerarcúsága. S ez az ezerarcúság tükrözi*

\* Flórián Tibor, akinek több verseskötete jelent már meg Erdélyben, lefordította az ugyancsak jó nevű román költő prózai költeményeinek kötetét. A fordító előszavából és költeményeiből egy kis szemelvényt sorozatot adunk át a Vigilia olvasóinak.

*igazán és a maga tesjességében az ember arcát, mely végeredményben és céljában csak egyetlen: a magasabbrendűségében és isteni hivatásában hívő embernek arca.*

*Talán egy évvel ezelőtt került kezembe román testvérem könyve: In umbra lui Crist (Krisztus árnyékában). S ahogy forgattam könyvét, mind erősebb lett bennem a vágy, hogy lefordítsam, illetve átköltsem magyarra ezeket a prózai költeményeket. Ezt nem csak azért akartam, hogy egy önmagát kereső és velem hangulataiban rokon román lelket megszólaltassak magyarul, hanem azért is, mert úgy éreztem: szolgálatot teszek ezzel, éppen most a kereszténységnek, a katolikusságnak és magának a Hitnek.*

*Adadtam magam egy könyvnek és egyesültem alázatosságban valakivel, anélkül, hogy megvontam volna határait annak, ami az övé s ami az enyém. Itt már nem én voltam a fontos (se nem ő), hanem az eszme, nem az egyén, hanem a közösség!*

F. T.

## I.

Becsukódtak az ég arany kapui, s én elfelejtettem búcsút venni Attól, ki tenyerében tartja szívemet...

Mivel zörgethetek vajjon, hogy megnyílnak — pillanatra bár — áldott kapui? Ó, mivel zörgethetek?

## II

Emelkedj lelkem, gyűiült börtönödből emelkedj föl!

Harmatosak a rét füvei és a Nap a hegyek vállán még nem dobta át arany hálóját...

Készítsd szárnyaidat, én lelkem, készítsd!

Éjjel az égi csillagnyájak Pásztora egy liliummal fog eljegyezni.

## III.

Tüzes Tekintetének nyilai a vad éjszakára törnek, ki a Hajnal taváról nem akarja fölemelni szárnyait.

Szívem, te légy az íj, melyből a Sötétség szívébe — ki möhön a hajnal édes tejét szívja — suhogva kiröppen a nyíl.

## IV.

Könnyezni kezd fejem fölött a szentkép, ha látja: vétkezni akarok Ellene, ki vétkeinket megbocsájtja...

És akkor reszketve sóhajtok föl Hozzá: öntözd meg arco-

mat szent harmatoddal, mellyel én is a harangok nyelvét öntözöm.

És halvány lesz az arcom alázatomban, mint az ének, mit helyettem egy fülemüle dalol a folyómenti erdő boltozata alatt.

#### V.

Nem tudom, az én életem hullámai, miért beszélnek ugyanazon a nyelven — melyet nem tudok megérteni — mint a patak, ki pajkos gyermekként, ezüst ingecskéjében ugrál a szomorú fűzek kápolnája alatt.

Vagy talán az Ó vizei is onnan erednek, ahonnan az én hullámaim: az Ég szikláiból?...

#### VI.

Mit láthatnék vajjon, ha egy fénylő éjszakán a Hold háta mögé lopóznék?

Ugyanazt, mint a Földről: egy tányért, szabálytalan ráncokkal, vagy egy leánynak fenséges arcát, kinek mosolya a mi tájunkra még nem érkezett le?

#### VII.

Hagyd még pihenni a Reggel ragyogó kormánypalcáját, Te, fenséges és tiszta arc, míg fájó szemeim az álom mézét meg nem ízlelik!

A szél kegyetlen korbácsával a fáknak rohant ma éjjel, fegyveres felhők, mint bőszt harcosok dübörögtek fejem fölött s elmerültem e vad küzdelembe, míg csak hullni nem kezdett az eső, nyugalmasan és bölcsen.

#### VIII.

Álltál szívem fölött és nézted, hogy vétkeimért büntetem magam.

Vártam, hogy jöjj és segíts kétségeimben, hogy megtaláljam minden vétkeimet, azokat is, amiket Te láthatsz egyedül. De Te álltál, mint a szobor, mert bíztál bennem s mosolyod, mint égi ajándék biztatón sugárzott felém.

#### IX.

A Te szíved, tudom, semmivel sem volt nagyobb, mint az enyém és mégis az én szívemben nem találhattak oltalmat

a rettegő világok, csak a Tiédben. Mert Te vagy mindnyájunk menedéke...

De mi értelme is lenne, hogy szívemben hordozzam a nyugtalan népek sorsát, ha elnyerve Téged, elnyertem a ropant világot is?

## X.

Sokan csábítottak bűnös szépségükkel, de el nem estem, mert én a fényt s nem az árnyékot kerestem.

És megláttalak Téged.

Sok égi hang varázsa bűvölt, de nem hulltam arany hálójukba, mert a Te hangodat figyeltem egyre:

„Én a láthatatlan szépségek és az örökkévaló hangok vadásza vagyok.

És azért vagyok ilyen gazdag.”

Fordította *Flórián Tibor*

VÁGHIDI FERENC:

## A HÁROMSZÁZÉVES RACINE

Ez év december 21-én lesz háromszáz éve annak, hogy Jean Racine megszületett. Ugyancsak idén ünneplik a francia forradalom százötvenedik évfordulóját. A Harmadik Köztársaság még mindig a forradalom eszményéből táplálkozik, a Forradalom jelmondata díszleg minden középület homlokzatán, mégis Franciaország ugyanolyan lelkesedéssel emlékezik meg idén legnagyobb drámai költőjéről, mint a nagy politikai változásról. A francia szellem párhuzamosságára jellemző, hogy az 1939 egyformán a forradalom és Racine éve.

\*

Ha Racine életét külsőségei után szemléljük, az harmónikusnak és boldognak tűnik fel előttünk. Vegyük rossznéven tőle a szükséges megalkuvásokat, hogy mint a tizenhetedik század embere, beteges és csaknem neveltséges óvatossággal vigyázott udvarképes voltára; hogy korán tudatára ébredt egy lényeges ténynek: az egyetlen világi hatalom, a király támogató kegyét keresni kell, és minden lázadás a tekintély ellen felesleges és hiábavaló? Háborodjunk fel azon, hogy helyeselte a nantes-i rendelet visszavonását, amelyet egy évszázaddal előbb a XIV. Lajosnál sokkal mélyebben és hívőbben katolikus IV. Henrik szentesített? Aki a hatalmat kiszolgálja, annak politikai téren sem lehet önálló véleménye... Rójuk meg azért, hogy magasbaívelő pályáját egy üdvözlő-verssel indította meg, amelyet a király esküvője napjára szerzett? Abban az időben színdarabok és könyvek alig jövedelmeztek, még a legnagyobbaknak sem; az író csak a királyból élhetett. Állapítsuk meg jellemének hátrányára, hogy kortársai közül Pascal önmegtagodóbb és szegényebb volt, Spinóza pedig üvegcsiszolással kereste kenyerét? Racine nem volt aszkéta, nem akarta, hogy halála után fedezzék fel. Hallgassuk el, hogy nemcsak az udvari életben helyezkedett kitűnően el, hanem az irodalomban is? Csalhatatlan ösztönrel felismerte, kire lehet és kell számítani. Kora ifjúságában összebarátkozott Molière-rel, La Fontain-nel, Boileau-val, akik jóval idősebbek voltak nála, beérkezettek, de barátságukat sohasem hállalta meg. Ki vehetné rossz néven tőle, hogy egész életében világfi maradt, előkelő, elegáns társalgó, a szalonok kedvence. Racine-nak volt igaza, aki érezte, hogy a költőnek is kell kapnia annyit az élettől, mint egy közepes tehetségű hivatalnoknak vagy katonának. A jámbor életű nagynéni, Agnès de Sainte-Thècle, Port-Royal-beli apáca, szemrehányó levelek

özönével árasztotta el Racine-t ledér élete és írói munkássága miatt. Az apáca-nagynéni nem tudta, hogy Racine-nak az a sorsa és hivatása, hogy világhi legyen és élvezze az életet, hogy lelki válságokon menjen keresztül, megtérjen és végül is megírja Isten dicsőségére az *Athalie*-t.

Mégis a Port-Royalban eltöltött évek és az innen áradó janzenista szellem befolyásolta legerősebben Racine szellemi beállítottságát. Ennek hiányában drámáinak légköre és megoldása más lett volna. Hogy miért, ezt meglátjuk később.

Miben modern Racine? Mi helyezi őt a huszadik század embere szemében magasan Corneille fölé? Miben alkotott tökéleteset, és milyen új folyamatot indított meg művésze?

Racine előtt a francia dráma még nem tudta levetni a lovagkor asszonytiszteletének hagyományait. A szerelem mindig azonos volt a becsüléssel és hódolattal. Csak tiszteletre méltóan lehetett szeretni. Racine megmutatja, hogy ez a két érzelem teljesen független egymástól. Lehet szeretni gyűlölettel, megvetéssel, rombolóan gyilkos indulattal, tele az ellentétes érzelmek összes változatával.

Mit használt fel Racine tragédiáiban saját életéből? Semmit, vagy nagyon keveset. Élete, legalább is külsőleg, harmónikus volt. Már fiatal korában irodalmi sikerei vannak. Mindig akadt nála pénz bőven, és tisztelték. Szerelemben is hódított világhíres modora. Kedvesei hűségesek maradtak hozzá, benne pedig nem égett irányukban végzetes, nyugtalanító és romlásba döntő szenvedély. Élete, ha szabad vele kapcsolatban ezt a szót használni, a középszerű ember harmónikus élete volt. Külsőleg inkább lehetett volna egy adóbérlőé, inténdánsé, fegyvergyárosé, mint a szenvedélyes és romboló szerelmek költőjéé. Az életrajzi regények dühöngő divatjának Racine nem is esett áldozatul. Nem lehet belőle érdekes hőst faragni. Nem volt olyan szerencsétlen, mint Molière, olyan elbájolóan és felelőtlenül bohém, mint La Fontaine, annyi politikai intrikába kevert, mint Chateaubriand, olyan nyugtalanvérű szerelmes, mint Hugo, örökösen anyagi gondokkal küzdő, mint Balzac. Racine élete eseménytelenül telt el, mint egy nyugodt korszak királyi hivatalnokáé, aki mellesleg gazdagon fizetett udvari költő. Hogy egész életében szabad maradt, azt és úgy írhatott, ahogyan akart és nem kellett királynak hódoló darabokkal ellaposítania és megaláznia tehetségét, ez csak XIV. Lajos jóízlését és művészi hajlamát dicséri.

Műve teljesen független életétől: nem gondolt *Marie Champmeslé*-re, amikor a Hermione-t elképzelte s amikor *Marie Champeslé*-t megölelte, nem jutott eszébe Hermione, — állapítja meg Giraudoux. Racine-nak volt fantáziája és teremtetőereje. Nem tartozott az olyan, különösen ma gyakori írókhoz, akik szándékosan belekeverednek valami szerencsétlen kimenetelű és együgyű szerelembe, hogy legyen témájuk a következő könyvük megírásához.

Hogyan ábrázol Racine? Szigorúan ragaszkodik a klasszicizmus hármasságához, legalább is úgy, amint azt Boileau magyarázataiból értelmezte. Az idő rövid: huszonnégy óra alatt kell lejátszódnia és befejeződnie a tragédiának. Racine hőseinek legvégzetesebb pillanatát választja, közvetlenül soruk eldőlte előtt. Nem az embert mutatja be, hanem a szenvedélyt, amelynek megszállottja. Minden tragédiája a halál, a végzetes katasztrófa napja. Az idő relativ. Lehetne úgy is drámát írni, hogy a költő valószínűtlenül hosszú események sorozatát zsúfolja egy nap történetébe. De Racine-nak elhisszük, hogy a tragédia belefér huszonnégy órába. Nem *Phèdre*-t mutatja be, csak bűnös szerelmét, nem *Hermione*-t, csak féltékenységét. Eppen abban rejlik döbbenetes művészet, hogy az egyetlen szenvedély azonossá válik az emberrel, sorsával, jövőjével. Ezért érezzük mélynek és megindítóknak minden sorát. S amellet Racine tiszta író. Se *Hermione*, se *Roxane*, se *Phèdre* nem vétkezett még „testileg,” csak lelki bűnösök. A modern büntetőjog csak a tettet bünteti, s nem a szándékot. De a költő, különösen ha hívó katolikus, másképpen ítél.

Napoleon, aki lelkesedett a klasszicizmusért, Corneille-t herceggé nevezte volna ki („*Je l'aurais fait duc!*”), Racine-nak legfeljebb grófság jutott volna. Minden parancsuralmi rendszer Corneille-t Racine fölé helyezi, nem esztétikai megfontolásból, hanem öngazolásképpen. A corneille-i szenvedély hősi, magasztos, nemes és józan. A racine-i néha aljas, gyilkos, végzetes, romboló, örült és féktelen. A corneille-i hős olyan, amilyenné az embert a parancsuralmak nevelni szeretnék: a becsület legyőzi a szerelmet, a hazaszeretet minden más szenvedélyt; — a racine-i pedig, amilyen valójában. Franciaország nagy századát szokták érvül felhozni azok ellen, akik azt állítják, hogy minden totalitárius rendszer az irodalmi élet hanyatlását eredményezi. Azt hiszem, hogy ez csak Franciaországra igaz. Ahhoz, hogy valaki XIV. Lajos udvari költője legyen, nem kellett drámában is politikai rendszerének dicsőségét zengenie. Molière és Racine foglalkozhattak magánügyeikkel. Tudta-e a király, hogy a drámának ez a felszabadítása száz esztendővel később odáig fog fejlődni, hogy Beaumarchais színpadról mérhessen csapásokat a korhadó monarchia intézményére? De XIV. Lajos szerette anyira az irodalmat, hogy még ennek tudatában sem kergette el udvarából Molière-t. Maurois írja valahol, hogy azért mert a Girondot mindig elsőprik akár jobbról, akár balról, ez nem ok arra, hogy az ember ne legyen girondista. A hagyományos francia szellem az abszolút hatalmú uralkodókat is kötelezi arra a magatartásra, hogy irodalmi ügyekben még akkor is engedékenyek legyenek, ha éppen ez az engedékenység ássa alá politikai rendszerük tekintélyét.

Miért nem volt Racine-nak soha sem tartós sikere magyar színpadon? Csak a fordítás lenne a hibás? Ismeretes dolog, hogy nálunk népszerűbb a neo-romantikus, epigon Ros-

tand, mint maga a mester, Hugo, mert a *Cyrano* és az *Aiglon* fordítása kitűnő, míg Hugót élvezhetetlenné laposították. Érzésem szerint Racine-t soha nem lehet tökéletesen magyarul megszólaltatni. A magyar nyelv szépségét zamatja adja meg; Racine pedig ragyogóan, világosan, lendületesen — száraz.

De Racine él és ragyog a francia irodalomban és színpadon. Milyen nagyszerűnek kell a francia iskolának lennie, hogy ezt az agyonidézett szöveget nem ölték meg, nem fosztották meg erejétől, mélységétől és szépségétől. Egy Racine-előadás Párisban még ma is ünnepet jelent. A hallgatóság a színész-szel együtt mormolja a szöveget. A *Comédie Française* újabban érvényesülni hagyja az újító rendezőket, de a racine-i hősök sohasem fordítanak hátat a nézőknek, hanem hozzájuk beszélnek. Hogy mennyire él még a huszadik század szellemi emberében is Racine hódolata, arra nézve csak Proust-nál kell elolvasni a *Phèdre* előadásának leírását.

Racine harminchét éves volt, diadalának és teremtőerejének teljességében, amikor összeroppant benne a költő, elégette készülő drámáit és visszavonult a színpadtól. Elcsendesedett volna benne már az alkotás nyugtalan lüze, kiegészített volna az anyagot életrekelő hatalmas vízió? Arra döbbsent-e rá, hogy a *Phèdre* költői szárnyalását nem lehet fölülmúlni és jobb a zeniten megállani, mint utána alábukni? De az is lehet, hogy megundorodott a nagyvilági élettől, a színpadtól és a mesterségével járó intrikáktól.

Említettem, hogy Racine nem dolgozta fel élményeit drámaiban. De Racine keresztény volt, és a rossz gondolatokért, a meg nem valósított bűnökért is felelősnek érezte magát. Nem követett el olyan bűnöket, amelyekért számadással tarthatott volna világi bíróságnak. Nem volt démoni intrikus, nem volt bosszúvágyó, sem alattomos gyilkos, sem vérfertőző. Jellemében legfeljebb emberi szépséghibákkal és tökéletlenségekkel találkoztunk. De lelke mélyén, öntudatlanul valószínűleg bűnös volt, mert másként nem tudta volna megteremtetni Néró és Phedra alakját, különben nem válhatott volna belőle nagy költő, hanem maradt volna együgyű, jámbor és lelkesen hívó keresztény. Az igazi írónak minden lakozik lelkében: gonoszság és jóság, pokoli sötétségű bűn és mennyei erény, a romboló démon és a teremtő s megbocsájtó Isten. Talán arra döbbsent rá Racine, hogy az ő lelkében a bűn az erősebb?

Visszavonulása után megnősült és példás családi életet élt. De óvakodott attól, hogy felesége megsejtsen benne azt a nagy titkot, melyet örökre el akart temetni. Lehet-e tökéletesen keresztény az, aki ilyen meggyőzően és döbbenetes hűséggel tudja megszólaltatni a bűnt?

Megtérése után tizenkét évig nem írt drámát: csak Mada-me de Maintenon felkérésére fordult újra a színpad felé. Két utolsó darabját a saint-cyr-i leánynevelőintézet növendékeinek

szánta, s szerényen, mintegy önigazolásképpen, mindegyik után odairta: „A Szentírás után.” Az *Athalie*-ban kevesebbet merített a bibliából, mint az *Esther*-ben, de Racine még akkor is mélyen és igazán bibliai tud maradni, amikor nem merít, hanem alkot.

Mennyire más az *Esther*, mint a *Phèdre*! A költő nemesített hősének jellemén, tompította szenvedélyét és enyhített vérért szomjazó bosszúvágyán. A bibliai Eszter győzelme után kíméletlen vérfürdőt rendeztet és ártatlanokon is bosszút áll, a racine-i megelégszik a bűnös Aman megbüntetésével. Az Ótestamentum komorságát és szigorát Racine már át tudja szóni a kereszténység szelid megbocsájtásával. Megtérése előtt a szenvedélyek győzedelmeskedtek az emberen, most pedig Isten hatalma avatkozik be az emberek dolgába, és csak annak kell elbuknia, aki elfordul tőle.

Kétségtelen, hogy Racine-ban az író nagyobb volt a kereszténynél. Nem tudott ellentállni Madame de Maintenon kérésének s túl jó költő volt ahhoz, semhogy hamisat alkothatott volna. Érzett ezért valószínűleg bűnbánatot is, de nem annyit, hogy újabb lelki válságba jutott volna. Fia valamelyik levelében irigységgel emlékezett meg egyik barátjáról, aki több drámát és regényt olvasott, mint ő. Racine megrója, de nem hiányos ismeretei miatt, hanem figyelmezteti, hogy jól tenné, ha teljesen kerülné az efajta frivol olvasmányokat.

Mit jelent ma nekünk Racine? Azt, amit a neve. Ő az a gyökér, amelyből a modern francia irodalom kisarjadt, amelynek friss hajtása Mauriac-ig ér. XIV. Lajos volt az első modern király, Racine az első modern író és a francia vers eovik legnagyobb mestere.

A Comédie Française Racine évét az *Athalie* díszelőadásával kezdte meg. Az első felvonás előtt Mauriac *Racine*-tanulmányából olvastak fel egy részletet. Mauriac *Athalie*-ban egy nitzschei, magát felsőbbrendű lénynek tartó alakot lát, aki azt hiszi, hogy rá a törvény nem vonatkozik s az emberekre kiszabott erkölcsi szabályokat nem köteles megtartani. *Athalie* a totalitás eszményének megszemélyesítője, de totalitárius hatalom csak egyetlen egy van és az emberi teremtménynek Isten elleni vak lázadásában el kell buknia. Az *Athalie* Judeában játszódik, zsidó törzsek harcolnak egymás ellen, de a néző megérzi a tragédia aktualitását.

Vághidi Ferenc

TOLDALAGHY PÁL:

## VERSEK

### ARCKÉP.

Pár jegenyét  
is látok, hogyha rólad  
gondolkodom. Sötétek, feketék  
ezek a fák és bámulják a holdat.

Ellovagoltak  
játsszótársaid,  
kiket szerettél és akik szerettek.  
Az életet meg lassacskán megtetted  
s most nézed egyre sűrűbb árnyait  
az éjszakának, mely reád köszönt.

Mit érezel? Szívedben hosszú sajnást?  
Vagy annál is fájdalmasabb közönyt?

### EMLÉKEIM.

Hajad szagát  
el nem felejtem. Egykor  
emlékeztetnek majd az éjszakák  
és ülök én a zöld palackba fejt bor  
előtt s azon gondolkodom,  
hogyan eltűnt és vajon hová az élet.  
Mást nem hagyott a fáradt gondokon  
kívül s be furcsa, mégis, mégis élek.

A szenvedélyek  
elváltoznak és  
bizonytalan emlékeid, ha lesznek.  
Ki tudja, néha egy-egy szívverés  
talán kizengi fényét még nevednek.

A fiatalember nem beszélt tovább húsz percnél. Minduntalan kérdéseket intézett a hallgatókhoz és azok egyre lelkesebben feleltek. A szónok megizzadt, homlokát törülgette, berekedt, mind jobban rikácsolt. Borzongva hallgatták, úgy érezték, nekik beszél, őket szidja. Néha fölemelte a karját, belekaszált a levegőbe, ilyenkor mintha rájuk mutatott volna.

Utána idősebb férfi ment a pódiumra, leült az asztalhoz, vastag papírcsomót teregetett maga elé, olvasni kezdett. Unott, csöndes, egyhangú mormolásából egy szót sem értettek. A tömeg nem figyelt, beszélgettek, nevetgéltek. A hosszú fölolvadás után a fiatalember még gyors buzdító beszédet intézett hozzájuk. Elénekeltek a proletár-indulót, a férfiak kieresztették a hangjukat, az asszonyok élesen sivitottak, a hodály csonka üvegfalai rezegtek. Lassan széteszoltak, a pódium mögül pillanatok alatt eltűntek a vörös zászlók. A gyárépület kapujában autó várakozott, a fiatalember a fölolvadó férfival beült, intett, a tömeg éljenzett, a kocsit elsuhant. Valaki káromkodott, egy asszony hangosan kiáltotta: „Persze, autóra ezeknek is tellik, a disznók!” Rendőrök jöttek futólépésben a liget felől. A tömeg szétszéledt, beitták a mocskos mellékutcák. Tanácstalanul álltak, valaki megérintette a karjukat, meglepetten hátrafordultak. Horváth volt.

— Gyertek, — mondta és a rendőrök felé intett. Behúzódtak egy sikátorba, elindultak a város felé, lassan, hogy Horváth lépést tarthasson velük. Hideg volt, lábuk alatt ropogtak a befagyott tócsák. Az eget felhők borították, kigyulladtak a villanylámpák, messziről hallatszott a villamosok fáradt, elmosódó zaja.

— Na, — kérdezte gúnyosan Szabó, — hát nem beszél-tél?

Megfogta Horváth kabátját, indulatosan rázta. Horváth elhúzódtott.

— Na, hagyj, — mondta. Egyre hátrált, a falig. — Látam, hogy nagyon únják már. Különb is, nem olyan lényeges, hogy ki mondja. Az eszme a fontos.

— Hazudsz.

— Hát majd meg fogod látni, hogy nem hazudok. Soha nem hazudtam neked. Mihelyt a párt megengedi, átadom a föladatot. Rád különösen számítanak.

— Hazudsz. Bizonyítsd be.

— Mondom, hogy nem tehetek semmit, amíg a párt föl nem hatalmaz. A fegyelem mindenkire kötelező. A barátság csak aztán jön.

— Nem érdekel a barátságod. Hazudtál. Hitvány csaló vagy!

Szabó ordított. Horváth sápadtan bicegett egyre hátrább. Kezét védekezőleg maga elé tartotta.

— De hallgass meg, — hajtogatta egyre.

— Nem hallgatlak. Nem érdekel. Mért nem mutattál be a pártnak? Miért beszélsz itt össze-vissza? Felelj! Hülyének nézel? Nem csinálhatsz magánügyet magadnak ebből! Nekem is jogom van ott lenni, ahol neked, érted? Ha elkezdted velem, tessék folytatni!

— Ilyen alakkal nem lehet folytatni. Várj a sorodra!

— Mit mondtál?

— Azt, hogy ilyen alakkal...

Mielőtt Ákos megakadályozhatta volna, Szabó teljes erejéből arculütötte Horváthot. Az megtántorodott, nekibukott a falnak, fájdalmában fölordított. Valahol kapu csapódott, a zajra az utca végén árnyak tüntek föl. Horváth jajgatott. Szabó megragadta Ákost, futni kezdtek. Egy pillanatra megálltak és visszaneéztek, mielőtt befordultak volna egy másik utcába. Horváth körül néhány férfi és asszony állt, öklükkel fenyegettek. Horváth rikácsolva kiáltott utánuk.

— Ezt még megkeserülöd!

Az Üllői-úton, a futballpályán túl lassítottak. Folyt róluk a verejték.

— Nem kellett volna, — mondta Ákos.

— Csaló.

— Nem biztos.

— Akkor is. Nem bírom elviselni a képét. Elvtárs! — mondta megvetéssel utána.

— De nyomorék, — vetette ellene Ákos.

Szabó vállatvont. Nem beszéltek többet. Kabátjuk tele lett fehér pihével. Hullott a hó.

## 9.

A mennyezetre rávetődött a városi hó szürkésfehér visszfénye. Nagy, ritka pelyhek szálltak el az ablak előtt. A kislány könyve fölé könyökölt. Míg a számtanpéldán dologozott, Mária tekintete végigfutott a gazdag bútorzatú szobán. Szőnyegek, képek, ezüstök: minden áldott nap látta és minden áldott nap megtelt a szíve keserűséggel. Egyszerre ráeszmélt az élet nagy, örök igazságtalanságára: vannak szegények és vannak módosak, az egyiknek mindene megvan, a másiknak nem jut semmi. Mennyivel ér többet ez a szőke, jóakarátú kisleány, mint az ő gyermeke, aki meg fog születni? Miért él ez kényelemben és gondtalanságban s miért kell ennek a másiknak majd küzdelmek, szenvedések és nélkülözések között élnie? Az ilyen lakásokban a várandós asszonyok egész nap a díványon pihennek, orvosok látogatják őket és a szobák fa-

lait teleakasztják derűs festményekkel és bájos babák képeivel; ha szép gyermekeket lát, szép gyermeket szül az anya. Babona? Ha az is, miért lehetnek az egyik asszonynak babonái s miért kell a másiknak magzatát már önnön testében hozzászoktatni az éhséghez? A levegő tele volt az előkelő házak válaszfékes illatával. Benne fölrémlett egy-egy pillanatra a külteki bérkaszánya mosogatólészaga, a mosás örök göze, a katlan szennyes fortyogása; émelyegni kezdett.

Leküzdhetetlenül nőtt benne a gyűlölet a gyárosék iránt, akik soha egy rossz szót nem szóltak hozzá. De már jóságuk, megértő szeretetük is ingerelte. Az asszony egy alkalommal búcsúzáskor gondosan átkötött csomagot nyomott a kezébe.

— Mária kedves, kóstolja meg ezt, — mondta zavartan, — most próbáltuk ki a legújabb tésztareceptet, kíváncsi vagyok, ízlik-e magának?

Gőgösen utasította vissza a kedveskedést.

— Köszönöm, mi nem szeretjük az édességeket.

Az uzsonnákat azonban elfogadta, nem magáért, hanem a gyermekért: legalább napjában egyszer evett valami meleget, forró kávét vagy teát. De az étkezés alatt szertartásosan és mereven ült, a kérdésekre kurtán felelt és a beszélgetésekbe nem kapcsolódott bele. Tüntetően kívülük maradt, hiába akarták bizalmasan maguk közé vonni. „Mária néni” volt, munkájáért rendszeren megfizetett tanárnő, akinek semmi köze nincs kenyéradói társalgásához.

Igyekezett a lehető legpontosabban eleget tenni kötelességének. Néha azonban kitört belőle a szegények keserősége; ilyenkor ideges és türelmetlen volt a kislányhoz. Közben pedig állandóan rettegett, hogy egy-egy hevesebb szavára tanítványa sírvafakad, panaszt tesz a szülőknél és ő elveszíti állását.

Annak azonban eszébe sem jutott a lázadás. Mária elmélyülő, idegenszerű szépsége megigézte, csöndes, ragaszkodó szeretettel tűrte szeszélyeit. Ha megszidta vagy rákiáltott, szemé elhomályosult, tekintete könnybeborult és lehajtott fejjel kért bocsánatot.

Mária megszügyenült, lángoló arccal döbbsen rá, hogy ez a kislány nemesebb nálánál. Magához vonta, meghatottan simogatta. Fáj a saját rosszasa, s ebben a fájdalomban halványan megsejtette: menthetetlenül gonoszak vagyunk s valami kegyetlen ösztön, bennünk lakó állat egyre arra kényszerít, hogy azokat gyötörjük a legjobban, akikhez a legjobban kellene lennünk.

A kislány boldogan bújt hozzá. Elfeledkezett az igazságtalanságról és nem sejtette, hogy a gyöngédség elsősorban nem neki szól, hanem annak az ismeretlen harmadiknak, akiről nem tudhatott, de aki már ott volt velük a szobában és néha türelmetlen kapálódzással adott jelet a titkát leplező anyának. Nem sejtette, hogy míg a kéz az ő haján kalandozik, a lélek azt a másikat óvna az élet bonyolult veszedelmeitől és szenvedéseitől.

A hó egyre sűrűbben hullott, elveszett benne a város lár-mája. Alkonyodott, villanyt kellett volna gyújtani. De még vártak, jólesett a homály, a gyermekkori hóvilág, a tenger-mélyi csönd.

A szomszédban lépések hallatszottak. Az asszony nyitott be, leült melléjük.

— Menj csak ki, Évikém, majd aztán szólunk, — mondta.

A kislány kiment. Az asszony előrehajolt; zavarban volt, örült, hogy Mária nem láthatja a homályban az arcát. Ebben a pillanatban nagyon szégyellte, hogy gazdag.

— Mária kérem, nagyon szeretném, ha nem értene félre. Magának, azt hiszem, nem kell magyarázni, hogy ez a mai helyzet nekünk egyáltalán nem kedvező. Van egy kis vidéki birtokunk, úgy határoztunk az urammal, lemegyünk oda, amíg tisztul valahogyan a helyzet. Végre is nem tarhat örökké és az ember nem tudhatja, nem történik-e valami lehetelenség holnap vagy holnapután. Az uram igen jó viszonyban van néhány számottevő politikussal. Nagyon sötétnek látják a helyzetet. A szocialisták felőrlődnek, egyetlen hatalomképes párt van, a kommunisták. És tudja, mit jelent ez nekünk. Én nem értek ezekhez a dolgokhoz, de nem akarom, hogy... Hiszen érti, kislányom van...

— Igen, értem, — mondta Mária.

Az asszony keserűséget és vádat érzett a hangjában. Miért nem tudják úgy megérteni egymást, ahogy szeretné? Két asszony, az egyiknek gyereke van, a másik gyereket vár... Most újra érezte, mint már annyiszor életében, ha szegényebbekkel beszélt: gazdagsága börtön, körülötte a bizalmatlanság és ellenszenv ledönthetetlen fala tornyosul.

— Nézze, Mária, — folytatta és előrenyúlt az asszony kezéért, — én nagyon jól tudom, hogy maga hogy van és tudom, mit jelent ez. Anyának lenni... Mária kérem, az, ami most jön, nem való magának ebben az állapotban. Kérem jöjjön velünk. Vidéken békesség van, szeretnek bennünket az emberek, nem bántottunk soha senkit. Ha eljön az ideje, hozzatunk le magához orvost. Mindene meglesz. Évike is nagyon fog örülni. És én is, nem leszünk olyan egyedül, a vendégünk lesz, jól érzi majd magát. Holnapután indulunk. Megteszi?

— Köszönöm, — mondta Mária. — Nem mehetek. Nagyon kedvesek, de én nem megyek. Az uram mellett a helyem.

Az asszony fölállt, fáradtan fölvonta és leengedte a vállát. A falon nem lehet áttörni. Kezet nyujtott.

— Hát akkor... — Előrelépett, hogy megölelje, de félúton megtorpant. Nem merte megölelni. Gyorsan kezefogtak, kಿಸietett a szobából.

Később a kislány visszajött. Mária még magyarázott egy ideig; meggyújtották a villanyt, leengedték a redőnyt. Aztán készülődött, fölvette a kalapját, kabátját. Az inas tálcán bo-

rítékot hozott: a fizetését. Sejtette, hogy többet adnak, mint amennyi jár; vissza szerette volna adni az ajándékot, de a kislány előtt nem akarta fölnyitni a borítékot; beletette a táskájába.

— Holnap nem jövök, — mondta, — majd holnapután. Jól tanuld meg a leckét, és különösen ügyelj a hármasszabályra. Isten veled, Évike.

Megsimogatta a kislány fejét. Lehet, hogy soha többé nem látja. Csak most eszmélt rá, mennyire szereti; hosszú hetek óta ez a kislány áll hozzá legközelebb. Holnapután? Nem jön holnapután sem, soha többet nem jön ide. De jobb így búcsúzni: viszontlátásra. Az ajtó nyitva marad; az ajtót csak a halottak után szabad becsukni egészen.

## 10.

Ákos negyedik napja nem volt otthon. Az udvaron vadul kavarta a havat a szél. Az ecetfák kopasz ágai idegsokkosan remegtek. Az ablaktáblákon vastagon állott a jég. Csöngették. Mária nehézkesen állt föl. A szobában olyan hideg volt, hogy látszott a lehellete. Ajtót nyitott. A küszöbön Hilda állt, kabátján, kalapján ujjnyi hó, prémjén apró kis jégcsapok. Ezek a jégcsapok hidegen szúrtak az arcába, ahogy a huga nyakába borult.

A viszontlátás első öröme után megrémült: nincs itthon semmi, amivel az úttól és hidegtől elgyötört Hildát megkínálhatná. Reggel óta nem evett. Idegesen keresgélt a kamrában, de nem talált egyebet, mint egy horpadt pléhdoboz alján egy kevés maradék teát. Vízet tett föl, a gáz sárgáskék lángja lobbant az edény alatt. Hányszor gondolt reménykedve erre a pillanatra: egy napon majd jön valaki otthonról, elhozza a szülőház üzenetét, emlékeit, elhagyott boldogságának ízét! Most beteljesült a vágya, de csak azért, hogy megalázza, föltárja szerencsétlenségét, szegénységét. Hát semmiben nem lehet öröme már?

— De elméláztál, Mária! Már harmadszor szólok.

— Tessék? — riadt föl Hilda sürgető hangjára. — Ne haragudj, — mosolygott bágyadtan. S mintha gondolatai ott-hon kalandoztak volna, sietve kérdezte: — Anya hogy van?

— Jól. De hagyj már azt a vizet. Nem baj, ha kicsit tovább forr. Idenézz, mit hoztam!

Az asztalra mutatott, ahová kirakta kosarából az ajándékokat: tábla szalonnát, kolbászt, hurkát, birsalmasajtot, cirmos téli almákat és süteményt, finom-leveles, lekvárral töltött vajás tésztát, amit úgy szeretett. Ilyen tésztát csak az anya tudott csinálni. Fölvett egy darabot, forgatta, beleharapott. A savanykás-édes lekvár íze ismerősen futott szét a szájában. Régi vasárnapi ebédekre emlékeztette. Az ebédlőasztal közepén a púpozott tálban sárgállnak a porcukorral behintett sü-

temények, egy-egy formás kis táska mind; némelyikből kicsurrant oldalt a pirosas töltelék. Az asztal körül ülnek, az apa tányérja fölé hajol és Gáspár vidám történeteket mesél...

Az anyára gondolt, akinek volt szíve odaállni a sütőhöz, aki ősi, áldozó mozdulataival izlésüket szolgálja akkor is, amikor már mindnyájan elhagyták, irtózatosan messzire szakadtak tőle. Elég egy illat, egy íz, egy mozdulat, hogy kiterjessze föléjük hatalmát, visszaölelje a család közösségébe a hűtleneket. Az anyától nem lehet elszakadni, az anya hatalmán nem fog semmi erő, még a gonoszság sem. Mikor már régen nem lesz, beleharapnak egy tésztaba, megérik egy seelyemkendő levendulaillatát, kezük megáll a levegőben és tudják, hogy ő volt, velük van és velük marad, túl az életen, örökre.

Lassan besötétedett.

— Itt fogsz aludni nálam, — mondta Mária.

— És az urad? — kérdezte Hilda tétován.

— Nem jár haza éjszakára, — felelte Mária tompán.

Hilda leszaladt tüzelőért. Begyújtottak. A kályha lángja pirosan táncolt. A szokatlan meleg édesen símogatta végig Mária elgémberedett tagjait. Olyan jól esett, hogy ettől az egyszerű testi jóérezéstől szivárogni kezdtek a könnyei. Az ágy szélén ültek. Hilda az ölébe vonta nénje fejét. Nem tudott mit mondani, csak a haját babrálta tanácstalanul.

Aztán lefeküdtek, egymás mellé, mint régen, otthon, a lányszobában. Megfogták egymás kezét, mint régi téli éjszakákon, mikor ugyanilyen hóvihar söpört végig a városon és Hilda félt a szélzúgástól.

— Mária, — mondta halkan, — én tulajdonképpen búcsúzni jöttem hozzád. Holnapután... Igen, holnapután lesz az esküvő...

Mária riadtan kapta föl a fejét.

— Hilda! Kivel?

— Nem ismered. Szabóky Gábor. Földbirtokos. Az ősszel ismertem meg. Már akkor megkérte a kezemet. De tudod, a gyász, meg aztán...

Egyszerre észébejutott a levél: „Olyan nehéz...”

— Szereted? — kérdezte. Remegett a hangja.

Hilda sóhajtott.

— Szeretem? Istenem, miért ne szeretném. Olyan jó ember.

Hirtelen sírvafakadt.

— Hilda, az Istenért, Hilduskám! — és símogatta, magához ölelte, mint egy gyermeket, — mondj el mindent, hiszen még nem késő!

Ebben a pillanatban hitte is, amit mond: hogy nem késő, hogy nagy féltő erejével meg tudja óvni Hildát, meg tudja állítani a sorsot.

A lépcsőház fakó lámpái kihunytak. Elhamvadt a tűz is. Sűrű sötét lett.

— Emlékszel Balogh Karcsira?

Mária szeme előtt föltűnt egy szép, vidám férfiarc, derűs kék szem, erős piros száj, gesztenyeszínű haj; egyszer együtt jöttek haza a szöllőből, Hilda, Balogh Karcsi, ő és még valaki, még egy lány...

— Emlékszem, — mondta.

— Ót látod, szerettem. Tavasszal vonult be. Azóta nem tudok róla semmit. Annyian elestek!... Megigértem, hogy várni fogom. De Istenem, meddig várjam! Nem tudom várni, nem tudok várni otthon, én otthon nem bírom tovább!

Fölsírt.

— De Hilda, — símogatta, — hiszen anyánk olyan jó...

— Igen, — ismételte bizonytalanul, — anyánk olyan jó... De én... Ne haragudj, én nem bírom, és nem bírom azt se, hogy ott halt meg apa és én láttam a koporsóban, olyan volt, mint egy ördög, tudod, az ördög abban a régi képeskönyvben... Karcsi elment, nem tudom, visszajön-e: már nem is hiszek benne... És nem tudom, hogy ti hogy vagytok, ne haragudj, de mindig félek, hogy ha visszajönne, olyan lenne, mint a te urad, te is úgy szeretted és ez lett... Gábor komoly férfi, olyan jó ember, én szeretem is. Igen, szeretem. Igaz, nem így képzeltem a szerelmet, de hát... Jó ember, — suttogta, — apa is jó ember volt... szegény... és ha meghal, nem fogom megnézni a koporsóban...

Megfordult, mintha rossz varázslatot akarna elűzni. Élénkebben folytatta:

— Te nem is tudod, mi van otthon. Beszélük, hogy az a rész az országból a szerbeké lesz. Az eljegyzésen is mondták. Gábor nem hiszi. Anya se hiszi. Anya azt hiszi, hogy a világon nem lehet változtatni. Anya erős. Én nem vagyok erős, és talán azért is van minden... hogy én más vagyok, mint ő... Szabóky Gáboré leszek. Holnapután esküszünk, náluk. Istenem... Azért is jöttem föl előbb, hogy még egyszer lássalak, hogy együtt legyünk, így, ahogy voltunk... A másik kosárban ott van a kelengye a kicsinek, anya küldi. És üzeni, tedd el, még a gyerekeid gyerekeinek is jó lesz, jó anyag, kibírja, kézimunka, a kis rékliket még az ő édesanyja csinálta...

\* \* \*

Harmadnap kora reggel Hilda elutazott. Mária lekísérte a kapuig, onnét nézett utána sokáig, amint végighalad lassan, vissza-visszanézve a havas utcán, az órmóltan házak tövében, szembe a hajnali kocsikkal.

## 11.

A hegyoldalon előtte nem járt még senki, töretlen volt a hó. Ákos néha megállt, letekintett a városra. Köd és füst szállt föl az égre és a havon pirosítani kezdett az alkonyat.

Reggel óta a budai hegyekben csavargott. Ebédre vajasz-

kenyeret evett és forraltbort ivott egy kocsmában. A tél fehér világában elfeledkezett kedvetlenségéről. A halott erdők nem emlékeztették semmire, a halálra sem.

De most, egy perccel az este előtt, a füstölgő, messzi város fölött, egyszerre eszébejutottak a régi séták, kalandozások az iskolatársakkal a Hárshegy vadonában. Eszébejutott a régi izgalom: egyé váltak a fákkal, az éggel, a füvekkel és a szelekkel, tüdejük kitágult, s ha egy-egy váratlan bukkanóban kilátás nyílt a völgyekre, megálltak és megteltek rejtelmes diadalérzéssel. Mint aki előtt tengerek állnak, ismeretlen és meghódítandó tájak, úgy néztek le ezekbe a völgyekbe; nem beszéltek, csak mikor késő estére leértek a városba és szembejöttek az első villamosok, mondta valamelyikük: „A templomban megcsalják az embereket. Az Isten kint lakik az erdőkben és hegyekben.” Panteisták voltak és a Híszkegy helyett Berzsényi Fohászkodását imádkozták; ha Istenre gondoltak, a növekedő természetet látták és a bolygókat. Az ő istenük a deisták Legfőbb Lénye volt és megvetették azokat, akik gyónni és áldozni jártak. A gyónók és áldozók Istene felekezetekre bontja a világot. A Legfőbb Lény egyformán magához ölel mindenkit, egyformán borítja mindenki fölé a kezeit.

Most ezt a régi diadalérzést akarta földélni magában, teleszívta tüdejét a hideg, kék téli levegővel, érezte, amint a friss fuvalmak behatolnak a bordái alá, várta, hogy véréből, idegeiből elindul a boldogító, erőt adó szédület s újra hatalmasnak tudja majd magát. De nem érzett mást, csak alattomos fáradságot a tagjaiban. Ebben a pillanatban tudta meg, hogy elmúlt az ifjúság.

Unottan indult lefelé a hegyről. A lámpák kigyulladtak a hegyoldal útjain; nemsokára villák következnek, azután sinek és villamosok. Kezdődik minden előlről. A Legfőbb Lény nincs többé, vagy ha van, elfordította tőle az arcát. Soha nem érezte még ilyen elhagyottnak magát.

Az égen tündökölni kezdtek a jeges téli csillagok. Már hallatszott a város lármája. Levette cipőjéről a havat. Arca égett a naptól és az éles levegőtől. A végállomásnál fölszállt a villamosra. A kocszi elindult, vadul rohant le a lejtős pályán. Álmosan dülöngélt az ülésen. Lehunyta a szemét. Fölmerült előtte egy kedves, szőke gyermekfej: a fia, aki meg fog születni. El lehet viselni azt, hogy valakinek fia születik, valaki egyszerre fölöslegessé válik, mert van, aki a helyébe áll majd? Nem lehet elviselni. Mégis, ha egyszer fölvinne a Hárshegyre, egy tavaszi délutánon, megmutatná a völgyet a Jánoshegy felé, ha tudná, hogy most ugyanazt érzi, amit ő érzett, hogy a kettejük életén át rejtelmesen végigfolyik ugyanaz az áram, ugyanaz a természet, a kozmosz titkaiból sugárzó érzés, ha átadhatná egy ilyen választott pillanatban élete örökségeként ezt a nagy élményt, ezt a pillanatot, amelyben az ember úgy érzi, mégis szárnyai vannak, mégis tud röpködni... Az

Ember Tragédiájára gondolt, arra a jelenetre, amikor Ádámot a Föld szelleme visszariasztja. „Hát nem vágytál-e menten a salaktól — Magasabb körökbe...” Nem tudta tovább. Erőltette az emlékezetét, azután csüggedten abbahagyta. A salak, a salak... Mindegy. Ez lesz mindenből, ez a végső igazság. És nem tudjuk, miért, de mégis elviseljük.

\* \* \*

Mária egyedül volt otthon és éppen takarított. Egyszerre megállt, éles fájdalmat érzett. Pihent egy percet, újra nekilátott a munkának. Akkor újra ismétlődött a tompa, nehéz fájdalom.

Megdöbbsent. Csak nincs valami baj? Még két hete volna a szülésig. Csupa verejték volt az arca. A szekrényhez vánszorogott, kinyitotta, összekeresgélte azokat a holmikát, amiket magával kell vinnie: hálóinget, babaholmikát, szappant, fogkefét. Elszorult a szíve. Ha tényleg elkövetkezett az ideje, ki segít rajta, ki viszi be a kórházba? Ákosra nem is gondolt. Nem gondolt senkire határozottan. Egy perc alatt, ebben az ismeretlen, nehéz fájdalomban elveszítette minden kapcsolót a világgal. Egyedül volt, ember, asszony, aki segítséget kér.

Kiáltani kellene. De nem kiált.

Makacson összeszorította a száját. Várt. Talán fél óra telt el így. Újra jött a fájdalom. Gyomra remegett, megvonaglott a teste. Ajka elfehéredett. Nyögött. Aztán mint amikor leemelnek valakiről egy képtelenül nehéz súlyt s végre föl-egyenesezhet, engedett a fájdalom. Nagyot lélezett. Nyirkos bőrre rátapadt a fehéreneműje.

Soha ilyen nagy csönd nem volt ebben a házban. Talán nincs is itthon senki. A verebek az ablakpárkányra röpülnek és bekopognak. Elfelejtette kiszórni nekik a napi morzsájukat. A verebek éhesek és nincs, aki enni adjon nekik. Egyszerre végtelenül megsajnálta magát, hogy olyan gyöngye, hogy már a verebeknek se tud enni adni.

Csupa ilyen megható kicsiségre gondolt. A következő görcs után azt mondta magában: nem fogom kibírni. Lehetlenség kibírni ezt a fájdalmat. Meghalni jobb.

Föllállt, körüljárt a szobában, kiment a folyosóra. Tulajdonképpen nem is akarta tenni, amit tesz, a szenvedés és az elhagyatottság sodorta. Bekopogott a szomszéd ajtón. Nem felelt senki. Bekopogott a másodikon. Ott sem voltak otthon. Kopogott a harmadikon is. Az ajtó fölcsapódott. Szanekné állt a küszöbön pirosan, kövéren és ellenségesen. Senki sem mondott több rosszat róla, mint ez az asszony.

Némán álltak szemben. Nem tudott szólni egy szót sem. Lehajtotta a fejét.

A másik nézte. Elgyötört arcát nézte és formátlan alak-

ját. Tudta miről van szó. Vállat akart vonni, keze már a kilincsen volt, hogy bevágja az ajtót, hogy sorsára hagyja, ahogy őt hagyták a sorsára mindig, ha segítséget kért. Ilyesfétét gondolt: úri kutya, menjen a fajtájához vagy dögöljön meg. Tölem...

De csodálatosképpen nem tudta becsapni az ajtót. Megrendült arra az ismeretlen érzésre, ami elindult a belsejéből, nem a szívéből, hanem sokkal mélyebbről, végigáradt a véredényein és az idegszálain. Ebben a pillanatban született meg benne az ősi, emberi részvét, a magzat, amit születése óta hordott magában.

Átkarolta a szenvedő asszonyt, erősen tartotta és visszavezette a lakásába. Lefektette az ágyra, érdes kezével végigsimított a homlokán. Mária fölnyitotta szemhéját és fájdalma könnyein át látta, amint biztatóan, idétlenül és anyásan elmosolyodik.

Szanekné becsomagolta a fehérneműket a kosárba. Ráadta a kabátot Máriára. Egyik kezével átfogta, a másikkal a kosarat vitte. Lassan mentek le a lépcsőn. Mária úgy érezte, álomban jár s nincs más bizonyosság, mint ez az erős, nagyon erős és nagyon biztos kar a derekán. Gyermeki bizalom fogta el: amíg ez a kar tartja, nem történhetik vele semmi baj.

Az utcán megálltak. Egy konflis dőcögött arra. Szanekné integetett, rákiáltott a kocsisra.

— Álljon meg, hallja-e, meddig kiabáljak? Nem látja, hogy van ez a szegény asszony? No, segítsen. Aztán menjünk valami kórházba, maga jobban tudja.

Fölsegítették. Dülöngélve haladtak a sikátorokban. Görcei egyre sűrűbben jöttek. Tompán jajgatott.

Később hordágyra fektették, bevitték egy óriási házba, letették egy furcsa szobában, orvos hajolt fölé, fehérfőkötős ápolónő támogatta, az orvos intett.

— Még van idő.

A gyerek késő este született meg, 1919 február 12-én.

\* \* \*

Ákos kilenc óra tájban ment haza. Fölgyújtotta a villanyt, kilönösnek találta, hogy Mária nincs otthon. Nyugtalan lett.

Dörömböltek. Ajtót nyitott. Szanekné nyomult be a konyhába.

— A nagyságát délben bevittem a kórházba. Menjen ki hozzá.

Ákos megdöbbenve nézte gyűlölettől lobogó szemét. Ez az ingerült, éles hang, ez a pár kurta szó olyan volt, mint egy komor vád. Gúnyos, keserű szemrehányás azért, amit tett és azért, amit elmulasztott. Itt élt mellette egy asszony, aki az élet legnagyobb útjára készülődött, azokra a partokra, ahol

egymás mellett pihen az élet és a halál. Nem törődött vele, magára hagyta. Szaneknének igaza van. Várta, hogy kiabálni kezd, mint a ház rokkantjaival. De nem kiabált, csak nézte dühösen és megvetéssel. Lassan megnőtt, fölemelte az asszonyi sors nagy közössége. A születés titka rávetette hatalmas árnyékát. Érezte, hogy a világ sorsa az asszonyok testébe van írva és ő is a világ sorsának részese.

— Azért nem kell megijedni, — szólt utána. — Nekem is volt, három egymásután.

S míg Ákos léptei lassan elhaladtak, erre a háromra gondolt, akit talán most vezényelnek rohamra valahol a Doberdón.

*(Folytatjuk)*

*Rónay György*

**VÉGH GYÖRGY:**

## **EGY HŐSI HALOTTRA**

Már zúgnak lenn a fák a völgy ölén, de ottan,  
az égbenyúlt hegyen, még egyre hó szítál,  
a patak medre elhagyott, harkály se koppant,  
— ott fent tél van, mindig tél van, s a hó szítál.

... Ott fenn hanyatlott átlótt fejjel rá a óra  
és hogy felkeljen, arra már nem volt remény.  
Hópelyhek szálltak, mint pillék a lágymimbóra,  
szálltak kezére s megpihentek kék szemén...

... Én kértem Istent, vesszen csak oda, ha gyáva  
s mikor elment, hogy bátran küzdjön, kértem én;  
az elmúló nyarak nem lopnak őszt hajába.  
csak hópelyhek pihennek megtört kék szemén...

De bátor volt — mondják — mint farkashad, ha éhes  
és daliás, sötét hajú, kissé szikár.

Nő nem szorítja már fejét meleg kebléhez,  
mert ott tél van, mindig tél van, s a hó szítál...

# LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

MOLNÁR ANTAL KÜLDETÉSE. A XVI. században, a magyar ószövetségi sors lezárásával kivirágzik a magyarság nagy metafizikai értéke: a magyar nyelv. Csodálatos, pompázó virág, melyet nagy mélységekből titokzatos nedvek táplálnak; szirmaiit Európa sugárzó eszméi bontják ki. A kibontakozó magyar nyelv a magyar lét roppant mélységeit fogalmazza meg s teszi tudattá; de hermetikus burok: a magyar lét titkai benne s általa csak nekünk zengenek. A latin kultúra nemzetekfölötti volt, a magyarság ebben a nagy univerzalitásban szerény hang. Most megoldódott a nyelve, ám ugyanekkor bezárultak számára a világ kapui. A nyelvében lett valakivé, hogy rádöbbenjen arra, hogy senkié sem. Vissza az út járhatatlan: egy új latin univerzalitásban a csordult szív semmit sem mondhat Európának. Ám a XIX. század során nagy fényben, csillogó pompa pátoszában bontakozott ki az univerzalitás igénye egy megtalált új hangban, a magyar újszövetségi sors preludiumában születő magyar zenében.

Az ez alkalommal (1868-ban) Párizsban kiadott magyar-nyelvű vaskos „beszámoló” első kötetében olvashatjuk ezeket a sorokat:

A' magyar zenészek sok aggódó szívnek vigasztalóiként jelentek meg az 1867-iki világtárlaton, mert hatalmas zene-nyelvök szóltak Európának a' magyarról, és pótolta megjeleneése hiányát. Az elragadott hallgatók szemeiben csillogó örömkönnny mind az ihletes művész, mind azon távoli népnek volt szentelve, mely ily zenét teremt. Az események folyamától elragadtatva és idegen befolyás által igazi természetétől kiforgatva, majd mindig akadállyal küzd a' magyar és szelleme gyengült, csak a' zenében él egész hatalmában, ott hallatszik elfojtott életének szentelt sóhaja mellett férfias elhatározása hogy a' balsorssal megküzdjön, ott villan fel keserével együtt nemes ösztöneinek lángja, lelki ereje, reménye. Lelket megrázó ábrándban pendülnek meg a' húrok varázs hangjai, és miután hosszú panaszban messze ragadnak a' földtől, örömet gyullasztva lelkesítik a' szívet, viharként rohanak és győzelmet hirdetnek. A' nemzet ezredéves multja, jelenje és jövődjöje rejlik zenéjében és Európa kitanulta belöle. Köszönet tehát és háromszoros éljen Patikárius és Sárközi bandájának; szívemelö zenéjükben nem csak hogy megörzik a' nemzeti szikrát, de azt növesztik és hirdetik is. Látuk a' világ felhalmozott kincseit, az ipar gyártmányait, a' művészet remekműveit, a' tudomány találmányait, láttuk a' nemzetek versenyzö haladását, mind többet állítottak ki mint a' magyar, de Magyarország egy dologban legyözte mindeniket: csak hazánk küldhetett külföldre csupán ihletökböi merítő zenészeket és eredetiségre nézve párnélküli nemzeti zenét.”

A XIX. századi magyarság tehát nemzeti és népi életé-

nek kincseit a zene univerzális léleknyelvében vélte világhiállítani. De a nemzeti romantika síkján Európa felé ez csak egzotikum gyanánt hatott.

A XX. század elején, egy új világ küszöbén, új kérdések merültek föl, melyek között legéletbevágóbb az volt: lehet-e a magyar néplélek kincseit az európai művészet nagy áramába kapcsolva gyökeres európaiakat is mondani?

Erre a kérdésre sokan nem tudtak felelni. Két géniusz azonban szinte teljes feleletet adott: *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán* az európai és magyar romantika világából egy új klasszicizmus horizontjába emelkedtek s ebben az új világhorizontban olyan művészetet teremtettek, amely az európai zene százados konstruktív alapjait veti meg. Ebben a művészetben immár a magyar lélek világérvényre tágitása az illúziók világából a realitásba lépett át.

Bartók és Kodály a felvetett nagy problémákat szinte maradék nélkül oldja meg; a multszázadi álmok beteljesítői; méltó örökösei: egy mély és teljes magyarság magas és átfogó európaiságában. Természetesen sokan vannak, akik a multszázadi romantika szellemének lanyha utánérzésében látják a szerves tovább-építést. De ha ezeknek az embereknek a zenei nézeteiken túl: általános élvezeteik s „világnézetük” után kutatunk, azt látjuk, hogy *minden más téren is* „lanyha utánérzéseik” vannak s vérszegénységüknél csak vízfejűségük nagyobb.

Ma szinte természetes, hogy minden művelt magyar Bartókot és Kodályt nagyra értékeli; ez nem zenei, hanem *általános műveltségi kérdés*.

A szellemi elit világában sem merül fel semmi ellentmondás. *Szekfű* cikket írt, amelyben egy helyen Bartók és Kodály nemzetépítő hivatását említi. Erre *Szabó Dezső* hatalmas tanulmányban igyekszik cáfolni Szekfű minden egyes megállapítását, s csupán Bartók és Kodály nemzetépítő hivatását szögezi le — még alaposabban.

Ami azonban ma természetes, nem volt az néhány évtizeddel ezelőtt. Amerikát fel kellett fedezni. Kolumbusz tojása volt az egész, de Kolumbusz kellett hozzá.

S most érkezünk el *Molnár Antal* küldetésének nagy értelméhez: ő volt az, aki mindazt, amit Bartók és Kodály a zene nyelvén elmondott: szavakba tudta törni. Helyesebben nem is mindazt törte szavakba, amit Bartók és Kodály a zene nyelvén elmondott, hanem azt a titkot, amelyet akkor még ők önmaguknak sem mondtak el; ami rejtetten villódzott műveik mélyében.

Néhány évtized mitoszba koronázta Bartók és Kodály nagyszerű és páratlan (helyesebben „páros”) életművét, — s kérdeznünk kell: vajjon kicsi, de fényes részben nem a hívők emelték-e *ilyen* tündöklő magasba Bartók és Kodály zsenijét, hogy életművük az erkölcsi öntudat ércességében bontakozzék ki? Az első hívő Molnár Antal volt. Molnár Antal Bartók és Kodály géniuszában nőtt Molnár Antallá; Bartók és Kodály

Molnár Antal kultúrfilozófiájának irányában lendült abba a csodálatos világba, ahol most jár. „A Csodálatos Mandarinban Bartók zenei újföldre lépett” — mondotta Molnár Antal. A Cantata Profanában ez a zenei újföld Bartók otthona, birodalma. Molnár Antal nélkül is eljutott volna ide, de vele az otthon otthonosabb.

Molnár Antal: „Az Új Zene” c. műve (1925-ben) első ízben fekteti le az egész újmagyar zenei irodalom alapelveit egy nagy szintézis erejében. Zenei klasszika és romantika, az utóromantika zsákutcája, XIX. századi és XX. századi magyar műzene közötti alapvető különbség, Bartók és Kodály magyar és európai küldetése, Bartók és Kodály egymás mellett s egymással szemben, — itt kap döntő zenefilozófiai kifejezést. Ezekon az alapokon épített aztán tovább Szabolcsi Bence (a XVI. század magyar zenéjének feltárója), Tóth Aladár (az egyetlen univerzális műveltségű zenekritikus), továbbá Kerényi, Bartha, stb...

„Az Új Zene” összefoglalás. Miután állításom szerint Molnár Antal az első, aki az új magyar zene irodalmi alapjának építőkővét lerakta, felsorolom azokat a cikkeket, amelyek az összefoglaló művet is sok évvel megelőzik.

„Neuungarische Musik” Jung-Ungarn (Berlin) 1911 dec.

„A gyermekeknek — Bartók Béla” Zeneközlöny 1911, 473. l.

„Bartók kvartettje” Nyugat 1912 febr. 16.

„A Pacsirtaszó zenéje” Zenei Szemle 1917 szept.

„Bartók operája: A kékszakállú herceg vára” Zenei Szemle 1918, 4., 5. és 6. sz.

„Bartók Béla jelentősége” Thália 1919 2. sz.

„A zene közelebbi jövőjéről” Új utak 1919 okt. 22.

„Kodály Zoltán” Auróra 1920 jún.

„A magyar népdalgyűjtés ügye” Auróra 1920 máj. 1.

„Bartók Béla és a kultúrtörténet” Magyar Írás 1921 máj.

„Kodály darabjai az Universal-Editionban” Magyar Írás 1921 szept.

Mindezeknek az írásoknak jelentősége nemcsak tartalma, hanem az is, hogy aki írja, a magyarság egyetlen nagy zenefilozófusa, aki zenefilozófiáját egy átfogó gondolatrendszer egyéni kohójában ötvözi.

Hatalmas „Zeneesztétiká”-jának első általános része nem rég került könyvpiacra. Átfogó koncepciója a zene minden alapkérdésének részletes taglalásában kezdi. Erről méltó kritikát írni: olyan feladat, mely egy más alkalommal kerülhet csak sorra. Amikor nem Molnár Antal *küldetéséről*, hanem csak *Molnár Antaltól* fogok írni...

D. J.

REVICZKY GYULA HALÁLÁNAK ÖTVENEDIK ÉVFORDULÓJARA. A bánatos-édeskés hangú Reviczkynek, a századvég egyik legkiemelkedőbb költőjének epedéseit és „lángszerelmét” ki ne ismerné; szerelmét, nyomorúságát és költői

halálát: a lassú sorvadást? Egyik sora: „A világ csak hangulat” szállóigévé lett. Értékét, irodalomtörténeti helyét kijelölték, átfogó tanulmányokat is írtak róla; nekem egyik sem célom. Sokkal nehezebb és nagyobb feladat képet alkotni arról, hogy miért lett Reviczky költő, vajjon milyen külső és belső indító okai lehettek?

Reviczky szunnyadó tehetségét a hírnév, a halhatatlanság utáni vágy sarkalta és szította. Ezért írt német verseket is: német költő akar lenni, akit majdan az egész világ ünnepel. Azonban idejében belátja, hogy benne kell gyermekkorától fogva gyökereznie abban a nyelvben, melyen írni akar. Az első szavak, az első benyomások kitörölhetetelenek az ember emlékezetéből és különösen a magyar nyelv, a magyar föld ízét nem könnyű feledni. Mi lett volna Reviczkyból, ha németül ír? Valószínűleg semmi, jeltelenül tünt volna el.

Megalkudva tér vissza a magyar nyelvhez; dicsőségét nem fogja öt világ zengeni, csak egy maroknyi népek ír és szavait is csak néhány költő értékeli majd és vidéki papkisasszonyok zokognak és ábrándoznak verseit olvasva.

A versíró tehetség megvan minden emberben többé-kevésbé, csak ki kell fejleszteni. De ez még nem jelenti azt, hogy egyben költő is. Mert írhat valaki nagyon jó verseket és mégis tudjuk, érezzük, hogy nem költő, az a *valami* hiányzik belőle, ami őt valóban azzá tenné. Költőnek születni kell; igaz az a latin mondás: *poëta non fit, sed nascitur*. Mi volt az a valami, ami Reviczkyt költővé tette? Ő éppen ellenkezője a fentebbi állításnak: nem írt jó verseket, vagy legalább is elvétve és mégis költő volt; tudatunkban többnyire ő személyesíti meg ezt a fogalmat.

Családi körülményei döntő jelentőségűek. Házasságon kívül született, hétköznapien: törvénytelen, fattyú volt. Talán az ösztökélte, hogy megmutassa: különb azoknál, akik lenéznek és megveti származásáért. A serdülő ifjú — mert csak későn tudta meg, hogy az a fehérruhás asszony, aki legszebb költeményeiben megjelenik, nem az édesanyja — elkeseredik, meggyűlöli apját és az a félszegség, melyet neve: Balek jelent, egész életén végigkíséri. Édesanyja Balek Veronika tót leány. Lomha szláv vére és apjának, a régi magyar nemesnek pezsgő, mulató vére együtt csörgedezett az ifjúban és két ellentétes fajnak egyesülése csak átkot hozhat mindenkor az utódokra. Átkot és tehetséget. Ez a kétféle vér erősen befolyásolta Reviczkyt. A vad fa termi mindíg, — melybe nemes gallyacskákat oltottak — a legnemesebb, legízletesebb gyümölcsöket. A szelíd szláv dallamok, melyeket szívében és vérében hordozott, ihletük hangulatosabb, legfinomabb költeményeire:

Számlálgom, találgom,  
Hogy hány hetem, vagy hány napom  
Van hátra még...

Mennyi finomság, visszafojtott zokogás van ezekben a sorokban:

Vágy még hevít, kedv még emel  
Oh még sok dalt nem zengtem el  
S eszméimet  
Mind a hideg  
Sötét koporsóm nyelje el?

De ezek csak a nagy versek, az elvéve jók. Ezekben mindig a szláv tűz bujkál.

Költeményeinek csak kicsiny része olvasható, de ez a néhány vers időt álló. Talán paradoxonként hangzik, ha azt állítom: Reviczky nem írt jó verseket, de költő volt, költő, mert érezzük, hogy benne megvan az a *valami*. Kortársának, a magányos Vajda Jánosnak is egy baja volt: nem tudott írni, jól-lehet sokkal izesebb és olvashatóbb, mint Reviczky. És mégis, ki vonná kétségbe Vajda költőiségét?

Reviczky nem volt nagy tehetség vagy lángész, hiszen, ha az lett volna, akkor még ma is olvasnák. Az igazán nagy költőket egyaránt lehet élvezni, írtak légyen bármilyen korban. Reviczky nyelve meglehetősen szintelen, Petőfi hozzámérhetetlenül frissebb és üdőbb.

Reviczky jött és elmúlt. Néhány dalát szívünkbe zártuk egy néhányan. Vajjon ezért a silány halhatatlanságért érdemes volt vállalnia sorsát; a nyomorúságot, az életében való mellőzést? Új üstökösök tűntek fel és elhomályosították.

Egyik fiatalkori levelében írta: „Csak a dicsőség ér valamit a világon, szeretném nevemet a csillagokba tűzni és ha tudnám, hogy csak középszerű költő lehetek, letenném a tollamat és betűt sem írnék többet.” A csillagok csalóka fényénél többet ért volna, ha emberi agyakba írta volna be verseit. Hogy nem sikerült, nem tehet róla.

*Végh György*

## K Ö N Y V E K ROVATVEZETŐ RÓNAY GYÖRGY

### IRÓK ÉS MŰVEK

Még nem látható tisztán, hogy a különböző pártállású és felfogású kritika mint fogadja a Fellegjárást, de annyi bizonyos, hogy Sötér könyvének újszerűségét mindegyikük kénytelen lesz elismerni. Sötér „elégge forradalmár,” hogy újszerűségét észre kelljen venni.<sup>1</sup>

Az újszerűségnek és a merészségnek a Fellegjárásban megvalósuló foka nem képzelhető el újszerű irodalmi elvek, átgondolt ars poétika nélkül. Aki a regényt érteni akarja, meg kell ezekkel az elvekkel ismerkednie. Akkor a regény hibái, vagy látszólagos hibái is más fényben fognak megjelenni előtte.

Sötér irodalmi tanulmányaiból kivehető, hogy a naturalizmust meghaladott álláspontnak tekinti, melyet a mai írónak le kell győznie, hogy önmaga szabadabb, átéltebb, líraibb formáját megtalál-

<sup>1</sup> Sötér István: *Fellegjárás*. (Kir. Magy. Egyetemi Nyomda.)

hassa. Irodalomszemlélete sokkal inkább az alkotóra van tekintettel, mint a műre. A keresést, a lázadást, a forma forradalmát, a formatörés kalandjait sokkal többre becsüli, mint a kész mű megnyugtató, befejezett szabályosságát, a törvény megrögzíthető tisztaságát. A műben nem a szabály a fontos, nem az a konvenció, amit műfajnak neveznek. A műnek alig van más funkciója, minthogy az alkotónak önkifejezési lehetőséget ad. Nem a szabályszerű történet, a „könnyű olvasmány,” vagy a regény regényszerűsége fontos tehát, hanem az, ami az íróját érdekli. A Fellegjárás személyes vallomás, melynek értéke őszinteségében, heroikus és leplezetlen őszinteségében rejlik. Nem a megnyugvás jellemző rá, hanem éppen a nyugtalanság. Sötérnek Napkeletbeli tanulmánya is megmutatta, hogy éppen nem valamiféle új klasszicizmus eljöveteleiben reménykedik.

A Válasz-ban megjelent novellái megmutatták állásfoglalásának pozitív oldalát. Ezek a játékosággal és fantasztikummal teltett elbeszélések álomszerűségükkel, vagy éppen brutalitásukkal valami újszerű élettélés kísérletei voltak, írójuk „az irrealitás tündérkertjeinek jelenései felé tört,” s a „zibongó valóságot” igyekezett megmutatni. A novellák és a regény között az a legszembevetőbb különbség, hogy a regény feladta a fantasztikum játékait. Ezen túl azonban technika, fogások, hangszerelés ugyanaz maradt.

A romantikus mű jellemzője a frázis, a rövid mondatba foglalható drámai ellentét. A romantikus dráma vagy regény lényege egy sor ilyen nagy frázis. A Sötér-novelláké egy sor hangulat-élmény. A romantika a frázisokat készíti elő, hegyezi ki, túlozza el és teszi bizarrá; Sötér hangulat-élmények előkészítésével, rendezésével, titokzatos transzfigurációjával dolgozik.

Híre járt, hogy Sötér regénye kulcsregény akar lenni. Valójában azonban minden törekvés, amely arra irányul, hogy a festőien különös nevek alatt élőket fedezzen fel, kisebb-nagyobb nehézségek után csődbejut. Mi lett azokból az eseményekből, amelyekre Sötérrel együtt én is, mi is átéltünk? Minden élmény ezerszerre gazdagabb, összetettebb lett, minden eseményben, ahogy Sötér visszaadja, van valami korrekció, van valami több, van valami más, ami költőivé és sohasemhallottá teszi. Akik valóságot keresnek ebben a regényben, tévednek. A valóság Sötérnél felfokozott, eltúlzott, extatikus köntösben jelenik meg, aligha lehet már valóságnak elismerni. Több nála. Nem ábrázolás ez, hanem vízió. Víziójából néha elragadó, revelációszerű részek bontakoznak ki. Pestről például ilyen szép, ilyen költői városképeket nem írt még senki. De a tudatos és akart víziójának vannak veszélyei is. El Greco képek között sem lehet órákat tölteni anélkül, hogy ne vágyakozz hirtelen a valóságos, egészséges emberi alakokra, vagy a tiszta kék égre. Vannak, akik monotonitát emlegettek; ez túlzás. Mások szerint a Fellegjárás leverő, nehéz olvasmány. Hát a nagy művek nem szoktak mindig könnyűnek lenni. A Fellegjárás nehéz volta pedig a túlzásig kidolgozott stílusnak s a legmagasabb írói becsvágynak a következése. Vannak Sötérnek rövidebb alakbemutatói: egy oldalon, kettőn olyan tömörséggel, olyan mélységgel fog meg, vagy intez el egy alakot, hogy az a legnagyobb írói teljesítmények közé számít. Maga az alakbemutató pedig nem külsőségekre vonatkozik, hanem a legmagasabb, a leglényegesebb kérdésekre. Egy-egy emberi jellem, sors az álomtól a legvéresebb szenvedélyig legvégső értelmében mutatkozik meg, „existenciálisan” és a legnagyobb dolgok szemszögéből.

Míntha újra kellene teremteni irodalmat, nyelvet és formában egyaránt, úgy indul neki a Fellegjárás, hogy a legmagasabb, legkomolyabb kérdéseket válassza s újra és eltérően válaszoljon rájuk.

Egy elitnemzedék lelki válságai, a hivatottak és választottak tevélye-  
gése, útkeresése a regény tárgya, hőseit éppen úgy a kevéssel meg-  
elégedni nem tudás, az egész dolgok becsvágya hajtja mint írójukat.  
Sötér emberábrázolása, hogy a hangulatélményeket mindig újsze-  
rűnek és fokozódó erejűnek megtartassa, nem egyszer túlzó és  
erőltetett lesz, nagyszerű oldalakat, pompás alakokat köszönünk ne-  
ki, de néha a hajszoltság ízet is érezzük. Még az a heroikus őszinte-  
ség is, ahogy magáról és kortársairól beszél, néha Stendhal Henry  
Brulard-jának túlzó és cinikus őszinteségét juttatja eszünkbe.

Sötér azt írta egyszer a fiatal írók nemzedékéről, hogy nem  
látják a kaland kimenetelét, amelybe indulnak. A Fellegjárás is a  
kaland színeiben és fegyverzetében lép elénk, csak hogy nagy ér-  
teke és sikere nem dönt még a kaland sikeréről. De a kaland is  
tisztelőre kötelezi az olvasót s az újszerű kísérlet és a magas mű-  
vészet szándéka előtt is meg kell hajtánunk lobogónkat.

\* \* \*

Évekig küszködik valaki, hogy könyvekben megteremtsen egy  
világot. De ahogy akarná és ahogy szeretné, úgy sohasem sikerül.  
Ha felkeresi a tájat, ahol született, „akkor betelve látja, hogy,  
amit nem tudott megteremteni, itt van az isteni mű.”<sup>2</sup>

Ha valamit, a székely világot szeretttük Tamási regényeiben.<sup>2</sup>  
Megerthetjük, hogy végső fokon, az emlékek és a szeretet hőfokán  
a művész nem tud megelégedni önmagával, s tehetetlenségének és  
gyarló voltának nemes alázatával közeledik szülőföldjéhez, a való-  
ságos földhöz, amelyen élni és halni kell és az álmaiban élőhöz, a  
gyermekkor varázslatos emlékeinek tájához. Ma minden utazás lí-  
rában oddja fel és vegyíti hangulati egységbe a valóságot és szemé-  
lyes közlendőit. Tamási könyve is „érzelmes” bejárása egy táj-  
nak, mégis különös és szokatlan érdekekkel figyelhetjük hazai tudósí-  
tását. Tamási ebben a műfajban is eredeti. A Szülőföldem nem a  
szellemi haza táját járja meg egyszer be, nem is a vándorévektől  
búcsúzik. Erdélyben összeolvadt Tamási valóságos és szellemi szü-  
lőföldje, vándorévei is a székelység körül mozogtak, Amerikában is  
róluk írt elbeszéléseket. Sokat vártuk, hogy valljon egyszer ő is  
magáról, a székelyekről is szeretttük volna, ha ír egyszer valamit,  
ami nem mese és nem szalad fantasztikumba. A Szülőföldemben  
egy kicsit együtt van mindez. A „hazai tudósítás” műfaját mintha  
egyenesen neki találták volna fel, a tájleírás, ami nem önállósul-  
hatott a regényeiben, itt tárgyias és természetes lesz; a nyelv já-  
tékos székelykedése sem volt tán soha ennyire tárgyhoz illő és he-  
lyénvaló. Szelíd és furfangos allegorizálását a negyvennyolc utáni  
időkre emlékezve izlelgetjük.

A kisebbségi és paraszti életforma színezi a szülőföldjét járó  
Tamási útját. Az egyikben „puszta léted kellemetlen és izgalmat  
idéz fel,” a másiknak, mint a balladának szigorú és tragikus a for-  
mája. Tamási rajongó szeretettel és hittel idézi, újra meg újra, a  
székely paraszti lét „testi és lelki szervezetét, hogy a nemzet, mely  
országokban és osztályokban él, eszmélkedjék rajta és foganjon vá-  
gyat arra, hogy szellemben és lélekben egyetlen személy legyen.”

Népi katolicizmus, nehéz élet, kisebbségi sors, keze alatt köny-  
nyes-mosolygós, vigasztaló játékba fonódnak. Nagy dolgokról sok  
szeretettel és vidám kedéllyel írni, ez Tamási nagy erénye.

Lovass Gyula

<sup>2</sup> Tamási Aron: Szülőföldem. (Révai.)

## REGÉNY

SZENTIMREI JENŐ: FERENC TEKINTETES ÚR. Kölcsey Ferenc életregénye. (*Athenaeum*.) Ha őszinték akarunk lenni önmagunkhoz, be kell vallanunk: Kölcsey Ferenc valahogyan egy kissé mindig távol áll tőlünk nagy magányosságában. Himnuszát büszke hazafisággal énekeljük, de szerzőjét sosem érezzük oly közel magunkhoz, mint akár Csokonait, akár Petőfit. Képét ismerjük, felszemű arcának szigorú, szellemiséget és erkölcsöt sugárzó tekintetét magunkon érezzük, ha rágondolunk. De egy kicsit távol tudjuk őt magunktól hideg fenségében, eszményített alakjában, erkölcsi hozzáférhetlenségében. Szentimrei könyvének épp az a legnagyobb érdeme, hogy a ködös messzeségből közel hozza Kölcseyt az embert, a nélkül azonban, hogy ledöntené arról a piederstálról, ahová őt már kortársai, de méginkább a későbbi idők emelték, továbbá a nélkül, hogy az igazságon egy jótányit is változtatna.

Az életregények kétféle veszedelmet is rejtenek magukban. Az egyik inkább irodalomtörténeti vonatkozású: a szerzők nem tüntetik föl, mik saját képzeletük termékei, és mikre vannak komoly adataik. Így sok tévedés is forgalomba kerülhet, ha a szerző nem elég lelkiismeretes. A másik veszedelem, hogy az író, számítva a közönség szenzációéhségére, hősének apróbb-nagyobb kalandjairól részletesen beszámol, megingatva — éspedig legtöbbször szükségtelenül — a nemzetnek egy-egy nagy alakjáról kiformált véleményét, csodálatát. A történelemnek kétségtelenül jogában áll, sőt kötelessége még a köztudatba átment téves hit ellenére is az igaz valóság világába helyezni nagy embereinket, de szigorúan magánügyek kitergetésével, főleg ha azok nem is függtek össze közéleti szereplésükkel, magunk mellé rántani nemzeti eszményeinket, *szükségtelen*.

Jó példáját nyújtotta most Szentimrei, hogyan lehet mindkét hibától mentnek maradni. A kép, amit Kölcseyről könyvében megrajzol, a legteljesebb mértékben egyezik azzal, amelyet a legújabb irodalomtörténet legfrissebb szempontjai kialakítottak. A szerző nagy irodalmi felkészültséggel végezte el föladatát. Az irodalomtörténet szellemtörténeti vonatkozásait is tisztán látja. Teljes, tökéletes és igaz szellemi portrét kapunk, mégpedig — és ezt hangsúlyoznunk kell — élvezetes előadásban, minden tudományoskodás nélkül. Könyve valóban *életregény*. A mellett a kort, a korszellemet — egykorú szóval az üdöleket — is nagyszerűen visszaadja, sőt még stílusával is érzékelteti. Talán Berzsenyinek a pesti társaságban való szereplése — bár lényegében igaz, hisz valószínűleg Szemere Kazinczyhoz írt levelén alapul — egy árnyalattal erősebb a kellesténél. (Aki Berzsenyi leveleit olvassa, az látja, mennyi szellemi és a szó magasztos értelmében emberi volt benne). Az egész mű emlékeztet az utolsó évtizedét élő költőre: férfias alkotás, minden érzelgősség nélkül. A Himnusz születését azonban nem ártott volna egy kissé részletesebben és líraiabban feldolgozni éppen nagy nemzeti jelentősége miatt.

Szerelemről is van benne szó természetesen, de tévednek azok, akik apró szenzációkat, „leleplezéseket“ várnak. Alapjában véve Kölcsey életének ez az oldala még mindig csak találgatások területe. Szentimrei meghatározott nőt is szerepeltet (Böhlönyi Rozina, Lotti, Bideskuthy Tercsa, Péchy Cella, sejtetve a sógornő), de úri lelkének mértékével megtartva itt is a könyve utolsó sorát: ne bolygassuk a halottak nyugalmát.

Zimándi Pius

SCHÖPFLIN ALADÁR: VIHAR AZ AKVÁRIUMBAN. (*Franklin Társulat.*) Egy fiatal újságíró penzióba megy nyaralni, ahol mindenki igen bizalmas vele első látásra. Az újságíró nem avatkozik be semmibe, csak szemlélődik, gondolkodik. Megismerkedik több érdekes emberrel, mélyebben lát bele az életbe, mint addig, de nem alakul ki benne határozott világnézet.

Úgy látszik, Schöpflin Aladár is elérkezett ahhoz a korhoz, amikor a legkomolyabb probléma az „élet“ lesz. Az élet maga, az emberi sors, az a pár év, amit itt töltünk a földön, ahol dolgozunk, szenvedünk és örülünk. Ki előbb, ki utóbb, de minden ember felveti a kérdést: mi a célja mindennek? hogyan éljek, hogy a kellemetlenséget a minimumra szállítsam le és a szórakozást maximumra emeljem? A regény cselekményének legvastagabb fonala nem erre a kérdésre felel, az csak felébreszti az újságíróban az érdeklődést az élet nagy kérdései iránt, van azonban egy mellékszereplő, akit néhány vékonyka szál fűz a többihez: a titokzatos Kádár, aki öntudatosan maga igyekezett formálni az életét. Halálát érzi közeledni és vall az újságírónak: „Talán azért is megyek olyan könnyen, mert túlságosan szépen éltem. Mai embernek nem is illik ilyen szépen élni. Ami jót az élet kínál, azt mind megismertem. Azt hiszem az volt a fő tehetségem, hogy élvezni tudtam a jó és szép dolgokat. Szerelmet, művészetet, természetet, az életforma finomságait, a bátor kockázatokat, saját fizikai és szellemi erőmet, az utazás örömeit, az izléses fényűzést, nem feledkezve meg az asztal szépségeiről sem. Nem voltam sem üres élvezethajhász, sem papírbélű esztéta... Teljes életet éltem, amenyire módomban volt teljes életet élni. Az én tehetségem az volt, hogy élni tudtam.“ Magyarországon nem is igen ismerik, angol folyóiratokba dolgozik, kártyázott, politikai információkat adott, csak egy szűk, szigorú megfigyelésű körben érezte jól magát, de jól látja, hogy ma már megszűnt az a világ, amelybe való volt. De ebben a gentleman világnézetben is csalódik. Búcsúlevelében üresnek látja életét.

Az író keresgélését, tájékozódni akarását ez a regényalak mutatja legszebben. Valamilyen kiábrándult, kesernyés, a multat visszavonó, szóval megvalósíthatatlan életfilozófiát hirdet, de aztán azt is visszavonja. A regény vége ez: „Útközben a kávéház felé egy pillanatra észbe jutott, hogy abból, amit a Berta-penzióban tapasztalt, talán érdemes volna regényt írni. Megállapodott önmagával, hogy nem érdemes.“ Nem érdemes: ez a legjellemzőbb szó Schöpflin mostani magatartására, ami egyúttal sok mindent megvilágít eddigi munkásságából is.

Amíg olvassa az ember a könyvet, határozottan rokonszenves, sőt érdekes. Mi lehet érdekes, amikor a közömbösséget, az érdektelenséget hirdeti? A nemtörődöm külső mögött élesen vizsgálódó szem és meleg szív lappang, de valahogyan a tapasztalatok arra tanították, hogy ezeket a „gyöngeségeket“ nem szabad kimutatni.

A regény tulajdonképpen egy kísérlet története. A napi munkájába bebörtönözött újságíró érdeklődése felébred az igazi, az emberi élet iránt, és sok viszontagság után az a tanulság, hogy nem érdemes érdeklődni, mert szépet, felemelőt úgy sem lát. Mindez azonban apró megfigyelésekre, ötletekre, szándékosan elrejtett gondolatláncokra esik szét. Az ember olvassa a regényt, élvezi a jó megfigyelőt és hiányérzettel teszi le a könyvet. De vajjon nem az volt Schöpflin célja, hogy ez a hiányérzet felébredjen?

Fábián István

VILAGOSTÓL JOSEPHSTADTIG. 1849—1856. Földy János naplótöredékeiből közreadta Balassa Imre. (*Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.*) Lírai könyv. Azt hiszem, hatása alatt mások is ellátogatnak majd Földy János sírjához a Kerepesi-temetőbe néhány percig eltűnődni a szürke sírkő alatt nyugvónak rokonszenves egyéniségén, sorsán. Valahogy lelki közösséget érez az ember vele. Jogakadémiai igazgató-tanár volt Nagyváradon, magyarságáért a világsi fordulat őt is börtönbe juttatta: a Neugebäude, Olmütz és Josephstadt (Csehország) ennek a hétéves rabságnak állomásai. Fogsága alatt írt naplóföljegyzései külső eseményekben természetesen nem bővelkednek, de annál több bennük az emberi tragédiák rajza, az életbölcseleg, pszichológia, őszinteség, közvetlenség, annál több bennük az emberi. Tanulságos olvasmány. Tiszteletreméltó az az erős hit, amellyel Isten akaratában megnyugszik, Nyoma sincs a gyűlöletnek, megértő, bár ugyanakkor alkot magának ítéletet. Hitén kívül a tudat, hogy hazájáért szenved, és hogy a változhatatlant meg nem másíthatja, ad neki erőt és bizonyos föltülemelkedést, gyűlöletmentességet. Tisztán látja az emberi hibákat, kicsinyességeket, melyeket a nagy közelség — többedmagával lakik egy szobában — még jobban kibontakoztat, de lelki nemességével mentséget talál ezekre is. Érdekes egyéniségekkel, köztük kiváló jellemekkel ismeret meg bennünket. Mélyen megindító a foglyok állandó reménykedése, képzeletük megnőtteti az egyes események jelentőségét, nem csoda: szabadulásukat várják tőlük. Lelki letöréseiről is takargatás nélkül beszámol: bármily nagy lelkierőt adott is az Isten, „jönnek mégis gyöngé percek.“ Nagyon megható családja sorsáért való állandó aggodása is, a hazulról levelet váró ember lelki-állapotának rajza, a szorongás, vajjon időközben felnövekvő fiaiba belenevelik-e távollevő apjuk iránt a szeretetet. Bár láncokkal a kezén-lábán súlyos rabságban éli az esztendőket, naplójának hangulata mégsem komor. Gyöngéd lelkület, följegyzí a mandulafa virágzását is. A fogság unalmát a hasonszenvi gyógy mód tanulmányozásával és gyakorlati alkalmazásával enyhíti.

A naplót töredékeiből összeállítva, sőt kiegészítve, gondos jegyzetekkel ellátva Balassa Imre adta ki; napjaink stílusához közelebb hozta, de nem fosztotta meg korhűségétől. Nem kritikai kiadás. Talán nem lett volna érdektelen helyenként föltüntetni, mik a kiadó esetleges hozzátdolái, főleg olyan részleteknél, ahol a kortárs véleményét várjuk Görgeyről, Kossuthról, Széchenyiről, vagy Eötvös egyik munkájának visszhangját a josphstadtí magyaroknál. Mind ez azonban semmit sem von le a kiadás érdeméből.

Vannak az életben csodálatos véletlenek. Balassa először olvasatlanul adja vissza a töredékeket, Földy özvegye kevéssel halála előtt ismét hozzá hozza a följegyzéseket, mire ő végre rászánja magát az érdekes emléklapok átböngészésére, kutat szerzőjük személye után, és meglepődve veszi észre: ő ugyanazon a napon született, mikor a napló írója meghalt. Megkapó a hagyatéki kiadásának szubjektív, meleg, közvetlen bevezetése, amely annyira emberi, hogy megteremtí a hangulatot a mű elolvasásához. Elgondolkoztató könyv, és az ember azzal az érzéssel teszi le: kedves ismerőssel, sőt barátal gazdagodott; Földy Jánost a szívünkbe zártuk.

Zimándi Pius

## VERS

TAKÁTS GYULA: MÁJUS. (*Janus Pannonius Társaság.*) Sok vita folyt arról, van-e mai irodalmunkban külön dunántúli hang. S ha a vitáknak más nem, egy eredményük mindenesetre volt: a dunántúli költőket ráeszméltették arra, hogy ilyen hang volt és lehet. Akiben a „dunántúliság“ eddig ösztön volt, most tudatossá válik, ápolja magában és büszke rá. A táj ezután bizonyos fokig már állásfoglalásra kötelez: a helyi hagyományok ápolására és fejlesztésére. Takáts Gyula is ilyen öntudatos dunántúli. Új kötetében még inkább, mint eddig: a pannon tájak énekese és érzéseit, gondolatait is magához formálja ez a Csokonaiból, Berzsenyiből és a korai romantikából előkéklő pannon égbolt. Hagyományok ízét kóstolgatja s még nyelvében is meglep egy-egy szép szóval, mely egyszerre Berzsenyit idézi. Kit ne hatnának meg az ilyen strófák:

*Csak a mángorolt fű látatja hatalmát,  
sejletli préseibő hófuvátok halmát,  
de itt a letarolt ágaknak aljából  
már a százszorszépek mécsese világol.*

Vagy az ilyen sorok:

*s a csizek, rigóknak reszket begyűk, torkuk.*

A természetnek oly kedves, meghitt látásmódja ez, oly egyszerű és oly finom, annyira klasszikus és annyira örök, hogy minden egyes remeklését újult örömmel fogadjuk. De jellemző: ez a hagyomány mindjárt avatag és papirosizú lesz, ha megengedett határain túl is érvényesülni akar, — ha irány lesz és a poéta doctus okos kacér-sága. Takáts Gyula szerelmi versei ép oly hidegen hagynak, ép oly erőszakoltaknak tűnnek, mint finn rúnói. De a kötet első fele kárpótol értük: ez a hang sokáig bennünk marad. A költő fölmérte birodalmát és királyságában tud is király lenni. A *Lányok a holdnál* minden strófája új öröm, izes meglepetés, „föf-fölsikongásra“ késztető találat. De itt is zavar a költő örökös utalása költő-voltára, — annyi szép versének zavaró közbeszólása ez. Takáts Gyula jó költő ezek nélkül is, nem kell folyton arról beszélnie, hogy költő. Ezzel még sem meghatóbb, sem közvetlenebb nem lesz. Ahol ezt elkerüli: megható, közvetlen és a maga mesterségének tökéletes mestere.

*Rónay György*

## KÜLFÖLDI IRODALOM

LOUIS ARTUS: L'HÉRÉSIE DU BONHEUR (*Plon, 1939.*) „A szerző csak hosszú tétovázás után határozta el magát, hogy foglalkozzék egy olyan témával, melynek kettős oldala éveken keresztül nyugtalanította gondolatvilágát. Bensejében elvek küzdöttek, melyekhez szilárdan ragaszkodik, annyi sok fájdalmas látvány által felébresztett mély szájalommal. A válásról van szó, melyet lelkiismeretbeli kötelessége elítél; de távol minden szigortól, melytől idegenkedik, számos megható ellenérv helyezkedett szembe következtetéseivel...”

Louis Artus, aki a Baumann-Mauriac-Bernanos nemzedékét követő katolikus regényírók egyik legegységibb hangú reprezentánsa, új könyvének előszavában ezekkel a szavakkal vázolja a felvetett problémát és megoldását. Ez a kettős állásfoglalás a válással szemben: a keresztény moralista belső meggyőződéséből fakadó ítélete és az emberi szenvedések láttára elérzékenyülő költő szájalma, magasan Bourget hasonló tárgyú regénye, a *Válás* fölé emeli a *Boldogság eretnokségét*.

Egy ruen-i fiatal mérnök félig érzi a vonzalmából, félig üzleti érdekből a vetélytárs textilgyár tulajdonosának elkényeztetett lányát veszi el, ahelyett, hogy őszinte érzelmeire hallgatva egykori társának árváját tenné boldoggá. Házassága, az első évek mámore után, megnemértés, boldogtalanság és szomorúság kútforrása lesz, de a férfi tehetetlen megadással viseli sorsát mindaddig, amíg a véletlen össze nem hozza egykori szerelmével, Marie Moriceau-val, aki bigott nagynénjével él egy Rouen melletti faluban. A régi szerelem emléke feltámad bennük, s amikor egy önfeledt pillanat következményeitől való félelmében Marie megmérgezi magát, hogy erőszakosan vessen véget a megoldhatatlan helyzetnek, a mérnök megmenti az életnek és elhatározza, hogy feleségétől elválva, elveszi szerelmét. A polgári bíróság kimondja a válást és az elsőfokú egyházi hatóság is érvényteleníti a házasságot, mert a férj bebizonyítja, hogy Arlette, a felesége rögtön az esküvő után kikényszerítette tőle a beleegyezést, hogy nem lesz gyermekük, de a másodfokú hatóság — az aszszony megváltoztatott vallomása alapján — nem bontja fel házasságukat. A háború előestéjén a mérnök elveszi Marie-t, de bármennyire is szeretik egymást, az a tudat, hogy Isten előtt házasságuk érvénytelen, megmérgezi boldogságukat. Évekig még reménykednek Rómában, a legfelsőbb egyházi törvényszék talán megsemmisíti az első, egyedül érvényes házasságot, de ez a reményük is szétfoszlik. Visszafelé nincs út: Arlette — aki a vallás törvényeivel sohasem törődött — másodszer is férjhezment, elszakadni egymástól nincs erejük, csak tehetetlenül vergődnek, megmérgezve egymás boldogságát.

Artus könyve a moralista-regények közé tartozik; ez a „műfaj” a tizenhetedik századtól kezdve centrális helyet foglal el a francia regény fejlődés-történetében, s el lehet mondani, hogy a *Princesse de Clèves*-től kezdve minden jelentős regény magva morális probléma, bármilyen legyen is a technikai megoldása. A franciát lelkialkatánál fogva érdeklik a morális kérdések, s közöttük talán elsősorban a házasság problémája; gondoljunk csak Madame de La Fayette fentebb említett regényére, Balzac *Le lys de la vallée*-jára, a *Madame Bovary*-ra vagy az újabbak között Bourget, Radiguet, Char-donne, Jules Romains, Mauriac könyveire. A *Hérésie du bonheur*-nek az ad megkülönböztető árnyalatot a hasonló témájú regényektől, hogy Louis Artus-ban érdekesen kiegyensúlyozódik a katolikus mo-

ralista, aki kérlelhetetlen tekintetével követi hőseinek életét, és a többi nyomorúságok láttára meghatódó ember, aki — mert költő is — fokozott érzékenységgel éli át mások sorsát is.

J. B.

EMILE BAUMANN: L'EXCOMMUNIÉ. (*Grasset, 1939.*) Nem lehet a véletlenel vagy a divattal magyarázni azt a jelenséget, hogy a mai francia regényírók különös érdeklődéssel fordulnak a pap felé. Érdekesebb regényalakot nehéz lenne találni annál, akinek kettős (emberi és természetfeletti) egyénisége, éppen e kettősség következtében, állandó harcok színtere. S hogy mennyire gazdag ez a témakör, azt legjobban akkor látjuk, ha csak hozzávetőlegesen is egymásmellé állítjuk az utolsó évtized regényeinek paphőseit: Bernanos falusi káplánját, akit állandóan az ördög kísért, hogy eltérítse a szentség felé haladó útjától (*Sous le soleil de Satan*); az *Imposture* történetét, aki elvesztette hitét és észrevétlenül halad a belső felbomlás felé; ugyanebben a regényben az öreg párizsi segédlelkész, akiről senkisé sem jéti, hogy milyen gazdag lelki életet él; a *Journal d'un curé de campagne* névtelen plébánosát, aki betegesen, félreértve, önmagával is küszködve őrzi a rábizott nyáját. De nem Bernanos az egyetlen papokkal foglalkozó regényíró. Gondoljunk csak Mauriac *Anges noirs*-jára, Jules Romains *Mission à Rome* című kötetére a nagy regényciklusból, s végül Baumann kiközösített papjára, az *Excommunié* szerencsétlen hőisére.

Baumann könyve inkább nagyobb elbeszélésnek nevezhető. mint regénynek. Az író első személyben meséli el, hogy provánszi tartózkodása közben a véletlen összehozta egy ijesztő külsejű, szegényesen öltözött és elcsigázott öreg emberrel, akiről a történet folyamán különös dolgok derülnek ki. Elie Radec — ez az öreg neve — a falu szélén él egy viskóban, teljesen egyedül, még a tüzeléshez szükséges fát is maga szedi össze a háza mellett fekvő erdőben. Az író megtudja a falubeliektől, hogy Radec hitehagyott pap, aki évek óta köztöttük él, de senkivel sem érintkezik. Felkeresi, először rideg fogadtatásra talál, a kiközösített pap mindenkiiben eilenséget, kémet gyanít, — majd lassankint megnyitja szívét és elmeséli szomorú életét a szemináriumi évektől kezdve a hitetlenségig. Most itt él élőhalottként: visszatérni nem akar az Egyházba, s még az egyszerű emberek között sem találta meg nyugalma, mert ók is kiközösítik maguk közül, mintha pestises lenne. Az író megkísérli a lehetetlent, de minden érv, minden kérés hiábavaló marad, Elie Radec-et csak a csoda mentheti meg. De Isten csak azokkal tesz csodát, akik hisznek benne, s a kiközösített pap is megbánás nélkül hal meg egy téli hajnalon.

Komor, szinte vígasztalan könyv Baumann regénye. S még a derús provánszi táj sem enyhíti a nyomasztó hangulatot: Elie Radec faluja fölött az ég mindig felhős, a hegyekből jövő szél behatol a kiközösített pap viskójába és még a rözseadta melegtől is megfosztja a nyomorultat.

J. B.

GEORGES BERNANOS: SCANDALE DE LA VÉRITÉ. (*N. R. F. 1939.*) Lehetetlen lenne meghatározni Bernanos új könyvének műfaját: hangneme a pamfletére emlékeztet, de a gúny, harag, elkeseredés mögött egy önkéntes számkivetésben élő író mély csalódása és szomorúsága csaknem lírai színezetet ad mindannak, amit Braziliából üzen az őszinte szóra váró franciáknak. A royalista és kato-

likus Bernanos kímélet nélkül csapdos jobbra és balra, rámutat a demokrácia ön- és népáltatására, de a legnagyobb ütések az *Action française-re*, *Maurras-ra* és általában a politikai jobboldalra méri. Maurras kereszténynek tartja magát, de nem tud Krisztusban hinni, a királyságot akarja visszaállítani s közben a diktatúrával kacérkodik, félrevezeti a fiatalságot, mert a lemondást magasztalja s ugyanakkor féktelen ambícióval keresi a földi dicsőséget, amint azt legutóbbi akadémiai megválasztása is bizonyítja.

Nem véletlen, hogy az *Igazság botrányá*-ban az író többször hivatkozik Péguyre. Ugyanaz az eszmény hevíti ezt a két francia író: küzdeni az igazságért, félretéve minden érdeket, barátságot, elővigyázatosságot; nem törődve azzal, ha következetlenséggel és hűtlenséggel vádolják őket vaksi ellenségeik, mert az igazságért való küzdelemben elkerülhetetlen, hogy ne legyenek hűtlenek azokhoz, akik hűtlenek lettek az igazsághoz. Az éles, gúnyos hang, mely minden átmenet nélkül líraivá válik, az egyéni és nemzeti sorskérdések intuitív meglátása, az elmúlt francia dicsőség víziószerű megjelenítése Péguy-nél épúgy megtalálható, mint Bernanosnál.

J. B.

---

A Hazai Fésűsfonó és Szövőgyár r. t. az 1938. üzletévet az előhozatal tekintetbevétele nélkül P 211.284.45 tiszta nyereséggel zárta. — A június 14-én megtartott igazgatósági ülés elhatározta, hogy a f. é. június 30-ra egybehívott XVII. rendes közgyűlésnek, mint az elmúlt évben is, 5% osztalék, illetve részvényenként P 0.80 kifizetését fogja javasolni.

Ugyancsak elhatározta az igazgatóság, hogy megboldogult nagynevű elnökének emlékére egy, a tisztviselők és munkások jólétét szolgáló „Dr. Teleszky János alap”-ot fog létesíteni.

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK  
KORSZERŰ ÉRTELMEZÉSÉT MUNKÁLJA

# AZ ORSZÁG ÚTJA

HAVI ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI FOLYOIRAT.  
SZERKESZTIK: BARANKOVICS ISTVÁN ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF.

ELŐFIZETÉSI ÁRA  
EGY ÉVRE 5.— PENGŐ  
FÉL ÉVRE 2:50 PENGŐ  
EGYES SZÁM ÁRA 50 F.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, IV. KER, VÁCI-UTCA 46. II. EM. 3  
TELEFON: 18—22—40. — MUTATVÁNYSZÁMOT KÉSZSÉGGEL KÜLD A KIADÓHIVATAL

Teljesen zajtalanul dolgozik  
az újrendszerű

## CONTINENTAL-SILENTA

### IRÓGÉPI

Az írógéptechnika csodája!

Kérje díjtalan bemutatását a vezérképviselettől:

**GOÿ ÉS KOVALSZKY**

Budapest, V., Nádor-u. 11.

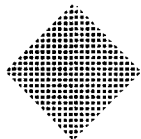
## Magyar Kultúrszemle

A MAGYAR KULTÚRA KERESZTMETSZETE

MUTATVÁNYSZÁMOT  
DIJTALANUL KÜLD

IV., KECSKEMÉTI-UTCA 13. SZÁM

SIK SÁNDOR



PÁZMÁNY



SZENT ISTVÁN TÁRS. KIADÁSA

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Possonyi László.